

ЗМІСТ

Секція «Історія та право»:

Богатирчук К.О. ОСВІТА В УРСР ДРУГА ПОЛОВИНА 1960-Х – СЕРЕДИНА 1980-Х РР.	3
Джиба В.В. ГЕНЕЗИС КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ	4
Мельник І.С. БІБЛІОТЕКИ ЯК СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ КИЇВСЬКОГО ТА ЛЬВІВСЬКОГО СТУДЕНТСТВА КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТ.	6
Мороз С.П. ДЕРЖАВОРОЗУМІННЯ ЯК НЕОБХІДНА ПРЕДМЕТНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО ПРАВознавства	7
Циватый В.Г. ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВ РАННЕГО НОВОГО ВРЕМЕНИ (XVI-XVIII ВВ.): МОДЕЛИ, ТЕОРИИ, ИСТОРИЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ	10

Секція «Психологія і соціологія»:

Калюжна Є.М. ФЕНОМЕНОЛОГІЯ СТРАХУ: СПРОБА РЕІНТЕРПРЕТАЦІЇ	12
Калюжная Е.Н., Горбачева О.О. СЕМЬЯ КАК СРЕДА ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННОСТИ РЕБЕНКА ...	14
Медіна Т.В. ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ НЕЗАРЕЄСТРОВАНІХ ШЛЮБІВ	15

Секція «Педагогічні науки та освітні технології»:

Барило О. С., Фурман Р.Л. ФОРМУВАННЯ "ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ" ВИКЛАДАЧІВ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВУЗІВ	16
Бережна Л.В. ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГА – ЗАПОРУКА РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	18
Благий О.С. СИСТЕМНЕ МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ- ТЕХНОЛОГІВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ	20
Горбач В.В. АКТИВНІ МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	21
Горова М.П. ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	23
Зорій Н.І. РОЛЬ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ	24
Мергель Т.В. ЕФЕКТИВНІСТЬ АМБУЛАТОРНО-ПОЛІКЛІНІЧНОЇ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ В КУРСУ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ	25
Немченко Ю.В. ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ КАФЕДРИ	27
Попович А.П., Приходько А.Б., Емец Т.И. ПОИСК СПОСОБОВ РАЗВИТИЯ КОГНИТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ, ОБУЧАЮЩИХСЯ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ	29
Сергеева В.Ф. ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	31
Строгаль Т.Ю. АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ НА УРОКАХ МУЗИКИ	33
Титунь О.Л. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ: НОВІ РИЗИКИ ТА ВИКЛИКИ	36
Юсухно С.І. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ ВУЗІ	37

Якубовська М.С. ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ПАРАДИГМА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	39
Янченко Ю.І. СУТНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	41
Секція «Філософія, культура і дизайн»:	
Авраменко Д.К., Бажул Ю.О. ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ЗОНУВАННЯ ОФІСІВ	42
Авраменко Д.К., Бондарук Ю. СИСТЕМАТИЗАЦІЇ І КЛАСИФІКАЦІЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ	44
Кіріченко І.А. ТРАНСФОРМАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ НОРМ І ПОНЯТТЯ "ДЕВІАЦІЯ" У ПОСТМОДЕРНІСТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	47
Кудряшов Г.О. ПРИНТ-МЕДІА УКРАЇНЦІВ БІЛОРУСІ (ГАЗЕТА "ГОЛОС БЕРЕСТЕЙЩИНИ")	49
Мацьоха А.В., Скляренко Н.В. КОМУНІКАТИВНА ФУНКЦІЯ РЕКЛАМИ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ..	51
Рудак О.М. ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ ТА МОНУМЕНТАЛЬНИХ РОЗПИСІВ КАТЕДРАЛЬНОГО СОБОРУ ПРЕОБРАЖЕННЯ ГОСПОДНЬОГО УГКЦ У МІСТІ КОЛОМІЯ	52
Цяо Шубей, Кривуц С.В. СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ В РЕШЕНИИ ДИЗАЙНА ИГРОВЫХ ПРОСТРАНСТВ ДЕТСКИХ ПЛОЩАДОК	54

Секція «Історія та право»:

ОСВІТА В УРСР ДРУГА ПОЛОВИНА 1960-Х – СЕРЕДИНА 1980-Х РР.

Богатирчук К.О.

*Україна, м. Київ,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

В статті проаналізовано освіту в УРСР та освітні реформи радянської влади в другій половині 1960-х – середині 1980-х років.

Ключові слова: *освіта, загальноосвітня школа, середня освіта, школярі, народна освіта.*

Освіта – це одна із складових економічного, соціального та культурного зростання держави. Тому актуальним в наш час є дослідження історії шкільництва, освіти та вчителів даного періоду, адже вчителям належить чільне місце в розвитку кожної країни, вони багато в чому визначають ефективність освіти та освіченості нації.

Питання освіти періоду застою досліджували такі дослідники як Романець Л.М., Моторнюк М., Андрієвський Б. та інші дослідники.

Метою статті є дослідити стан освіти в УРСР в «період застою» та розкрити результати освітніх реформ в даний період.

У 1960-1980-х роках освіта була підпорядкована завданням комуністичного будівництва. Необхідно було подолати відставання порівняно із Заходом, тому влада збільшувала видатки на освіту. Будувалися нові школи та дитячі садки. Однак зміст освіти постійно контролювався комуністичною партією. Головним завданням освіти було формування комуністичної свідомості школярів. В умовах СРСР управління освітою в Україні здійснювалося з Москви – єдиного адміністративного й ідеологічного центру. Спочатку приймалися нормативно-правові акти на загальносоюзному рівні, а потім вони дублювалися в союзних республіках. Радянське керівництво намагалося охопити різними видами освіти найширші верстви населення. Першочергову увагу партійно-державне керівництво приділяло розвиткові та вдосконаленню системи народної освіти, яка традиційно вважалася складовою частиною ідеологічної системи [5].

Роки перебудови відзначилися тим, що з 1966 р. розпочалось впровадження загальнообов'язкової десятирічної освіти. В УРСР неухильно розширювалася мережа шкільних закладів і до того ж зміцнювалася матеріально-технічна база. Водночас було багато зроблено для розв'язання проблеми вчительських кадрів, поліпшення якості підготовки спеціалістів із середньою спеціальною освітою. Здійснення широких заходів щодо реформування школи дали змогу до 1976 року завершити перехід до загальнообов'язкової середньої освіти в УРСР [5]. Не дивлячись на всі реформи в галузі освіти негаразди все більше проявлялися, хоча кількісні показники весь час зростали.

У 1972 р. Центральний комітет КПРС і Рада міністрів СРСР ухвалили постанову «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальший розвиток загальноосвітньої школи». Положення про загальну обов'язкову середню освіту було внесене до Конституції СРСР 1977 р. та Конституції УРСР 1978 р. Однак не всі учні могли успішно опанувати програму, тому їх залишали на другий рік у тому ж класі. З метою досягнення запланованого результату запроваджувалися вечірня та заочна форми навчання. У ті роки вчителі не тільки навчали — вони були провідниками комуністичних ідей, виконували різноманітні доручення: читали лекції на підприємствах і в колгоспах [3].

У 1960-1980-х роках велике значення надавали трудовому вихованню учнівської молоді, що часто здійснювалось у формі допомоги підприємствам і колгоспам. Трудове навчання та виховання проводили також у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах. Підприємства повинні були надавати «шефську» допомогу школам [2]. Були спроби перетворити школу на заклад з підготовки робітників масових професій. Шкільне виховання велось в жорстких ідеологічних рамках. Незважаючи на зусилля влади, сільські школи за умовами для навчання помітно відставали від міських.

Збільшувалася кількість профтехучилищ, які одночасно зі спеціальністю давали середню освіту. Однак у суспільстві створилися умови, за яких загальноосвітня школа намагалася спрямувати до профтехучилищ учнів, які мали низький рівень знань або ж були схильні до порушення навчальної дисципліни [1].

Статистичні дані промовисто свідчили про досягнення певного прогресу у розвитку загальної освіти в Україні протягом 1960-80-х років. Проте в умовах функціонування командно-адміністративної системи радянської школі не вдалося уникнути ряду негативних явищ. Освіта в УРСР стрімко відставала від науково-технічного процесу і не відповідала потребам часу. Рівень та якість підготовки фахівців як у республіці, так і в СРСР в цілому, значно відставав від світового. Разом з тим офіційна влада, дотримуючись політики “злиття націй”, стимулювала процес русифікації української школи. Закріплення пріоритетності російської мови, розширення сфери її вжитку мала на меті також постановою ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР від 26 травня 1983 р. “Про подальші заходи по вивченню російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік” [5]. За прізвищем тодішнього Генерального секретаря ЦК КПРС документ дістав неофіційну назву - “Андроповський указ”. Всім тим, хто в Україні працював над поширенням й насадженням російськомовності, надавалися спеціальні привілеї [2]. Цим документом з 1984 р. було передбачено збільшення посадових окладів на 15% вчителям підготовчих та 1-3 класів, що ведуть навчання російською мовою, вчителям російської мови та літератури 4-11 класів шкіл та шкіл-

інтернатів всіх типів та найменувань, професійних та середньо-спеціальних учбових закладів з національною мовою навчання, розташованих в сільській місцевості, селищах міського типу. Це матеріальне заохочення було одним із засобів витіснення української мови із сільських, селищних шкіл [5].

В обласних центрах України та в її столиці українські та змішані російсько-українські школи наприкінці 70-х р. становили лише 28%, а російські - 72% загальної кількості шкіл. Так, у Донецьку не залишилося жодної української школи, схожа ситуація була і в Криму. За 20 років число україномовних шкіл зменшилося на 8,7 тисяч[2].

Партійно-державне керівництво розуміло, що шкільна освіта не задовольняє потреби суспільства. У цьому зв'язку розпочалася реформа загальноосвітньої та професійної школи, основні напрями якої були схвалені в 1984 р. Вони передбачали підвищення якості освіти, зміцнення її матеріально-технічної бази, удосконалення управління галуззю. Однак реформа не передбачала справжньої демократизації шкільного життя, не враховувала національні потреби [4].

Незважаючи на панування авторитарно-бюрократичної системи, більшість учителів сповідувала гуманістичні ідеали, працювала творчо та самовіддано [3].

В цілому, незважаючи на чималу кількість істотних помилок і викривлень у реформуванні освітянської галузі в 1960—1980-х рр., в Україні вдалося створити значний науковий і культурний потенціал та забезпечити високий освітній рівень населення республіки.

Використана література:

1. Андриевский Б. Проблемы формирования состава педагогических кадров общеобразовательных школ /На материалах Украинской ССР/: Автореф. дис...канд. ист. наук / Б. Андриевский. – К., 1974; Лукашенко А. Роль партійної організації України у підготовці вчительських кадрів у період семирічки // Наукові праці з історії КППС. – Вип.9. – К., 1969. – С.95 – 109;
2. Моторнюк М. Соціальна роль загальноосвітньої школи. – К., 1976.
3. Нікілев О.Ф. Сільська школа України в 1950-х – середині 1960-х рр.: Реалії стану та функціонування. – Режим доступу: [http // histori.org.ua](http://histori.org.ua)
4. Романець Л.М. Вчителі загальноосвітніх шкіл УРСР післявоєнного періоду (1945 – друга половина 1950-х років): соціальний статус та повсякденне життя. – Черкаси, 2010. – 23 с.
5. Україна в умовах зростаючої кризи радянської тоталітарної системи (друга половина 1960 – середина 1980-х років). – Режим доступу: [http // www. litopus. com. ua](http://www.litopus.com.ua).

ГЕНЕЗИС КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ

Джиба В.В.

Україна, м. Київ,

Національна академія внутрішніх справ

Анотація. В статті розглядаються сутність і особливості періодизації функціонування прокуратури України, аналізуються історическі передумови, тенденції становлення і розвитку конституційно-правового статусу органів прокуратури України на різних історических етапах.

Ключевые слова: історія, становлення і розвиток, прокуратура, конституційно-правовий статус прокуратури України, періодизація розвитку прокуратури.

Нещодавно Україна відсвяткувала 23 роки з моменту проголошення незалежності, упродовж яких багатовікова ідея національної державності набула реального змісту та конкретного спрямування. Нині триває реалізація різних реформ, серед яких конституційна, адміністративна реформи тощо, не є винятком і закономірний розвиток та реформування системи правоохоронних органів України, серед яких одне з провідних місць відведено органам прокуратури. При цьому вирішення наявних проблем стане можливим при здійсненні історіографії становлення та розвитку правоохоронних органів, зокрема конституційно-правового статусу органів прокуратури України. Адже без осмислення минулого немає майбутнього.

Тому, предметом дослідження даної статті буде історична ретроспектива становлення та зміни конституційно-правового статусу прокуратури в Україні на різних етапах її розвитку. Окремі аспекти досліджуваної проблематики уже досліджувалися у працях як вітчизняних, так і закордонних науковців, серед яких І.В. Арістова, О.М. Бандурка, В.Г. Бессарабов, В.Т. Білоус, Ю.М. Грошовий, І.П. Голосніченко, С.М. Гусаров, П.П. Михайленко, В.В. Сухонос, Є.М. Попович, М.І. Хавронюк, М.К. Якимчук тощо. Варто наголосити на тому, що хоча історіографії становлення та розвитку органів прокуратури присвячено достатньо велику джерельну базу, проте науковий аналіз монографічної та дисертаційної літератури з окресленої проблематики доводить, що серед науковців немає єдиного підходу щодо періодизації становлення та розвитку органів прокуратури, особливостей її реформування на різних етапах суспільного розвитку. Все зазначене вище і обумовлює мету даної статті.

Враховуючи зазначені вище положення, ми повинні погодитись із більшістю дослідниками та вважаємо, що дані історичні і правові періоди повинні збігатись з основними етапами розвитку державно-правової системи України. У розвитку прокуратури виділяють такі:

- період входження України до складу Російської імперії (1722-1917 роки);

- період Української Народної Республіки (1917-1922 роки);
- радянський період (1922-1991 роки);
- період сучасної незалежної України.

Але необхідно зазначити, що даний варіант періодизації не зовсім об'єктивно відповідає дійсності. Так В.І. Малюга та М.М. Бурбика в своїх дисертаційних дослідженнях апелюють до джерела польського дослідника В. Свєрбигуза «Старосвітське панство», у якому зазначається, що у 1579 р. в Батурині створено Український Трибунал, на початку діяльності якого щорічно його депутати обирали прокурора (інстигатора), який наглядав за чинністю подання позовів до трибунальського суду та якому наглядачі приватних маєтків передавали детальні відомості про позови та характер правопорушень [1, с. 125]. Тобто можна стверджувати про необхідність включення до вищевказаної періодизації становлення та розвитку прокуратури *періоду Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої та козацько-гетьманської доби*.

На вказане джерело посилаються й інші українські вчені, В.І. Лакизюк та О.Р. Михайленко, які зазначають, що прокуратура України бере своє літочислення не з періоду царювання Петра I, а з моменту значно раніше, при цьому посада прокурора збереглася в Україні і в наступному XVII ст. [2, с. 37].

Потрібно погодитися з Р.М. Шестоपालовим про те, що говорити про історію власне української моделі прокуратури в *епоху перебування українських земель у складі Російської Імперії (1722 - 1917 рр.)* буде дещо некоректним; необхідно обмежитись лише діяльністю царсько-російської прокуратури на українських землях, які були складовою імперської держави. Проте саме тоді сформувалися основні форми, методи, принципи організації та діяльності прокуратури, які використовуються органами прокуратури вже незалежної української держави [3, с. 145].

На наш погляд, найбільш слушною щодо заснування інституту прокуратури є думка В.В. Сухоноса, який зазначає, що вона була запроваджена трьома указами Петра I, а саме: від 12 січня 1722 р. «Быть при Сенате генерал-прокурору и обер-прокурору, также во всякой коллегии по прокурору»; від 18 січня 1722 р. «Об установлении должности прокуроров в надворных судах»; від 27 квітня 1722 р. «О должности генерал-прокурора» [4, с. 40].

Протягом другої половини XIX ст. структура органів прокуратури зазнала суттєвих перетворень. За своїм устроєм органи прокуратури, перебудовані за реформою 1864 р., представляли «урядову установу, приналежну до міністерства юстиції та, зокрема, до судового відомства, у складі якого воно утворювало особливе ієрархічне ціле, приурочене до судових місць, але не злите з ними» [5, с. 494].

На другому етапі у новоутвореній УНР 15 грудня 1917 року ухвалено Закон «Про утворення Генерального Суду». У структуру Генерального Суду включено прокуратуру, котру очолював старший прокуратор, який призначався Генеральним секретарем судових справ. 4 січня 1918 року Центральна Рада із ухвалою Закону «Про урядження прокуратурського догляду на Україні» створила органи прокуратури УНР. Організували прокуратурську діяльність старші прокуратори, що очолювали прокуратури, котрі організувалися при апеляційних та окружних судах, і стояли на сторожі як державних інтересів, так і захисту прав громадян. За Української держави гетьмана Павла Скоропадського було запроваджено посаду Генерального прокурора, яка поєднувалася з посадою міністра юстиції. Порівняно з часами Центральної Ради структура органів прокуратури не зазнала істотних змін.

Етап розвитку прокуратури в Україні в часи радянської доби почався після встановлення на більшості території України радянської влади, а з 28 червня 1922 року за Постановою ВУЦВК «Про затвердження Положення про прокуратурський нагляд в УРСР» органи прокуратури вже діяли у складі НаркомЮсту УРСР [4, с. 132].

Після створення Союзу РСР 1925 року були внесені зміни до Конституції УРСР 1919 року. Відповідно до змін Прокурор Республіки почав іменуватися Генеральним прокурором Республіки. На той час прокуратура залишилася у складі Народного комісаріату юстиції УРСР. Народний комісар юстиції одночасно обіймав посаду Генерального прокурора Республіки і входив до складу Ради народних комісарів УРСР. Повноваження Прокуратури УРСР були визначені Положенням про судоустрій УРСР в розділі «Про Державну прокуратуру».

У 1933 році відбулася централізація повноважень зі створенням централізованої прокуратурської системи в межах СРСР. До неї ввійшла й прокуратура УРСР, де й перебувала до здобуття Україною незалежності [6, с. 10-15].

Саме етап становлення прокуратурської діяльності в Україні в період радянської доби вважається часом коли одним з головних завдань такої діяльності було підтримання радянської тоталітарної системи, а сама прокуратура була зброєю влади, органом авторитарного правління. При цьому прокуратура займала центральне місце у нагляді за виконанням законів.

Сучасний етап діяльності прокуратури в Україні почався після проголошення незалежності України з прийняттям 5 листопада 1991 року Закону України «Про прокуратуру», який поки ще є основним джерелом, що врегулює прокуратурську діяльність в Україні. Проте 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України було прийнято новий ЗУ «Про прокуратуру», що набере чинності 25 квітня 2015 року, одними із нововведень якого, на виконання рекомендацій Ради ЄС, є ліквідація такого завдання прокуратури, як боротьба з корупцією, та позбавлення її функції «загального нагляду», що раніше дозволяло прокурорам втручатися в господарську діяльність підприємств і фізичних осіб з метою нагляду за додержанням і застосуванням законів.

З наведеного історичного огляду видно, що в Україні багатий досвід в організації прокуратурської діяльності, і ці знання заслуговують на увагу, глибокий аналіз та практичне застосування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Грицаєнко Л. Історико-правовий процес утвердження інституту прокуратури в Україні / Л. Грицаєнко //

- Право України : Респ.юрид. журнал . – 2008 . – № 11 . – С.121-130.
2. Лакізюк В., Михайленко О. Прокуратура України: витоки, розвиток, персонали та правове регулювання // Вісник прокуратури. – 2000. – № 2. – С. 37-43.
  3. Шестопалов Р.М. Історичні передумови становлення та розвитку правозахисної діяльності органів прокуратури України / Р.М. Шестопалов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 2. – С. 143-152.
  4. Сухонос В.В. Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Сухонос Віктор Володимирович ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2009. – 462 с.
  5. Муравьев Н. В. Прокурорский надзор в его устройстве и деятельности : пособие для прокурорской службы. Т. 1. Прокуратура на Западе и в России / Н. В. Муравьев. – М. : Унив. тип., 1889. – 530 с.
  6. Литвак О.М. Становлення та розвиток прокуратури України / О. Литвак, П. Шумський / Вдосконалення діяльності прокуратури – шлях до реформування кримінальної юстиції: Матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Львів, 28 трав. 2010 р.). – Львів : Вид-во "Галицький друкар", 2010. – 252 с.

БІБЛІОТЕКИ ЯК СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ КИЇВСЬКОГО ТА ЛЬВІВСЬКОГО СТУДЕНТСТВА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Мельник І.С.

Україна, м. Київ, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Проаналізовано роль бібліотеки у навчальному процесі київського та львівського студентства кінця ХІХ – початку ХХ ст. Показано режим роботи бібліотек, фондове наповнення, студентську та меценатську допомогу бібліотекам університетів.

На сьогодні перед сучасною вітчизняною історичною наукою постає велика кількість не вирішених питань в історичному минулому нашої держави. Ще досить багато залишилось проблем, в історії України, які потребують першочергового дослідження та об'єктивного висвітлення. Одним із таких відкритих питань залишилось дослідження основних суб'єктів навчального процесу у вищих навчальних закладах Києва та Львова кінця ХІХ – початку ХХ ст. На даний час одним із таких не досліджених суб'єктів залишилась проблема ролі бібліотеки, як важливої і невід'ємної складової навчального процесу у вишах на тогочасних українських землях. Саме бібліотеки мали велике значення в здобутті вищої освіти тому, що були єдиним доступним джерелом інформації для студентів тогочасних вишів Києва, Львова та ін. міст України кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Розглядаючи бібліотеки, як важливий інструмент у навчальному процесі кінця ХІХ – початку ХХ ст., слід зазначити, що студентам київського вищого навчального закладу св.Володимира ще з початку заснування університету була побудована бібліотека спеціально для викладачів та студентів. Окремо для студентів було виділено мебльовану кімнату зі столами й шафами, а також до потреб університетської молоді надавався власний папір, пера та чорнила. У повсякденній підготовці до навчання студентська молодь могла отримувати та користуватись книгами лише у навчальний час, причому термін і кількість обмежувалися, але найцінніші видання користувачам не видавались. Займатись студентству, спочатку існування, дозволялось лише з 9.00 до 14.00 год.

Окремим блоком слід відзначити роль української студентської громади київського політехнічного інституту кінця ХІХ – початку ХХ ст. До основних завдань цього гуртка входило і вирішення проблеми забезпечення студентства навчальною літературою і фондове наповнення університетської бібліотеки. Виходячи з того, що при політехнічному інституті існували україномовні кафедри та велося читання україномовних дисциплін, питання навчальної літератури стало в рамках нагального. Так, 24 жовтня 1906 р. відбулося зібрання студентів на якому прийняли рішення з питання україномовних книжок з історії, етнографії та історії української літератури. З цим рішенням відбулося звернення до декана факультету, у якому було подано навіть список бажаних книг, які вони хотіли бачити у науковій бібліотеці. Також представники цього гуртка перебували у складі бібліотечної комісії котра щорічно проводила аналіз використання студентами українських книг по таким критеріям: особи, які робили замовлення книг, які книги, скільки разів. Так, 1913 р. в політехнічному інституті найбільшою увагою користувалась: періодика: «Літературно-науковий вісник» і «Українська хата»; письменники: В. Винниченко, Б. Грінченко, М. Грушевський, І. Франко, Т. Шевченко [1, с. 73]. Українською студентською громадою було зроблено визначний вклад у розбудову наукової бібліотеки київського політехнічного інституту, що допомогло університетській молоді впевненіше торувати науковою стежкою і будувати своє майбутнє.

Розгляду бібліотеки, як важливу складову навчального процесу львівського студентства кінця ХІХ – початку ХХ ст., слід зазначити, що з початку заснування навчального закладу для його учнів була передана бібліотека від колегіуму сзуйтської академії. Студенти аби не витратити багато власного часу на пошуки та купівлю книги для навчання, які не мало коштували, мали нагоду користуватись бібліотекою при навчальному закладі, в яку потрібно було вносити щорічні плати за користування підручниками (як і за: імматрикуляцію, іспити, колоковіуми, семінарські заняття). В 1906 р. було введено додатковий «бібліотечний внесок» у розмірі 2-х крон на рік з кожного студента, що додатково «било по гаманцю» і без того не достатньо забезпеченої молоді [2, с. 6]. Безплатно відвідувати та готуватись до занять, за пред'явленням свідоцтва про бідність, могли тільки найбідніше серед студентської молоді.

Що ж до значення бібліотеки в житті студентів Політехнічного університету, який на той час був Технічною академією, то слід наголосити, що до початку ХХ ст. студентство також не могло повністю задовольнити свої інтелектуальні потреби через невелику фондову забезпеченість бібліотеки. Для більш зручної змоги, у підготовці до занять, студентам була надана велика читальна зала і чотири великі кімнати, які були оснащені столами та шафами. У бібліотеці було присутнє центральне опалення і завдяки цьому, взимку було не так холодно. В 1894 р. загальна кількість фондів збережень сягнула 14000 томів [3, с. 195], що, в свою чергу, частково змогло заповнити студентську спрагу до знань. З початку 80-х рр. ХІХ ст. простежується активна допомога студентській молоді зі сторони Міністерства освіти у вигляді дотацій на бібліотечне укомплектування, яке сягало 1000 злотих щорічно, а з 90-х рр. ХІХ ст. – 3000 злотих; побувала меценатська діяльність як серед заможного студентства та викладацького складу і військовослужбовців [3, с. 125 - 126], котрі передавали книги до фондів бібліотеки аби найбільш університетська молодь могла готуватись до занять та екзаменів.

Водночас в кінці ХІХ – початку ХХ ст. у навчальному процесі студентського життя значне місце посідають мережі наукових студентських бібліотек [4, с. 408], аналогам яких не було при навчальних закладах Києва. Одним із головних завдань таких бібліотек було створення читалень для студентської молоді, а також проведення в них лекцій, організація спеціальних курсів з історії України, історії культури і цивілізації, всесвітньої історії, географії, природничих наук та ін.; намагалися проводити наукові читання, а також наповнювати, по мірі можливостей, бібліотеку книжковими фондами [4, с. 408].

Отже, бібліотеки у житті київського і львівського студентства кінця ХІХ – початку ХХ ст., в щоденній підготовці до практичних занять та екзаменів, відігравали надзвичайно велике значення. Університетські бібліотеки Києва та Львова були дуже важливі для студентів у підготовці до занять, але вони не завжди відповідали молодіжним запитам і втамуванні їх інтелектуальних потреб. Так як бібліотека була єдиним доступним джерелом інформації для студентів міста Києва та Львова кінця ХІХ – початку ХХ ст., слід відзначити велику роботу студентської громади у Києві, які одним зі своїх головних завдань бачили всіляку підтримку бібліотеці аби університетська молодь могла належним чином здійснювати підготовку до занять. Студентська молодь, а також інші меценати міста Львова не відставали у внутрішньоуніверситетському житті і намагалися всіляко надавати допомогу у вигляді заснування читалень та бібліотек, проведення лекцій та організації спецкурсів для студентської молоді. Бібліотеки завжди були важливою складовою навчального процесу в житті студентства Києва та Львова тому, що залишались беззаперечним джерелом інформації, яке, часом, не досить задовольняли молодіжну інтелектуальну жаху і потяг до знань.

Список джерел та літератури

1. *Фартучна Галина Володимирівна. Студентство міста Києва у суспільно-політичному житті України (1900–1917рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Фартучна Галина Володимирівна; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – К., 2009. – 304 с.*
2. *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка; редкол.: Б. Якимович (відп. ред.) [та ін.]. – Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 361 с.*
3. *Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка»: монографія / І.О. Белоус, О.В. Шишка, Д.О. Тарасов; За ред. А.Г. Загороднього. – Л.: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 196 с.*
4. *Історія Львова. У трьох томах / Редколегія Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблін. – Т. 2. – Львів.: Центр Європи, 2007. – 559 с.*

ДЕРЖАВОРОЗУМІННЯ ЯК НЕОБХІДНА ПРЕДМЕТНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

Мороз С.П.

*Україна, м. Дніпропетровськ,
Академія митної служби України*

Анотація: *обращено внимание на государствопонимание как необходимую юридическую категорию современного правоведения в условиях модернизации предметной составной государства*

Ключевые слова: *государствопонимание, типы государствопонимания, управление, регулирование*

В межах сучасних теоретичних акцентуацій вітчизняної юридичної науки, предмет держави не має, більш менш, прийнятого аксіоматичного підходу з урахуванням вимог теорії і практики. Важливого значення набуває державорозуміння, як відправний елемент ідей, концепцій, вчень, теорій про державу на вітчизняному ґрунті. Пропонованій проблемі корелюють наступні завдання: 1) необхідність державорозуміння як необхідна складова вітчизняного правознавства; 2) міркування з приводу співвідношення держави і права; 3) типи державорозуміння.

1. Державорозуміння є процес і результат цілеспрямованої мисленевої діяльності людини, який включає в себе пізнання держави, її сприйняття і відношення як цілісному соціальному явищу. Державорозуміння, як складова юридичної науки включає в себе, *по-перше*, суб'єкта як головної дієвої особи процесу мисленевої діяльності, результатом якої є формування, більш менш, стійких уявлень про державу як цілісне і необхідне явище.

Особливістю процесу і результату мисленевої діяльності є її цілеспрямований характер. Який досягається в межах наукових форм і методів. *По-друге*, об'єктом державорозуміння є «держава», як суспільне явище, квінтесенцію якої є стан, рівень єдності членів суспільного об'єднання. Іншими словами, не всяке об'єднання може позначатися державою, хоча держава в основі завжди є об'єднання яке володіє власними ознаками і властивостями. *По-третє*, суспільне середовище в якому держава, як суспільне явище, виявляє себе як цілісне явище. *По-четверте*, зміст державорозуміння складають знання суб'єкта про державу, його оцінка і відношення, які набувають стійких, в деякій мірі аксіоматичних форм [1, с. 475-487; 2, с. 472-477; 3, с. 55-59; 4, с. 40-45].

2. Держава і право, як суспільні явища, пов'язуються з організацією управління і регулювання відносин у суспільстві. Управління суспільне це відносини впливу або взаємовпливу у суспільстві з метою його впорядкування, збереження, вдосконалення і розвиток. Ознакою суспільного управління є: 1) суб'єктно-об'єктні відносини, сенсом яких є збереження і впорядкування структури суспільства; 2) свідомий і несвідомий (або опосередкований) вплив на людину чи людей зі сторони іншої людини чи людей з метою досягнення бажаних цілей; 3) управлінська діяльність людей, пов'язана з реалізацією бажаних для них інтересів. Особливістю суспільного управління є можливість її реалізації, як за наявності владного суб'єкта (владне управління), так і відсутності владного суб'єкта (самоуправління). Регулювання суспільне це засіб впливу на суспільні відносини з метою їх впорядкування. Ознаками регулювання є: 1) наявність механізму впорядкування; 2) наявність фіксованих правил (норм); 3) визначені санкції за порушення правил (норм) [5]. Суспільне регулювання залежить від рівня свідомості, сприйняття і усвідомлення правил поведінки членами суспільства. Таким чином, суспільство, з точки зору управління і регулювання, постає у вигляді двох взаємопов'язаних аспектів: 1) організація управління людей у їх повсякденному житті, яка є відображенням їх уявлень власного безпечного розвитку; 2) регулювання або правила управління, що визначали і визначають безпечний зміст діяльності людей у суспільному житті. Зміни у суспільстві не можуть оминати управління і регулювання, як взаємопов'язаних і взаємообумовлюючих аспектів суспільної організації. Організаційний аспект суспільного управління фокусується на визначенні тих чи інших ролей, якими наділяються члени суспільства у власному повсякденному бутті. Регулюючий або регламентний аспект фокусується переважно на правилах, додержання яких є необхідною умовою організації.

Організація суспільства пов'язується з державою, а регулювання – з правом. Як суспільні явища, держава і право мають однакову основу – є відображенням суспільного управління, а як самостійні явища акцентують увагу на моменті співвідношення публічних і приватних інтересів в межах певної спільноти. Усвідомити поняття приватні інтереси стає можливим при усвідомленні публічного інтересу і навпаки. Публічний аспект інтересу суспільного буття вичерпується загальним, необхідним для всіх рішенням того чи іншого питання або станом суспільної організації, де всі його члени усвідомлюють його необхідність, важливість, з точки зору колективної безпеки і розвитку. Приватний аспект інтересу суспільного буття вичерпується індивідуальними, особистісними рішеннями направленими переважно на особисту безпеку, реалізації власних інтересів.

Держава є втіленням колективного або публічного суспільного інтересу, представляє собою стан організації суспільства, який характеризується наявністю певних груп осіб, діяльність яких спрямована на організацію безпечного розвитку суспільства. Право є втіленням індивідуального або приватного суспільного інтересу, представляє собою стан регуляції (регламентації) суспільних відносин, який характеризується наявністю формально-визначених правил поведінки, втіленням вимог належної поведінки членів суспільства. Право набуває рис самостійного соціального регулятора (соціонормативний регулятор), а держава – самостійної організації управління-влади, яка захищає право, тим самим підтримує відповідну соціонормативну регуляцію.

Право у суспільстві за допомогою держави усвідомлюється, як формальне втілення ідеалів індивідуальної свободи і суспільної справедливості у вигляді правомірної (правильної) поведінки. Держава за допомоги права усвідомлюється як організація суспільства, в якій, діяльність державно-владних осіб, спрямовані на забезпечення і реалізацію ідеалів індивідуальної свободи і суспільної справедливості, відповідно рівню матеріальних можливостей самого суспільства. На цій основі, держава, як публічно-владна організація, необхідна для права, як умова що забезпечує і підтримує відповідний правопорядок [6]. Держава і право формують такий стан суспільної організації як праводержава [7]. У дихотомії держава-право, домінуюча роль відводиться праву як предмету державної організації [8].

3. Виокремлюють такі основні підходи державорозуміння: 1) силовий (соціологічний); 2) легістський (законницький); 3) правовий. [9] Силове розуміння держави – пізнавальна діяльність суб'єкта яка базується на стихії влади, як визначальної у сприйнятті і відношенні до державної організації. Ознаками силового розуміння держави є: 1) є організоване насилля; 2) система владовідносин; 3) несприйняття юридичної природи державної організації. Стихійним аспектом підкреслюється момент значного впливу неусвідомлених вольових якостей на поведінку людини у тому числі, наділеної владними повноваженнями. Тим самим, влада інколи сприймається як сила, яка не виключає стихійного аспекту прояву.

Держава, як система владовідносин, є організоване насилля, що може сприйматися як належний порядок. Державна влада є тою силою яка сама породжує інші сили, отже вона не може нікому підпорядковуватися тим більше праву. Більше того, держава як організована система владовідносин у суспільстві, сама виступає правом, яке визначає свободу підданих. У понятійному аспекті, держава є верховною силою з усіх сил які існують на даній території, більше того, ці сили є такими, що отримали право бути силою від самої держави. Отже, всі сили є залежними від сили-держави.

Держава, як абсолютна монополія сили, переує праву, завдяки тому, що силова впорядкованість на окремо взятій території породжує будь яке право. Яке сприймається як сукупність законів, тим самим, утворює певну систему регламентації поведінки і правопорядку. В межах силової парадигми, право сприймається, як воля держави у формі закону чи наказу.

Впорядковані стихії влади шляхом організації держави у взаємовідносинах між собою призвели до формування поняття суверенітету державної влади. Згідно якого, державна влада може додержуватися встановлених нею законів, а може і не додержуватися у випадках якщо їй загрожує небезпека.

У людському вимірі, держава є певна група людей – державно-владні особи, які реалізують державну владу, тим самим, володіють абсолютною силою з поміж інших суспільних сил. Як виявити, що саме ця група людей, а не інша, є державною владою, отже, володіє верховним примусом. Прийомом яким визначалася одна суспільна група з поміж інших суспільних груп, отримав назву легітимність. Ознакою легітимності є добровільне сприйняття населенням певної території, влади тієї чи іншої групи над собою. Будь яке невдоволення владою, означає, що вона є нелегітимною, тим самим, породжує початок боротьби інших (можливо опозиційних) влад називатися верховною. Основу легітимності визначає сила, яка не передбачає жодних правил у досягненні власної мети. Отже, держава (або державна влада) як суспільна домінуюча група, вирізняється від інших суспільних груп легітимністю на застосування примусу до всього населення у межах певної території.

Силове розуміння держави базується на силі (стихії) влади яка залишається такою і в умовах державної організації. Але, відносно інших сил, вона (державна сила) виступає верховною і вимагає від інших підкорення, тим самим, запроваджує певний порядок. Відносно встановленого порядку, державна сила виступає сама порядком. Але необхідно відмітити ряд інновацій, характерних для силового підходу в наш час, насамперед, активне залучення таких конструктивних як права держава, верховенство права, права людини, як прояв сили державної влади, її самозобов'язання. У співвідношенні сили і права залишається невирішеними питання: (1) що таке право, якщо воно не тотожне наказу верховної влади; (2) яке саме право має зв'язати державу відповідно конструкції його верховенства.

Легістське розуміння держави – пізнавальна діяльність суб'єкта яка базується на природі закону як фундаментальній характеристиці держави, визначального у сприйнятті і відношенні до державної організації. Ознаками легістського розуміння держави є: 1) ототожнення держави з законом; 2) закон є основою виникнення і формування держави; 3) діяльність державно-владних осіб підпорядкована тільки законам.

Основу легістського розуміння складає закон, що може помилково сприйматися тотожне правовому підходу. Різниця полягає в тому, що легістське і правове розуміння держави не співпадають, хоча закон є характерним для названих підходів. Відповідно, легістського підходу, закон розглядається як явище, що не має оцінки, не має жодного значення чи справедливим є закон чи не справедливим. Основу формує погляд на закон живої природи, яка не опікується питанням справедливості. Людина, яка проживає у колективі, не може вдаватися оцінки правильності закону суспільства, його справедливості, адже він є вираженням порядку. Пізнання закону є пізнання правил. Взагалі, будь яке явище, яке існує, не може обійтися без закону (правила) власного розвитку. Держава ототожнюється з вимогами закону, як основи її формування, регламентації діяльності державно-владних осіб тощо. Держава сприймається як законницька організація, або така сили, яка діє на основі діючого закону (або будь якої форми, що нагадує закон). Таким чином, державою вважається те, що діє згідно приписів конституційного і адміністративного законодавства, законодавства про судоустрій, законом про монарха, президента тощо. Головним для легістського підходу є питання, що держава як організація додержується закону не того який нею був прийнятий в теперішній час, а того, який діє до її організації. В цьому сенсі не має значення зміст закону (насамперед його оцінка як справедливого чи несправедливого), головне, що вся державна організація відбувається відповідно тих чи інших приписів. На цій підставі, в межах легістського розуміння, держава сприймається переважно як юридичне явище, адже знання держави, її сприйняття і оцінка, відбуваються виключно на основі знання нормативно-правових актів, відповідно яким вона організується.

Можна стверджувати, що легістська хода розуміння держави є характерною рисою сучасної розвинутої державності, насамперед, такої, в якій реальність описана в законі, співпадає з її дійсністю і навпаки. Законницький (легістський) підхід реалізується в країнах, в яких державно-владні відносини майже не відрізняються від нормативно-правових приписів. В цьому випадку, державна влада організується відповідно нормативно-правовому акту або закону. Наявність нормативно-правових актів, що регламентують організацію державно-владних осіб не може автоматично розглядатися як ознака легістського підходу. Адже дійсність може виявлятися іншою, якщо, наприклад, конституції чи інші нормативно-правові акти мають фіктивність, виступають своєрідним фасадом або набувають пропагандистського атрибуту, зміст якого не має спільного з дійсністю. Отже, легістський підхід втрачає актуальність, коли мова заходить про країни з фіктивними конституціями.

Правове розуміння держави – пізнавальна діяльність суб'єкта яка базується на праві як фундаментальній характеристиці держави, визначального у сприйнятті і відношенні до державної організації в цілому. Ознаками правового розуміння держави є: 1) чітке розуміння відмінностей між правом і законом, які не співпадають; 2) право є основою виникнення і формування державної влади, є предметом державної діяльності; 3) діяльність державно-владних осіб підпорядкована тільки правовим законам. Особливістю правового розуміння є чітке усвідомлення феномену права, правового начала, яке зводиться до системи нормативних приписів.

При порівнянні легістського і правового підходів, слід виходити з факту розрізнення права і закону. Закон, свого роду, є формою втілення права, але вважати, що закон і є право, передчасно. Тому що, закон може бути не правовим. Саме на цій різниці вирізняється окремо легістський і правовий підхід у розумінні держави.

Ключовим у правовому розумінні держави є питання ролі правового начала у суспільній і державній організації, достатньо розроблене, аксіоматично визначене поняття права. Сутнісним моментом правового розуміння держави є взаємодія політичної влади і права, наскільки право є визначальною стороною політичної проблематики. При цьому, право не зводиться до закону, тим самим упереджує можливі маніпуляції з приводу верховенства права, підміняючи верховенством закону. Якщо під правом розуміти все ж таки міру свободи [10, с. 148; 11, с. 94], то держава у правовому розумінні сприймається як владна організація що забезпечує цю міру або

правову свободу. Державно-владна організація зв'язана вимогою свободи підданих. Сутнісна єдність права і держави означає, що держава забезпечує правопорядок і сама, як владний порядок, є частиною цього правопорядку.

Проблемні акцентуації державорозуміння загалом спонукають формуванню загальнотеоретичних і практичних закономірностей держави з урахуванням яких стає можливим усвідомлення як можливостей самої держави так і об'єму державного у системі суспільних відносин.

Джерела:

1. Смородинський В. Проблема ідентифікації держави: класичні підходи до вирішення [Текст] / В. Смородинський // *Антропология права : філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*. – Львів : Галицький друкар, 2013. – 596 с.
2. Смородинський В. Державорозуміння (вступ до наукового дослідження) [Текст] / В. Смородинський // *Антропология права : філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*. – Львів : Галицький друкар, 2011. – 572 с.
3. Мороз С.П. Правові аспекти сучасних підходів усвідомлення поняття держави [Текст] / С.П. Мороз // *Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : Зб. тез наук. доп. і повідомл. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 6 груд. 2013 р.)*. – Х. : Право, 2013. – 650 с.
4. Мороз С.П. Актуальные вопросы отечественного государствоведения [Текст] / С.П. Мороз // *Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск*. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2014. – 414 с.
5. Ветютнев Ю.Ю. Государственно-правовые закономерности (Введение в теорию) / Ю. Ю. Ветютнев; под ред. А.Я. Рыженкова. – Элиста : ЗАОр «НПП «Джангар», 2006. – 204 с.
6. Оборотов Ю. Дослідження цінності держави як актуальний напрям сучасного правознавства [Текст] / Ю. Оборотов // *Право України*. – 2010. – № 1. – С. 44 – 51.
7. Рабінович П. Пріоритетна функція загальнотеоретичного праводержавознавства [Текст] / П. Рабінович // *Право України*. – 2010. – № 1. – С. 25 – 31.
8. Козюбра М. Загальнотеоретичне правознавство: стан та перспективи [Текст] / М. Козюбра // *Право України*. – 2010. – № 1. – С. 35 – 36.
9. Четвернин В. А. Проблемы теории права и государства. Краткий курс лекций [Текст] / В. А. Четвернин. – М., 2007. – 308 с.
10. Загальна теорія держави і права : підруч для студ. юрид. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584.
11. Теорія держави і права : підруч для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред.. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.

**ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА
ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВ РАННЕГО НОВОГО ВРЕМЕНИ (XVI-XVIII вв.):
МОДЕЛИ, ТЕОРИИ, ИСТОРИЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ**

Циватый В.Г.

*Дипломатическая академия Украины
при МИД Украины (г. Киев)*

Abstract. *The article deals with the analysis of the main directions of foreign policy of the European states in the historical retrospective: from the early Modern time till contemporary diplomatic practice. The particular attention is given to the theory and practice of the diplomacy, to the institutional development, achievements, problems and prospects of diplomatic services of the European states, as well as to the peculiarities of the today's diplomatic instruments and models.*

Keywords: *foreign policy, diplomacy, institutionalization, diplomatic service, diplomatic instruments, model of diplomacy, Europe. early Modern time (XVI-XVIII centuries).*

Одно из центральных мест в теории, истории и практике дипломатии как в раннее Новое время (XVI-XVIII вв.), так и в ХХІ веке занимают проблемы понимания сущности, функций и методов реализации государственной власти, моделей дипломатии и дипломатических служб, стратегии их развития в исторической ретроспективе.

В сфере внешних сношений таким средством реализации внешней политики является – дипломатия. С этой проблематикой связаны и оценочные суждения современников относительно различных государственно-правовых форм и типов правления, моделей дипломатии, институционализации политико-дипломатических процессов, объективной оценки реальности и создания идеалов при освещении задач и практической деятельности власти [1, с. 57-62].

В древности «дипломатия» возникла как вербальная форма взаимодействия между сообществами людей. В современных условиях термин «дипломатия» применяется чаще всего в широком смысле, т.е. для обозначения модели взаимодействия государств в области международных (межгосударственных) отношений.

Совсем другой была дипломатия раннего Нового времени (XVI-XVIII вв.), когда ещё не работали привычные нам институты, механизмы и технологии дипломатии. В этот период существовала особая модель

межгосударственных отношений и институты дипломатии, межгосударственное дипломатическое пространство, теоретическое обоснование и разработка дипломатического инструментария для которых во многом принадлежит Никколо Макиавелли.

В этот период термин «дипломатия» использовался для обозначения средств и методов осуществления внешней политики государства. Дипломатия как «средство осуществления внешней политики» включало в себя совокупность невоенных практических мероприятий, приёмов и методов, применяемых с учётом конкретных условий и характера решаемых внешнеполитических задач межгосударственных отношений Средневековья и раннего Нового времени [2].

Никколо Макиавелли (1469-1527) в своих работах и дипломатической практике понимал дипломатию в более узком толковании этого термина. Он соотносил понятие дипломатии, как функции, т.е. функциональной деятельности по осуществлению или управлению двусторонними или многосторонними отношениями. В 1498 году Никколо Макиавелли поступил на государственную службу и как Посол погрузился в дела межгосударственные. В период с 1499 по 1512 годы он предпринял множество дипломатических миссий. Свою дипломатическую практику и дипломатическое мастерство оттачивал при дворах Людовика XII во Франции, Фердинанда II и при Папском дворе в Риме [3; 4, р. 458]. Труды итальянского политика, историка, мыслителя, писателя и дипломата Никколо Макиавелли (1469-1527) полны актуальных принципов, рекомендаций и в XXI веке [5, с. 271-285]. Самоуверенность, смелость и гибкость сильного государя, политика, дипломата – вот от чего зависит, по мнению Никколо Макиавелли, успех, результативность и эффективность проводимой им политики и реализации внешнеполитических задач государства. Политики, дипломаты и учёные используют историко-политическое наследие Н.Макиавелли в своей повседневной практике XXI века [6].

В своём произведении «Государь» (1513), сделавшего его известным на века, итальянский дипломат Никколо Макиавелли анализирует и подробно описывает свойства характера, приёмы, методы и инструментарий дипломатии для управления государством, необходимые идеальному правителю. Макиавелли убеждён в том, что политика и дипломатия – это искусство, которое не зависит от морали и религии, когда речь идёт о средствах, а не о целях. Важную роль Никколо Макиавелли придавал переговорному процессу. Именно с дипломатией он связывал понятие инструмента политики, инструмента ведения переговоров. В его работах мы можем проследить зачатки институтов дипломатии и классификации инструментов внешней политики государства: мирные инструменты внешней политики (многосторонние и односторонние) и силовые инструменты внешней политики. В своих трудах он описывает плюрилатеральные (многосторонние) контакты: прямые переговоры; дипломатия – как средство; медиация (посредничество); переговорный процесс. Также он делает акцент на личной дипломатии (либо дипломатии односторонних контактов): шпионаж, пропаганда, экономическая интервенция, политическая интервенция и т.д.

Дипломатия – и её институты – лишь один (хотя и наиболее типичный) мирный инструмент внешней политики государства. В свою очередь война является наиболее типичным силовым инструментом внешней политики. Институционализация дипломатической деятельности западноевропейских государств раннего Нового времени прошла этап своего становления с учётом военного фактора (от Итальянских войн и Тридцатилетней войны до Наполеоновских войн).

Приёмы и методы дипломатии раннего Нового времени (XVI-XVIII вв.) – это весьма сложный дипломатический инструментарий, который нацелен на выполнение внешнеполитических задач государства и формирование его институтов дипломатии. Цели дипломатической деятельности на практике, однако, зачастую сопряжены со значительными трудностями (яркие примеры чему мы находим в описаниях Никколо Макиавелли), и результаты могут не совпадать с ожиданиями и чаяниями. Связано это с целым рядом факторов и условий, которые могут или благоприятствовать или препятствовать выполнению поставленных перед дипломатией задач.

В конце XV века Европа вступает в новый период межгосударственных отношений. Эти тенденции и новые правила дипломатической игры нашли чёткое отражение в событиях и перипетиях Итальянских войн (1494-1559). В Европе начался быстрый переход к современной системе организации посольской службы – постоянным дипломатическим представительствам, было заложено основы институционализации внешней политики каждого отдельного государства и европейской внешней политики в целом [7; 8; 9, с. 579-588].

Таким образом, в период раннего Нового времени были сформированы модели (типы) дипломатии и завершился процесс институционализации дипломатии европейских стран и их дипломатических служб. Институты дипломатии и институционализировавшиеся государственные органы внешних сношений, разрабатываемые и реализуемые ими внешнеполитические задачи европейских стран имели в своей предыстории и заслугу Никколо Макиавелли.

Современник Итальянских войн (1494-1559) Никколо Макиавелли приводит многочисленные примеры из своей дипломатической деятельности, когда степень заинтересованности государств в том или ином варианте решения проблем развития может варьироваться зависимости от военного потенциала и уровня экономического развития государств-участников переговоров или военных действий, их роли и места в системе международных отношений. Это, в свою очередь, осложняет выработку консенсуса и может привести к асимметричному, неравному, разрешению проблемы, т.е. к неравному распределению выгод и издержек (например, Като-Камбрезийский мирный договор 1559 года).

Дальнейшая история форм и методов дипломатии и институтов дипломатии XVI-XVIII веков, дипломатии XIX века полна примеров создания разного рода альянсов, блоков и союзов государств, противостоящих друг другу. Дипломатический инструментарий – это совокупность средств и способов, применяемых для достижения или осуществления поставленных целей. Никколо Макиавелли всегда старался и теоретически обосновывал, что его

дипломатический інструментарий должен быть всегда гибким и прагматичным. Идеи и правила дипломатического инструментария Никколо Макиавелли стали привычным элементом современности, и зачастую – те кто их использует и не догадываются кто был их истинным автором. Национальный эгоизм, этно- и другие формы центризма также не исчезли с политической арены и часто проявляются в ходе переговоров по выработке коллегиальных соглашений, нацеленных на защиту интересов государств.

Идеи и практика Никколо Макиавелли, его дипломатическая система, его инструменты дипломатии (диалог, переговоры, медиация, поддержание контактов, распространение и сбор информации, правовые инструменты и т.д.) не утратили своей актуальности через века и страны и широко востребованы сегодня, но естественно, что уже с поправкой на исторические, политические, социально-экономические, военно-дипломатические и другие факторы современности. Многие дипломатические постулаты Никколо Макиавелли воспринимаются сегодня как сами собой разумеющиеся, нашедшие своё воплощение и в дипломатической практике XX - начала XXI веков, и в современной науке.

Таким образом, мы приходим к выводу, что на сегодняшний день накоплен достаточно богатый, но пока довольно трудно сопоставимый эмпирический материал, в частности, в области дипломатической истории как Средневековья и раннего Нового времени, так и дипломатической истории XXI века. Единый инструментарий, институты и модели дипломатии также помогли бы решить и проблему с множественностью выделения разными авторами также пока трудно сопоставимых компонентов и терминов дипломатии от эпохи раннего Нового времени до современной дипломатии XXI века. В частности, среди таких компонентов ранее мы уже в рамках теоретического анализа выделяли внешнеполитический компонент дипломатии, дипломатия как ценность, морально-этическая норма в дипломатии, потребность личности, дипломатическая мотивация, личностное осмысление, институционализация, институциональный процесс, институты дипломатии, модели дипломатии, дипломатическое пространство, дипломатический инструментарий и т.д.

Список источников и литературы

1. Циватий В.Г. Проблема влади і владарі-державці у Західній Європі Середньовіччя та раннього Нового часу (політико-правові теорії та реальність) / В.Г. Циватий // *Середньовічна Європа: погляд з кінця XX ст.* – Київ-Чернівці, 2000. – С. 57-62.
2. Livet G. *L' équilibre européen de la fin du XVe à la fin du XVIIIe siècle* / G. Livet. – P., 1976. – 461p.
3. Dumont J. *Corps universelle diplomatique du droit des gens.* – Amsterdam, 1726. – Т. 3. – Pt. 2.
4. Flassan G. *Histoir général et raisonnée de la diplomatie française, ou de la politique de la France, depuis la fondation de la Monarchie, jusqu'a à la fin du règne de Louis XVI.* – Paris, 1811. – Т.1.
5. Циватий В.Г. Дипломатический инструментарий Никколо Макиавелли и институты европейской дипломатии раннего Нового времени (XVI-XVIII вв.) / Циватий Вячеслав Григорьевич // *Перечитывая Макиавелли. Идеи и политическая практика через века и страны. Сборник научных статей / отв. ред. М.А. Юсим.* – М.: Институт всеобщей истории РАН, 2013. – С. 271-285.
6. Pigman G. A. *Contemporary Diplomacy* / G. A. Pigman. – Washington, 2010. – 288 p.
7. Королевский двор в политической культуре средневековой Европы: Теория. Символика. Церемониал / Отв. ред. Н.А. Хачатурян. – М., 2004. – 544с.
8. Lecoite J. *L'Idéal et la Différence: La perception de la personnalité littéraire à la Renaissance* / Jean Lecoite. – Genève, Droz, 1993. – 758p.
9. Циватий В.Г. Європейський дипломатичний простір і дипломатичні практики XVI-XVIII ст.: український контекст / В.Г. Циватий // *Україна дипломатична-2014: Науковий щорічник.* – Київ: ІВЦ «Планета», 2014. – Вип. 15. – С. 579-588.

Секція «Психологія і соціологія»:

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ СТРАХУ: СПРОБА РЕІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Калюжна Є.М.

*Україна, м. Запоріжжя,
Запорізький національний університет*

In the article author is demonstrated new look to the concept of fear. A theory is built round the formula of fear. The projective research that stabilization of the fear at the individual level of activity is determined and supported by the selfactivation that is needed for person to realize his meaningful aim is grounded.

На сьогодні проблема визначення феномену страху з точки зору його «доцільності – недоцільності» все ще залишається відкритою та дискусійною, оскільки при спробі аналізу його пускових механізмів у кожному конкретному випадку завжди стає очевидним, що сама людина схильна знаходити прийнятні для себе причини власного «раціонального страху».

У науковій психології функціональність будь-яких психологічних явищ та феноменів є встановленим фактом і не потребує доведення (К.О. Абульханова-Славська, 2001; В.М. Астапов, 2004; Ф.Б. Березін, 1988; Ф.Ю. Василюк, 1994; К.Е. Изард, 2000; Т.С. Кириленко, 2004; Л.В. Маришук, 2001; О.П. Саннікова, 2002; Т.М. Титаренко, 2006; Ю.М. Швалб, 2003 та ін.).

Враховуючи цей факт, можна припустити, що в основі будь-якого прояву страху лежить певний функціональний зміст, який «дозволяє» йому існувати. Здійснена у цій роботі спроба реінтерпретувати страх – це спроба закласти підґрунтя для побудови його функціональної моделі.

Аналізуючи феноменологію страху у функціональній площині, слід звернути увагу на дві її конфронтуючі сторони – інтересу до життя та страху за своє життя, що можна проілюструвати на прикладі бажання людини стрибнути з висоти і страхом покалічитися. Все це відбувається під дією сумнівів, позбувшись яких, людина, з одного боку, буде пишатися собою, впевнено задовольняючи своїх потреби, а, з іншого – буде страждати через непомірний страх. Інакше кажучи, інтенсивність переживання почуття страху постійно змінюється при змінненні сили сумнівів, які навіть можуть і не бути його причиною.

Намагаючись формалізувати концепт страху, не вдаючись при цьому до ілюстрацій чи алегорій, ми виводимо формулу страху, яка несе скоріше символічний характер, ніж гіпотетичний: $Страх = Сумнів / Спокуса$.

Поняття «спокуса» дозволяє кристалізувати семантичний простір досить поліморфного у сучасній психологічній думці поняття «бажання», яке поділяється на інстинктивні або вітальні потреби живого організму та суто людські інтереси, що породжені загальною культурою суспільства. Сам страх їх не розрізняє. Спокуса тут – це і потреба, що збуджує інтерес до життя; це і пристрасть, що є таємним джерелом, яке розпалює бажання; це і постійно присутнє напруження.

Спробуємо з формули страху вивести теорему: «*Страх є прямо пропорційний сумніву щодо доцільності задоволення актуалізованої потреби та обернено пропорційний спокусі її задовольнити*».

Іншими словами, інтенсивність переживання почуття страху визначається співвідношенням ступеня сумніву щодо доцільності задоволення певної актуалізованої потреби до величини спокуси її задовольнити. Метафорично кажучи, страх, що супроводжує виникнення конкретної потреби, є мірою «спокусливості» та «сумнівності» її задоволення для людини.

Насамперед, слід зважати, що страх, спокуса і сумніви корегують наміри людини щодо її потреб, детермінують імовірність їх задоволення. Так, посилення страху або сумніву робить людину залежною від своїх потреб. Наприклад, впадаючи у відчай від сильного страху, людина може відважитися здійснити ті наміри, на які не відважувалася через певні сумніви щодо їх правомірності, моральності, цінності. Поняття добра і зла можуть стертися та змінити полярність. Так, щоб врятувати сім'ю від голоду, батьки будуть ладні порушити закон і культурні звичаї, хоч як це не було б страшно. Але є й інший шлях, по іншу сторону страху. Йдеться про здобуття певної кількості свободи від страху і сумнівів. Ось тут спокуса, як ніколи, доречна.

Якщо ж вивести з формули страху формулу спокуси, то побачимо, що чим більше відношення сумніву до страху, тим більшою є спокуса: $Спокуса = Сумнів / Страх$.

Формула спокуси також знаходить своє логічне трактування: сила спокуси та вірогідність їй піддатися тим значніша, чим більше сумнівів у тому, що така «спокуслива» можливість ще коли-небудь актуалізується і чим менше страху за можливі наслідки.

Враховуючи залежність сумніву від спокуси і страху, можна зробити відповідні висновки: $Сумнів = Спокуса \cdot Страх$.

Вочевидь, що джерелом сумніву є ніщо інше, як достатньо сильна спокуса, «приправлена» неабиякою порцією страху.

Як приклад, страх набрати зайву вагу цілком спроможний утримати перед спокусою з'їсти коробку улюблених цукерок. Але ж можна знайти виправдання і приспати страх: шоколад містить антиоксиданти, корисний для судин, покращує настрої. Рука то підніметься взяти коробку, то опуститься. Можна також довго крутити коробку в руках, роздивлятися її, вивчати надруковану на ній інформацію. Отже, поки буде відбуватися боротьба між прямо протилежними почуттями, цукерки, що є втіленням спокуси у даному прикладі, залишатимуться у коробці.

Підсумовуючи, зазначимо, що виведена формула страху дає змогу побачити, як страх поступається спокусі, де їхні сили рівні, а де протилежно спрямовані. Із певною часткою імовірності, констатуємо, що присутність страху і сумнівів просто необхідні людині для відчуття власної цінності, коли спокуса виборює певну кількість свободи і людина чинить так, як вважає за потрібне, не зважаючи на сумніви та всюдисущий страх.

Література

1. Гуггенбуль-Крейг А. *Парадоксы психологии: [Текст] / А.Гуггенбуль-Крейг; [пер. с нем. С.С.Панкова]. – СПб.: Б.С.К., 1997. – 119 с.*
2. Калюжна Є.М. *Формула страху: обґрунтування і концептуалізація / Є.М.Калюжна, А.М.Вовна // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України та Державного вищого навчального закладу "Запорізький національний університет" / За ред. С.Д.Максименко, Н.Ф.Шевченко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – С. 58-62.*
3. Келер Х. *Загадка страха: [Текст] / Х. Келер; [пер. с нем. И. Карташовой]. – М., 2003. – 210 с.*
4. Кьеркегор С. *Страх и трепет: [Текст] / С. Кьеркегор. – М., 1993. – 383 с.*

СЕМЬЯ КАК СРЕДА ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННОСТИ РЕБЕНКА

Калюжная Е.Н., Горбачева О.О.

*Украина, г. Запорожье,
Запорожский национальный университет*

The article is an attempt to analyze the problems of ethics and the importance of the role of the family in the development of the moral personality. Attention is focused on the demonstration of the theoretical and methodological approaches to the study of the morality. Analyzed the most important requirements for the development of morals of the child and the main psychological factors which enhance the effectiveness of education.

Нравственное воспитание всегда играло важную роль в жизни человека и занимало не последнюю нишу в воспитании ребенка. Оно всегда наносит отпечаток на деятельность, поведение, характер межличностных отношений, выбор жизненных целей и судьбу человека в целом. Нельзя недооценивать влияние семьи в формировании нравственности и морали у ребенка, ведь семья – один из самых главных институтов социализации в жизни человека, самый первый источник межличностных отношений, основа формирования личности. А значит, именно семья закладывает в ребенке базовые понятия «добра и зла», «хорошо и плохо», «правильно» и «неправильно». В процессе взросления, благодаря семейному нравственному воспитанию, ребенок выстраивает свои отношения с окружающим миром, определяет свой индивидуальный вектор деятельности и поведения.

Профессор Е.Б. Сырейщиков (1783) в статье «О пользе нравоведения при воспитании юношества» писал, что нравственная наука предохраняет человека от всех душевных болезней, что надо эту науку преподавать как можно раньше. Вся нравственность человека детерминирована общественно-историческими, социально-культурными и этнопсихологическими условиями. Воспитание закладывает способы отношений к людям и к самому себе, а также отношений к труду, к вещам, к природе, к обществу в целом. Личность несет в себе совокупность собственных отношений к окружающему миру. Раннее детство – очень важный этап, так как нравственность человека с детского возраста складывается из его добродетельных поступков, которые затем закрепляются в его сознании, что отражается в нравственной культуре личности. Перед родителями стоит сложная задача воспитать не только счастливых детей, но и в будущем полезных обществу людей. В рамках нравственного воспитания им приходится сталкиваться с управлением чувств, эмоций и воли ребенка, с развитием духа, чувства доброты и справедливости.

В понимании А.Ф. Бестужева (1985), предмет нравственного воспитания заключается в создании условий для развития ребенка в соответствии с его природными наклонностями, направленными на пользу общественного прогресса.

Согласно мнению Л.И. Божович (1968), нравственные убеждения являются частью мировоззрения личности и представляют собой устойчивую обобщенную систему взглядов на мораль. Эмоциональный компонент нравственного сознания личности составляют нравственные чувства и переживания. С.Л. Рубинштейн (1998) писал о том, что человеку свойственно относиться определенным образом к себе и к тому, что его окружает. По словам С.Л. Рубинштейна, чувство человека – это отношение его к миру, к тому, что он испытывает и делает, в форме непосредственного переживания. Это утверждение с полной уверенностью можно применить и к эмоциональному компоненту нравственного сознания личности. Более того, моральные чувства соответствуют, по мнению С.Л. Рубинштейна, предметному восприятию и предметному действию, что означает их более высокий уровень проявления и выражает осознанное переживание отношения человека к чему-либо.

Среди ученых, придававших особое значение развитию эмоционального аспекта в нравственном воспитании ребенка, можно выделить таких, как Л.И. Божович, Б.И. Кочубей, М.И. Лисина, Т.А. Маркова, А.Е. Олынанникова, Е.В. Субботский, Л.М. Фридман и др.

Великий ученый-педагог К.Д. Ушинский был глубоко убежден в том, что истинно воспитанный человек может быть в той среде, в которой чтят традиции и обычаи поколений, где есть преемственность между прошлым, настоящим и будущим. Такую возможность человеку может дать только его семья. К.Д. Ушинский (1974) утверждал, что только личность может действовать на развитие и определение личности, только характером можно формировать характер.

По мнению В.А. Сухомлинского (1980), воспитание – это постепенное обогащение ребенка знаниями, умениями, опытом, это развитие ума и формирование отношения к добру и злу, подготовка к борьбе против всего, что идет вразрез с приятными в обществе моральными устоями". Основным содержанием нравственного воспитания В.А. Сухомлинский считал формирование таких качеств личности, как: идейность, гуманизм, гражданственность, ответственность, трудолюбие, благородство, умение управлять собой. Будет нравственное воспитание – ребенок воспримет правила культурного поведения из среды, возьмет пример с родителей. Будет нравственность, почти наверняка будет и духовность; не будет нравственности – не будет ничего, никакого воспитания.

Нравственная ценность – это набор ценностных установок, которые в будущем становятся нравственными правилами поведения ребенка. Ценностные установки – это то, что в отцовском и материнском доме признается как возможное и как невозможное, это те запреты и разрешения, которые ребенок запоминает в раннем возрасте и хранит в себе вплоть до образования собственной семьи. Ее нужно формировать в сознании ребенка с того времени, когда он начинает говорить. Благодаря этой установке ребенок всегда будет стремиться к добру. Психологическими факторами, имеющими воспитательное значение, являются такие: принимать ребенка таким, какой он есть; всегда находить время, чтобы поговорить с ребенком; предоставлять возможность ребенку

самостійно приймати рішення; мають представлення про різні етапи в житті дитини; поважати права дитини.

Ітак, моральні цінності, орієнтири та переконання особистості формуються в родині. Родина – це особливого роду колектив, що грає в вихованні дитини основну, тривалу та найважливішу роль. Родина для дитини – школа підготовки до життя. В родині повинні панувати любов, справедливість, терпимість не тільки до дітей, але й до всіх інших членів родини. Виховання почуттів дитини включає в себе виховання співчуття. Розвиток цього потребує підтримки з боку батьків – не тільки словом, але й прикладом. Найважливіша задача батьків – виховати в своїх дітях глибоке, надійне розуміння совісті як почуття, що є невід'ємною частиною духовного світу. Розуміння моральних потреб допоможе батькам виховати дітей добрими та щасливими людьми, що приносять благо суспільству.

Література

1. *Божович Л.І. Проблеми формування особистості: [Текст]: Вибрані педагогічні твори / Л.І. Божович; під ред. Д.І.Фельдштейна. – М.: Вид-во «Інститут практичної психології», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 352 с.*
2. *Сухомлинський, В.А. Моральний ідеал молодого покоління / В.А.Сухомлинський. – М.: Акад. пед. наук РСФСР, 1963. – 152 с.*
3. *Ушинський К.Д. Виховання людини: [Текст]: вибране / К.Д.Ушинський; сост., вступ. стаття С.Ф.Егорова; науч. ред. С.В.Лыков. – М.: "Карануз", 2000. – 256 с.*

ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ НЕЗАРЕЄСТРОВАНІХ ШЛЮБІВ

Медіна Т.В.

*Україна, м. Чернівці,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

Стаття містить аналіз найбільш важливих причин збільшення кількості незареєстрованих шлюбів.

Зниження рівня шлюбності та збільшення середнього віку вступу до шлюбу свідчать про існування тенденції збільшення кількості людей шлюбного віку, які обирають альтернативні (позашлюбні) форми сімейного життя. Серед усього їх різноманіття незареєстрований шлюб (співжиття) є найбільш поширеною і соціально схвалюваною моделлю організації сімейного життя, зважаючи на подібність із зареєстрованим шлюбом. У періоди соціальних криз незареєстрований шлюб набуває характеру неформальної соціальної норми, що веде до масового поширення незареєстрованих відносин як явища. Збільшення кількості незареєстрованих пар в останні десятиліття як у більшості європейських країн, так і в Україні приводить, з одного боку, до необхідності осмислення цього феномена з точки зору майбутнього моногамної сім'ї, з іншого боку, до появи нових соціальних проблем, які вимагають подальшого вивчення та вирішення.

Соціологи під співжиттям розуміють «незареєстрований союз чоловіка і жінки, які живуть разом і перебувають у сексуальних відносинах» [1, с. 34]. У західних соціологічних джерелах співжиття – це «спільне проживання чоловіка і жінки як чоловіка і дружини, але без офіційного оформлення шлюбу» [2, с. 429]. Російська дослідниця А.Р. Міхеєва визначає співжиття як офіційно незареєстрований довготривалий (не менше 2 років) подружній та господарсько-побутовий союз чоловіка та жінки [3, с. 11].

Чому співжиття стало такою поширеною практикою в усьому сучасному світі, в такій короткий період часу? Важливою причиною зростання кількості випадків співжиття є трансформації інституту шлюбу, наслідком чого є зростання недовіри до нього. Від традиційного шлюбу, який підкріплювався економікою, релігією та правом, шлюб став більш персоналізованим. Люди звикли одружуватися по любові, і якщо вона померла протягом шлюбу, це вважається достатньою підставою, щоб зруйнувати союз. Раніше розлучення було юридично важко або навіть неможливо отримати, і люди стикалися з величезним громадським осудом. Сьогодні розлучення доступні для всіх і є логічним завершенням шлюбу у випадку руйнації любові. Повною мірою усвідомлюючи цю нову уразливість шлюбу, люди із певним застереженням почали ставитися до нього. Зокрема, легше у співжитті перевірити готовність партнерів до створення сім'ї, ніж пережити розлучення.

Крім того, важливою причиною розповсюдження співжиття є поступове зниження негативізму населення до різних форм спільного життя. До недавнього часу в Україні, наприклад, співжиття вважалося чимось скандальним, але з другої половини 80-х років ХХ ст. дослідники почали констатувати лібералізацію громадської думки з цієї проблеми [4, с. 83–87]. При цьому чим молодші респонденти і чим вище рівень їх освіти, тим із більшим ступенем толерантності вони ставляться до співжиття [там само]. Отже, співжиття в очах населення, і особливо молодих людей, сприймається як норма.

Для економічного фактору на поширення відносин співжиття неоднозначна. Для європейських країн характерно припущення, що тривале співжиття, особливо з дітьми, в основному зустрічається серед малозабезпечених верств населення, доходи яких сильно залежать від різного роду допомог. Пари не реєструють свої відносини, щоб зберегти дотації, пільги та інші види державної матеріальної підтримки.

Зміна соціального становища жінок, набуття ними економічної самостійності не могло не позначитися на сімейній сфері. На тлі загальної соціальної трансформації жінки стали частіше брати під сумнів традиційний

розподіл ролей у сім'ї та домагатися нового гендерного укладу. Але, як показують дослідження, жінки набагато швидше і охочіше включаються в сферу ділової активності, ніж чоловіки в сферу домашнього господарства [5, с. 120-136]. Бажання проявити себе у професійній сфері поряд з сімейною робить співжиття привабливою формою відносин для жіночої статі і сприяє її поширенню. Найчастіше незареєстрований союз розцінюється як нова модель сім'ї, що надає велику незалежність партнерам і більш ліберальне ставлення до розподілу домашніх обов'язків та виконання сімейних ролей. Дані зарубіжних соціологів також свідчать про більшу демократичність гендерних ролей в неофіційних союзах. Разом з цим, відсутність зобов'язань та відповідальності в неофіційних союзах – зворотній бік медалі тієї незалежності і демократичності, яку передбачає ця форма сімейних відносин.

Протягом ХХ сторіччя під впливом ряду факторів відбувається переосмислення ролі сексуальності в житті особистості, так звана сексуальна революція. Особливо виразно це проявляється у зміні норм сексуальної поведінки серед молоді. Наявність сексуального партнера стає обов'язковим атрибутом дошлюбного життя молодих людей. Спочатку це вело до ранньої реєстрації шлюбів, а з часом, по мірі накопичення соціального досвіду і звикання суспільства до мінливих норм сексуальної поведінки, відсуває реєстрацію шлюбу на декілька років, хоча фактичний шлюб може при цьому існувати.

Отже, у більш широкому сенсі, зростання співжиття пов'язане з сексуальною революцією, яка фактично скасувала стигми щодо дошлюбного сексуального життя і збереження цноти до шлюбу. В останні тридцять років, з появою ефективних протизаплідних технологій і поширення сексуальної вседозволеності, дошлюбний секс став надзвичайно поширеним. У значній частині населення співжиття не пов'язане з гріхом чи соціальною патологією, тому пари, які живуть у незареєстрованих шлюбах, не отримують осуду з боку більшості.

З усього вищесказаного випливає, що соціально-психологічні причини, і в першу чергу можливість уникнути відповідальності, яка накладається шлюбом, роблять незареєстрований союз прийнятною формою спільного життя, особливо для чоловіків. Кожен з перерахованих вище факторів відіграє важливу роль в поширенні співжиття як форми сімейно-шлюбних відносин. Дія більшості з них є незворотною, пов'язаною із змінами самої особистості і відчуттям ролі індивідуальності в житті сучасної людини, в зв'язку з чим тенденція зростання кількості незареєстрованих спілок може розглядатися як довгострокова. Причинами цього є сексуальна революція, трансформація інституту шлюбу і зростання недовіри до інституту шлюбу, секуляризація суспільного життя, зміна становища жінки в суспільстві, а також економічні причини.

Література

1. Клецин А.А. *Внебрачные и альтернативные (немодальные) семьи: формы и содержание* / А.А. Клецин. // Рубеж. - № 5. - С. 166-179.
2. Лоусон Т., Гэррод Д. *Социология. А – Я: Словарь-Справочник* / Т.Лоусон, Д.Гэррод. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000. – 608 с.
3. Михеева А.Р. *Брак, семья, родительство: социологические и демографические аспекты: Учеб. Пособ. пособие* / А.Р. Михеева. – Новосиб. гос. ун-т. - Новосибирск, 2001. – С. 51–61.
4. Денисенко М.Б. *Сексуальное поведение российской молодежи* / М.Б. Денисенко, Ж.-П. Далла Зуанна. // *Социологические исследования*. – 2001. – № 2. – С. 83–87.
5. Клецин А.А. *Распределение домашних обязанностей между супругами: факты, проблемы, интерпретации* / А.А. Клецин. // *Журнал социологии и социальной антропологии*. - 2003. - Том VI. - № 2. – С. 120-136.

Секція «Педагогічні науки та освітні технології»:

ФОРМУВАННЯ «ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ» ВИКЛАДАЧІВ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВУЗІВ

Барило О. С., Фурман Р.Л.

Україна, м. Вінниця, Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова.

Одним из факторов, влияющих на качество взаимодействия между субъектами в системе «преподаватель - студент», является уровень развития способностей преподавателя к педагогическому общению, в частности индивидуальный стиль профессионального общения, который присущ преподавателю. Целью работы является определение сущности понятия "педагогическое мастерство" и оценка современной системы психолого-педагогических и методических знаний, навыков преподавателей медицинских вузов. Содержание профессиональной компетентности преподавателя медицинского учебного заведения заключается прежде всего в совершенном владении теоретическими и практическими знаниями по данному предмету, а также методикой его преподавания, педагогикой и психологией. Идеальным является вариант, когда преподаватель специальных дисциплин в ВМНЗ имеет возможность сочетать преподавательскую работу с практической деятельностью в здравоохранении.

Ефективність роботи викладача визначається багатьма факторами, кожен з яких є безумовно вагомим, нехтування ними може призвести до суттєвого зниження якості учбової діяльності студентів, що передбачає низький рівень кінцевої підготовки фахівців у цих галузях.

Перед викладачами вищих медичних навчальних закладів щодня постає необхідність вирішувати цілий ряд методичних питань, які передбачають підготовку і проведення практичних занять, складання методичних матеріалів до них, написання посібників, підручників і т.д. Реально ці питання вирішуються на кафедрах або циклових комісіях викладачами профільних дисциплін, які не мають достатньої підготовки з педагогіки, психології та методології викладання [2].

Проблема формування професійно-педагогічної майстерності педагога є широко досліджуваною в сучасній психолого-педагогічній літературі. Проте аналіз науково-методичної літератури та періодичних видань виявив, що досі малодослідженим залишається сучасний стан проблеми формування педагогічної майстерності викладачів професійно орієнтованих дисциплін вищих медичних навчальних закладів.

Ця ситуація передбачає необхідність створення ефективного, не громіздкого та досить невеликого за часом проведення психолого-педагогічного тренінгу, об'єктом впливу якого будуть здібності викладачів, що проявляють себе у педагогічному спілкуванні [1].

Необхідна психолого-педагогічна підготовка викладачів у такий спосіб, щоб не знижуючи активність їх роботи у науковій галузі, надати їм необхідні навички спілкування з метою розв'язання їх проблем, як педагогів. Основне завдання такої підготовки буде полягати у стимуляції викладачів технічних та медичних ВНЗ до адекватної оцінки власних комунікативних здібностей та до свідомої роботи над собою. З метою формування власного індивідуального стилю спілкування, слід набувати необхідних навичок, що сприятимуть як професійному зростанню викладача, так і активізації учбової діяльності студентів.

Метою роботи є визначення сутності поняття "педагогічна майстерність" та оцінка сучасної системи психолого-педагогічних і методичних знань, навичок викладачів медичних ВНЗ, що дасть можливість ефективніше вирішувати проблеми медичної освіти в умовах її реформування.

Матеріал дослідження.

У "Педагогічному словнику" педагогічна майстерність визначається як високе мистецтво навчання і виховання, доступне кожному педагогові, який працює за покликанням і любить дітей. Педагог-майстер характеризується як спеціаліст високої культури, що глибоко знає свій предмет, добре обізнаний з відповідними галузями науки чи мистецтва, компетентний у питаннях загальної психології, досконало володіє методикою навчання і виховання [3].

Основою професійної майстерності в медичній освіті є в першу чергу **професійна компетентність**, яка визначається базовими знаннями та вміннями педагога, його ціннісними орієнтирами, мотивами діяльності, розумінням себе у світі і світу навколо себе, стилем спілкування і взаємодії з оточуючими. Зміст професійної компетентності викладача медичного навчального закладу полягає перш за все у досконалому володінні теоретичними і практичними знаннями з даного предмету, а також методикою його викладання, педагогікою і психологією. Ідеальним є варіант, коли викладач фахових дисциплін у ВНЗ має можливість поєднувати викладацьку роботу з практичною діяльністю в охороні здоров'я. Розвиток медичної галузі відбувається дуже швидко (нові методики і підходи у лікуванні, нові медичні препарати, сучасна апаратура і т.д.), що спонукають викладачів до серйозного самовдосконалення, самоосвіти і саморозвитку. Тому важливою особливістю професійних медико-педагогічних знань є їх комплексність, що потребує від викладача вміння синтезувати фактичний матеріал для досягнення кінцевої мети у підготовці майбутнього медичного працівника; безпомилково подати матеріал як розв'язану педагогічну задачу через психологічне осмислення та правильний вибір засобів взаємодії.

Сучасні підходи до проблеми психолого-педагогічної підготовки викладачів медичних ВНЗ зумовлюють існування базової системи психологічних, педагогічних та методичних знань і умінь [4], яка включає в себе наступні елементи:

а) оволодіння психологічними та педагогічними закономірностями професійної підготовки спеціалістів медичного профілю;

б) оволодіння сучасним арсеналом методів, засобів і форм навчання, які б охоплювали всі сторони та етапи професійної підготовки майбутнього медичного працівника;

в) розвиток сучасного методичного мислення викладачів, що дозволяє кваліфіковано вирішувати нові проблеми вищої медичної освіти в процесі її постійного удосконалення.

Переважну частину педагогічної діяльності викладачів медичного ВУЗу складають практичні заняття зі студентами, тому підготовка та проведення їх, складання методичних матеріалів до них в сучасній вищій медичній школі вимагає певної системи професійних, психолого-педагогічних, методичних знань, навичок та вмінь.

У цій системі виділяють її основну частину, яка визначає необхідний базовий рівень психолого-педагогічної і методичної підготовки викладачів. Ця частина включає в себе систему методичних вмінь, які в комплексі забезпечують педагогічно і психологічно правильну організацію навчального процесу на різних його етапах. Це є вміння:

– визначити актуальність навчальної теми, її професійне значення, створити позитивну мотивацію до її вивчення;

– визначити навчальну мету практичного заняття, при цьому чітко диференціювати таку мету залежно від рівня професійної підготовки;

– визначити виховну мету заняття, оскільки вона пов'язана з формуванням особистості майбутнього медичного працівника;

– провести відбір навчального матеріалу для практичного заняття, структурувати такий матеріал на основі виділення основних елементів, визначення логічних зв'язків між ними;

– правильно організаційно-методично побудувати заняття, визначити завдання, функції та зміст його основних етапів;

– визначити і застосувати методи навчання і контролю рівня знань, які відповідають меті, змісту предмета і сучасним вимогам;

- створити матеріали для контролю, які б відповідали різним рівням професійної підготовки;
- створити оптимальні навчально-методичні умови формування професійних навичок та вмінь;
- скласти навчально-інструктивні матеріали (орієнтовні карти, професійні алгоритми та ін.) для відпрацювання професійних вмінь та навичок студентів, для організації самостійної роботи студентів;
- проводити широке міждисциплінарне інтегрування;
- моделювати професійні ситуації, застосовуючи при цьому весь діапазон ігрових, імітаційних та ситуаційних методів навчання.

Висновки

Вищезазначену систему психолого-педагогічних та методичних вмінь можна вважати основою кваліфікаційної професіограми сучасного викладача, що відповідає основним завданням професійної підготовки та підвищення кваліфікації викладацького складу вищих медичних навчальних закладів.

Список літератури:

1. Галузьяк В.М. Мотиваційно-ціннісні детермінанти індивідуального стилю педагогічного спілкування. / В.М. Галузьяк Дисертація кандидата психологічних наук. – К., 1998.
2. Рябченко С.А. Психологические детерминанты авторитарного и диалогического стилей педагогического общения. / С.А. Рябченко Дисертація кандидата психологічних наук. – СПб., 1994.
3. Педагогічний словник / [за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д.]. – К.: Педагогічна думка, 2001. – С. 300.
4. Милерян В.Е. Методические основы подготовки и проведения учебных занятий в медицинских вузах: Методическое пособие / В.Е. Милерян. – К., 1977. – 64 с.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГА – ЗАПОРУКА РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Бережна Л.В.

Україна, м. Кривий Ріг,

Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №69

Анотація. В роботі обосновується, що головне в професійній діяльності - перехід к необхідним действиям, с помощью которых будут максимально использованы все возможности педагогов каждого образовательного учреждения. В частности, определено, что школа имеет не только удовлетворять потребности современного общества, но и смотреть в будущее, быть на шаг впереди, формировать будущих воспитанников с помощью современных технологий обучения.

Определено, что труд учителя не ограничивается самим обучением, а охватывает все, что касается воспитания молодого поколения. Именно педагог является носителем конкретных нововведений, поскольку на практике убеждается в эффективности имеющихся методик обучения и может корректировать их, проводить подробную структуризацию исследований учебно - воспитательного процесса, создавать новые методики.

Сучасний світ через свою складність, динамічність і суперечливість створює різноманітні проблеми для людини та владно втручається в її особистісний простір. Сучасна реальність потребує нового стилю управління, підґрунтям якого є підхід, орієнтований на розкриття творчого потенціалу особистості. Домінуючий стиль управління визначально впливатиме на те, як будуть реалізовуватися ключові функції управління.

Школа 21 ст. має йти шляхом поступу за межі традиційних моделей викладання й адміністрування. Головним завданням школи повинна стати підготовка учнів до життя, в новому освітньому просторі, забезпечення їх самореалізації та створення ситуації успіху для кожного вихованця.

Темп сьогоdnішнього життя стрімко ускорюється, і якщо людини хоче досягти успіху, кар'єрного росту, вона має починати це як можна раніше. Людина повинна бути готовою до життя. На думку вчених Європи, освіта ХХІ століття буде варіюватися залежно від потреб учня, від творчих знахідок педагогів школи будуть різними. Але головне залишиться результатом.

Актуальність проблеми оновлення систем шкільного управління безпосередньо пов'язано з реаліями життя, серед яких головним є: необхідність закладу швидко пристосуватись до зовнішніх змін, забезпечення оптимального функціонування всіх його систем, постійний пошук резервів для розвитку. Аби вирішити ці та багато інших питань, управління має бути якісним. Проте реалії сьогоdnення свідчать, що система управління у значній частині загальноосвітніх навчальних закладів має серйозні недоліки:

- відсутнє цільове підґрунтя системи;
- управління недостатньо орієнтоване на розвиток координаційних і комунікативних зв'язків;
- система управління не повною мірою враховує особливостей і потреб шкільного середовища;
- ідеї гуманізації та демократизації мають переважно декларативний характер;
- про модернізацію управління більше розмовляють, аніж роблять, бо в більшості закладів не визначено технологій і методів якісних змін.

На основі рубіжних вимог до результатів навчання в сучасних умовах йде орієнтація на освічених молодих людей. Сьогоdnі вектор інтересу зміщено в сторону балансу між прогнозованими результатами та кадрами,

наявними ресурсами, невикористаними резервами. Сучасне суспільство буде школою третього тисячоліття. В кожному навчальному закладі мають бути визначені перспективи розвитку закладу, створено умови для відпрацювання нових ідей, звільнення від формалізму. Перед школою, яка оновлюється, стоїть визначальне завдання, учіння має стати для школярів однією з провідних проблем, які визначено освітніми цілями.

Динаміка сучасних змін надзвичайно велика. Чимало змін обумовлені передаванням й використанням інформації. Школа як соціальний інститут особливо чутливо має реагувати на ці зміни. Тому і зросла потреба в учителях, які здатні модернізувати зміст своєї діяльності шляхом творчого вдосконалення, використання досягнень науки.

Наука і практика уже довела, що сучасна управлінська діяльність має здійснюватися інноваційним менеджером. Але при цьому варто враховувати, що стратегія менеджменту-масштабні прогнози щодо реалізації місії закладу та досягнення цілей. Саме сьогодні оновлення потребує менеджменту навчального закладу. І саме, сучасному директорові, дуже важливо бути менеджером і володіти мистецтвом управління соціальними системами. Керівник досягає успіхів, творчих злетів тоді, коли постійно працює над собою, займається самоосвітою, орієнтується на особистість вчителя. Особистість підлеглого розглядається як новий суб'єкт створення позитивного іміджу. За своєю сутністю це процес двосторонньої взаємодії. В сучасному суспільстві однією із найважливіших якостей керівника, умов успішності його як професіонала менеджера освіти є готовність до інноваційної діяльності. Усе розпочинається з голови. Без управління процесом будь-які інновації у школі приречені.

Школа сьогодні є майданчиком для об'єднаних однією метою людей, які прагнуть як до росту ефективності їх роботи, так і особистісного зростання. Готовність до застосування нових освітянських ідей, здатність постійно навчатися, перебувати у творчому пошуку формується в щоденній педагогічній практиці. Освіті потрібні люди нової генерації. Кожному педагогічному колективу свою роботу потрібно направити на вибір і підготовку талановитих педагогів, спроможних і бажаючих побудувати професійну кар'єру.

Освіта в закладі зосереджуватиметься на дитині, а не на академічних знаннях, для чого вчителі підтримуватимуть і розвиватимуть потенціал кожного учня. Місія кожного навчального закладу також полягає в тому, щоб створити освітнє середовище, де свобода педагогічної думки й ідеї стануть головним секретом позитивного іміджу закладу.

В команді - головне співробітники, які самі хочуть що-небудь робити для підвищення своєї кваліфікації і вже роблять. Головне, щоб співробітник і установа об'єдналися, щоб разом зростати, а не тільки один з них. Якщо працівник нічого не робить для підвищення кваліфікації, його потрібно направляти. Не випадково професійна діяльність вчителя у системі загальної освіти все більше стає творчою.

Учитель – основна дійова особа в реформуванні сучасної освіти. Сучасний учитель – це носій освітніх суспільних змін. Змінюються орієнтири освіти - змінюється й сам учитель, змінюється мета й завдання освітянської діяльності. В освітній діяльності задіяні всі учасники навчально-виховного процесу. Вона визначає реакції на зовнішні та внутрішні виклики й стандартні шляхи розв'язання поточних завдань.

Сучасні вимоги до педагога на перше місце ставлять систематичну самостійну роботу з розвитку професійної компетентності, поглиблення його теоретичних знань і практичних умінь. Сьогодні педагога слід повернути від виконавчої дисципліни до дисципліни самостійного творчого мислення, максимально використовувати творчий потенціал педагогів. Дуже важливо, щоб учитель був творчою, саморозвиненою особистістю, він має навчатися всього постійно, але завжди залишатися й учнем.

Готовність педагога навчатися протягом всієї праці є гарантом його професійного становлення, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію й оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства.

Вирішальною педагогічною умовою організації навчання в загальноосвітній школі є формування складу педагогічних кадрів, які мають забезпечувати загальноосвітню підготовку учнів. Працівник, який приносить результати, знаходиться на першому місці, хороший співробітник-це чудовий оркестр задоволень. Спільні дії, обговорення і участь в плануванні, прозорість, інтерес, компетенції-дуже важливі фактори. Весь зміст співробітництва в тій радості, що вона є.

Державні освітні стандарти для навчального закладу є заданими ззовні цілями, вони виступають у вигляді вимог або завдань поставлених закладу державою. Цілі самого навчального закладу виробляються і визначаються ним в результаті внутрішнього розвитку, активності всього колективу.

Сьогодні в школі вже і так відбулося чимало змін: статус, концепція, державні стандарти. Місія нашого навчального закладу, бути освітнім і культурним центром. І лише колектив однодумців, досвідчених педагогів і енергія молодих, в яких панує дух єдності та відкриття, зуміє виконати основну місію школи.

Необхідність об'єднання зусиль усіх сторін у використанні всіх сучасних ресурсів дасть можливість педагогічному колективу швидше пройти шлях трансформації, налагодити сучасний навчальний процес, залучити дітей до співпраці та засвоєння знань поза школою, а також є важливим стимулом для розвитку в учнів навичок 21 століття.

Багатомірність завдань, широкий спектр проблем, що виникають у процесі розгляду кожного її аспекту, переконують у необхідності того, що вимогою сьогодення є безперервне навчання впродовж усього життя. Тому нам потрібні знання про те, як навчатися безперервно. Де більше, ніж у школі, в інституції, яка навчає, потрібно належно розуміти значення знань, постійного поширення їх і використання для досягнення якомога кращих результатів.

Отже, досягти успіху може лише той учитель, рівень якого відповідає сучасним вимогам, який вільно адаптується до нових тенденцій життя. Чим потужніший життєвий ресурс людини, тим легше їй подолати кризові

настрої, оволодіти конструктивно-перетворювальною позицією.

Джерела:

1. Десятов Т.М., Коберник О.М. Тевлін Б.Л., Чепурна Н.М.. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом. – Х., 2003.
2. Орбан-Лембрик Л. Психологія управління [текст]: посібник/ Лідія Орбан-Лембрик.-К.: Академвидав., 2003.-263с.
3. Калошин В.Ф. Педагогіка успіху: стратегія радісного навчання [текст]: Частина 1 / В.Ф.Калошин //Управління школою. – 2013. - №31-32. – с.68.
4. Підласий А. Оптимізація навчально-виховного процесу. Педагогічні інновації [текст]/ А.Підласий. – Х., 2001.
5. Єрмола А.М. Технологія організації навчально – методичної роботи з педагогічними кадрами [текст]/ А.М.Єрмола.-Харків, 1999 р.

СИСТЕМНЕ МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ТЕХНОЛОГІВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ

Благий О.С.

Україна, м. Харків, ХТЕІ КНТЕУ

В роботі определено актуальную проблему подготовки инженеров-технологов пищевой отрасли, а именно обоснование необходимости развития системного мышления студентов. Обоснованно использование системного подхода в процессе подготовки будущих инженеров-технологов. Раскрыто взаимосвязь системного мышления с интеграционными процессами обучения дисциплин профессиональной подготовки. Проанализировано междисциплинарные связи дисциплин профессиональной подготовки инженеров-технологов пищевой отрасли с целью представления совместимых дисциплин в виде целостной системы.

Системне мислення фахівця стало актуальним атрибутом сучасного суспільства, внаслідок швидкого зростання обсягів інформації. Його наявність набула необхідної умови професійного виконання функцій фахівцем. В умовах інтеграції вищої освіти України в європейський освітній простір, системність мислення фахівців допоможе зрозуміти процеси взаємодії різних освітніх систем, можливості їх динамічного взаємопроникнення та співіснування, ефективно вирішувати поставлені задачі на основі інтеграції та міждисциплінарного синтезу знань на базі системного підходу. Системне мислення дає змогу побачити і зрозуміти світ в єдності, в широкій глибокій та образній перспективі. Велика кількість даних не дають знань, поки не будуть виявлені закономірності, що їх поєднують. Тільки тоді створюється «картина», ключ до моделювання досліджуваного явища як генератора творчих рішень. Секрет створення цілісного образу системи, розуміння системи полягає в умінні визначити головні зв'язки та взаємозалежності.

Системний підхід спирається на різні форми логічного мислення: аналіз відношень, класифікаційний аналіз, аналіз причинних зв'язків. Пізнання навчального процесу виступає як дослідження системи, яка складається із таких підсистем, як: підсистеми предметів, дій, явищ; підсистеми знань; підсистеми взаємозв'язків між предметами. Серед різноманітних взаємозв'язків значне місце займає взаємозв'язок між рівнем технічного прогресу і рівнем освіти [1, с. 146].

На необхідності взаємозв'язаного навчання з метою забезпечення цілісності знань учнів акцентував ще Я. Коменський. На його думку, знання студентів будуть міцними, якщо все, що в природі перебуває у постійному взаємозв'язку, в такому ж зв'язку викладати учням [2, с. 359].

Відсутність єдиної методології навчання створює ряд суперечностей, а саме:

- студенти опановують знання, вміння та навички не цілісною системою, а з кожної дисципліни окремо, не здогадуючись про взаємозв'язки між суміжними дисциплінами;
- методичні матеріали, написані незалежно від загальної системи знань, а окремо для кожної дисципліни, що сприяє хибному враженню студентів про автономність та закінченість дисциплін.

Системний підхід є основою системного мислення. Основними властивостями якого є:

- вираження цілісності, наповненості зв'язками;
- спрощення сприйняття, здатність переходити з однієї частини системи на іншу;
- усвідомлення зворотніх зв'язків (при впливі на одну з частин системи, відбуваються зміни, які можуть вплинути на інші, однак, ці результати можуть бути повільними, що ускладнює їх виявлення);
- готовність до постійних змін своїх переконань.

Застосування системного підходу є запорукою успішного вивчення студентами дисципліни «Технологія ресторанної продукції оздоровчого призначення», яка належить до дисциплін професійної підготовки майбутніх інженерів-технологів. Джерела [3, с. 10] визначають, що головною проблемою при вивченні дисципліни є формування та розвиток системного мислення у майбутніх фахівців.

Суттю системного мислення є логічний поділ складного завдання на більш прості та зручні шляхом формування зв'язків між ними та представлення цих зв'язків за допомогою інтеграції суміжних дисциплін.

Концепція навчального процесу на основі міжпредметних зв'язків з огляду системного підходу полягає в тому, що поряд з вивченням певних дисциплін необхідно приділити особливу увагу міждисциплінарним зв'язкам, що становить сутність системної інтеграції [4, с. 120]. Тому, згідно кваліфікаційним вимогам [5, 6, 7], можна визначити міжпредметні зв'язки дисципліни «Технологія ресторанної продукції оздоровчого призначення» з

матеріалами таких фахових дисциплін, як "Харчова хімія", "Мікробіологія харчових продуктів", "Технологія продукції ресторанного господарства", "Харчові технології", "Методи контролю продукції у ресторанному господарстві". Розглянутий взаємозв'язок створює цілісну систему знань, умінь та навичок фахівця. Проведений аналіз доводить необхідність застосування системного підходу з метою формування сприйняття цілісної системи суміжних дисциплін, що визначають підготовленість фахівця до майбутньої діяльності, яка характеризується певним рівнем професійної майстерності.

Список джерел та літератури

1. Болотін Ю.П., Окса М.М. Тенденції та закономірності становлення загально педагогічних дисциплін в Україні. – Мелітополь: МДПУ, 1997. – 202 с.
2. Коменский Я. А. Избранные сочинения : [в 2 т.] / Я. А. Коменский - Т. 1. - М. : Педагогика, 1982. - 636 с.
3. Вища педагогічна освіта і наука України: історія сьогодення та перспективи розвитку. Запорізька область./ Ред.рада вид.: В.Г.Кремень (гол.); Редкол.тому: І.П.Аносов (гол.) [та ін.]. – К.: Знання України, 2009. – 431 с.
4. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб.пособие. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.
5. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за напрямом 6.051701 «Харчові технології та інженерія» / кол. авт. під заг. кер. А. І. Українця. – К.: НУХТ, 2009. – 87 с.
6. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 11.: Виробництва харчової промисловості, ч. 1 [Електронний ресурс] / Державний комітет України з харчової промисловості., 1998. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=na001262-98>
7. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра за напрямом 6.051701 «Харчові технології та інженерія» / кол. авт. під заг. кер. А. І. Українця. – К. : НУХТ, 2009. – 52 с.

АКТИВНІ МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Горбач В.В.

Україна, м. Луцьк, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки

Рассматриваются активные методы организации самостоятельной работы студентов высших учебных заведений. Выделяются такие активные методы обучения как: метод проблемного обучения, мозговой штурм и дидактические игры, как необходимые для эффективной организации самостоятельной работы.

Проблема самостійної роботи була актуальною в різні періоди розвитку вищої освіти, але зараз її використання проводиться в дещо іншому напрямку. Раніше самостійна робота студентів розглядалась як засіб оволодіння додатковими знаннями та вміннями. Зараз, згідно з нормативними документами Міністерства освіти і науки України, вона вважається основним видом навчально-пізнавальної діяльності студентів, а у навчальних планах спостерігається тенденція до збільшення кількості годин, які відводяться на самостійну роботу (до 50-70 % навчального часу) [6, с. 14-15].

Як відомо, самостійна робота – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та поза аудиторний час. Мета самостійної роботи студентів — сприяти формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодшої людини, суть якої полягає в уміннях систематизувати, планувати, контролювати й регулювати свою діяльність без допомоги й контролю викладача [3, с. 213].

Впровадження у навчальний процес самостійної роботи як форми навчально-пізнавальної діяльності студентів дозволяє виконати ряд завдань, а саме: розвинути загально навчальні уміння, навички самоосвіти та наукової організації розумової праці; сформувати допитливість, пізнавальні інтереси та потреби; забезпечити безперервний процес формування професійної майстерності майбутнього фахівця; підвищити розумовий потенціал студентів; забезпечити більш осмислене та глибоке сприйняття навчального матеріалу; знизити негативний вплив окремих індивідуальних особливостей студентів і максимально використати їх позитивні якості завдяки самостійному вибору часу та способів оволодіння знаннями; розвинути самостійність та активність студентів як риси, що мають значну роль в ієрархії властивостей фахівця [1, с. 8; 4, с. 119; 5, с. 8].

Для вирішення поставлених завдань під час організації самостійної роботи студентів необхідно застосовувати активні методи організації навчання. Серед них слід відмітити метод проблемного навчання, мозковий штурм та дидактичні ігри.

Проблемне навчання. В основі проблемного навчання лежить ідея відомого вітчизняного психолога С. Л. Рубінштейна про спосіб розвитку свідомості людини через розв'язання пізнавальних проблем, які містять у собі протиріччя. Тому проблемне навчання розкривається через постановку (викладачем) і розв'язання (студентом) проблемного питання, завдання і ситуації. Таким чином, в якості проблемних завдань можуть виступати питання, навчальні завдання, практичні ситуації. Одна і та ж проблемна ситуація може бути викликана різними типами завдань. Саме по собі проблемне завдання не є проблемною ситуацією. Воно може викликати проблемну ситуацію лише за певних умов [2, с. 87].

Даний вид навчання стимулює прояв активності, ініціативи, самостійності і творчості у студентів; розвиває інтуїцію і дискурсивне (insight - проникнення в суть), конвергентне («відкриття») і дивергентне («створення») мислення; вчить мистецтву вирішення різних наукових і практичних проблем, досвіду творчого вирішення теоретичних і практичних завдань.

Труднощі організації проблемного навчання пов'язані з великою витратою часу для постановки та вирішення проблем, створення проблемної ситуації та надання можливості самостійного вирішення останньої кожним студентом [2, с. 88].

Отже, метод проблемного навчання забезпечує розвиток самостійності мислення студентів та формує критичне ставлення до навчальної інформації.

Мозковий штурм (мозкова атака) – це метод розв'язування невідкладних завдань за дуже обмежений час. Суть методу полягає в тому, що необхідно висловити найбільшу кількість ідей за невелику кількість часу, обговорити та здійснити їхній відбір. Цей метод використовується для розвитку творчих здібностей або для розв'язання складних проблем. Метод мозкової атаки можна використовувати в різних формах діяльності: у роботах з малими групами, командами, великими групами («гра з глядачами»), індивідуальній роботі віч-на-віч [3, с. 119].

Суть мозкової атаки полягає в тому, що студенти отримують тільки одну проблему для розв'язання, а їхнім завданням є генерація якнайбільшої кількості різних неординарних ідей для її вирішення. Найважливішим при цьому є створення вільного середовища для висловлювання ідей і навіть недоречних пропозицій [3, с. 121].

Отже, сеанси «мозкового штурму» стимулюють творче мислення студентів. Завдяки цьому з'являється можливість знайти щось дійсно незвичайне, нове, креативне. Такий спосіб пошуку нових креативних рішень може бути застосований самостійно кожним студентом, у вигляді деякого уявного експерименту, що значно розширює можливості застосування даного методу.

Дидактична гра – метод імітації (наслідування, відображення) прийняття управлінських рішень у різноманітних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за правилами, які дані або виробляються самими учасниками.

Дидактичні ігри пов'язані насамперед з двома особливостями навчання: проблемністю та засвоєнням навчальної інформації через дію. Проблемність реалізується через самостійне розв'язання студентом поставленої проблеми (завдання) за недостатності необхідних знань, коли він змушений самостійно опанувати новий зміст або знаходити нові зв'язки між уже засвоєними відомостями. У процесі такої діяльності формуються нові вміння й у такий спосіб відбувається навчання через дію.

Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм засвоєння матеріалу, справедливо вбачає в них можливість ефективної взаємодії людей, продуктивної форми спілкування з елементами змагання, невимушеності, щирої зацікавленості. Гравці пізнають, запам'ятовують нове, орієнтуються в нових ситуаціях, розвивають свою уяву, фантазію. Навіть найпасивніші докладають зусиль, щоб не підвести товаришів по грі. При цьому спілкування є головним енергетичним джерелом гри, яке підсилює її емоційне забарвлення [3, с. 167].

Отже, дидактичні ігри хоч і не завжди вносять щось нове у знання студентів, але навчають застосовувати їх в інших умовах або містять розумове завдання, розв'язання якого потребує різноманітних форм розумової діяльності. А також, дидактична гра сприяє розвитку ініціативи з боку студентів, що особливо цінується при організації самостійної роботи.

Вивчення педагогічного досвіду показує, що одним з головних ознак, що відрізняє рівень майстерності педагогів, є вміння застосовувати в роботі різноманітні, що доповнюють один одного методи організації самостійної роботи студентів, які враховують навчально-пізнавальні можливості студентів.

Значення та важливість самостійної роботи студентів в даний час постійно зростає. Це пов'язано також із зміною цілей навчання, його спрямованістю на формування навичок цілеспрямованої творчої діяльності, з широким використанням засобів інформатизації освіти в педагогічному процесі, а також у зв'язку з реалізацією дистанційного навчання в освітніх установах.

Оскільки в даний час діяльність вищих навчальних закладів направлена на вдосконалення організації самостійної роботи студентів, то, на мою думку, саме застосування активних методів активізує самостійність студентів. Звісно використання активних методів в процесі самостійної роботи потребує адаптації окремих організаційних аспектів, але і передбачає пошуки найкращого розв'язання проблеми, яку винесено для вивчення.

Список використаної літератури:

1. *Баріхаєв І.І. Роль самостійної роботи в системі реформування вищої заочної педагогічної освіти / І.І. Баріхаєв // Наукові праці Донецького національного технічного університету. – Донецьк : ДВНЗ “ДонНТУ”, 2008. – Вип 2. – С. 8 – 13.*
2. *Бордовская Н.В. Педагогика. Учебник для вузов / Н.В. Бордовская, А.А. Реан. — СПб: Издательство “Питер”, 2000. — 304 с.*
3. *Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посіб. — Вид. 2-ге, доп. / Г.О. Ковальчук. — К.: КНЕУ, 2003. — 298 с.*
4. *Прокопьев И.И. Педагогика. Избранные лекции : учеб. пособ. / И.И. Прокопьев. – Дидактика. – Гродно : ГрГУ, 2000. – 138 с.*
5. *Романова Г.М. Індивідуально-типологічні та дидактичні чинники результативності самостійної роботи студентів економічних університетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Г.М. Романова. – К., 2003. – 21с.*
6. *Шаров С.В. Дидактичні умови організації диференційованої самостійної навчальної діяльності студентів педагогічного університету. // Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2010.*

ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Горова М.П.

Україна, м. Київ,

Національний технічний університет України «КПІ»

The article highlights the environmental literacy as the capacity to perceive and interpret the relative health of ecological systems and to take appropriate action to maintain, restore or improve the healthy state of them. The students' ability to think critically about issues which encompasses personal values and beliefs is considered. An environmentally literate person is the key goal of environmental education. It requires that students to apply a wider range of knowledge and thought processes that ultimately lead them to an intrinsically motivated decision about ecological issues.

Сьогодні в умовах сталого розвитку суспільства необхідно, щоб кожен громадянин був свідомим і активним учасником процесу збереження, примноження і раціонального використання природних. Ставлення людини до навколишнього середовища залежить здебільшого від міцності фундаменту здобутих екологічних знань, а, отже, мова йде про екологічну грамотність. Загалом екологічна освіта на рівні вищої школи має бути спрямована на підготовку студентів до практичного вирішення проблем, пов'язаних з необхідністю підтримки прийнятої для життя якості навколишнього середовища. З огляду на це, вища освіта має бути орієнтована на майбутнє, на розвиток життєво важливої екологічної грамотності студентів, формування в них екологічного мислення. В умовах сталого розвитку вельми важливим є формування особистості, обізнаної з проблемами навколишнього середовища. Тому екологічна грамотність, яка базується на здатності усвідомлено тлумачити інформацію про стан екосистеми нашої планети та вживати заходів для її збереження, є необхідною передумовою для вироблення відповідальної поведінки з цією метою. Адже кожен член суспільства має стати свідомим і активним учасником процесу збереження, примноження і раціонального використання природних ресурсів задля забезпечення гідних умов проживання та діяльності сьогодення і майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам екологічної освіти присвячено чимало наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених: Г. Акопов, А. Баранов, Р. Баркер, Е. Гірусов, В. Горлачов, С. Деребо, Н. Кармаєв, У. Каттон, І. Кравченко, Г. Кузнецов, І. Мазур, Д. Медоуз, Н. Мойсєєв, Г. Сікорська, Дж. Сміт, М. Швед, В. Ясвін та ін.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей екологічної грамотності студентів як педагогічного феномена.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що студентський вік передбачає вироблення осмисленої позиції у взаємодії і взаємовідношенні з навколишнім світом, природою зокрема. Формування екологічної грамотності, набуття студентами екологічних знань – є одним з ключових завдань, що стоять перед сучасною вищою школою. Педагогічні зусилля мають бути спрямовані на формування відповідальності молоді людини перед природою за результати людської життєдіяльності в цілому.

Грамотність є комплексним педагогічним феноменом, що охоплює процес набуття базових знань та шляхи їхнього застосування, що в цілому сприяє соціально-економічному прогресу, розвитку самосвідомості людей та критичного осмислення ними дійсності як поруки для особистісних і соціокультурних змін.

Загалом грамотність в умовах сталого розвитку суспільства надає можливість індивіду брати активну участь в усіх видах його діяльності. Вона полягає у «здатності людини розуміти та використовувати різні типи інформації у побутовій, професійній та громадській сферах життя» [5, с. 12].

Рівень навчальних досягнень студентів безпосередньо залежить від ступеня володіння знаннями, від уміння їх застосовувати, тобто – від набуття грамотності, у нашому випадку – екологічної грамотності.

Студенти здобувають екологічні знання в процесі вивчення різних предметів (екологічного спрямування у тому числі) на основі міждисциплінарної інтеграції та їхньої екологічної спрямованості, що передбачає обізнаність студентів про можливі екологічні катастрофи, методи їхнього запобігання, а також виходу з критичних ситуацій.

Так, М. Моїсєєв відзначає що екологічними знаннями, подібно арифметиці, повинні володіти всі люди, незалежно від спеціальності і характеру діяльності, місця проживання і кольору шкіри [1]. Основними джерелами формування екологічно грамотної особистості, згідно з Ю. Пахомовим, можна вважати освіту, засоби масової інформації, правову систему, загалом соціокультурні умови розвитку суспільства [2].

Процес формування екологічної грамотності студентів передбачає розуміння загальних принципів екології та вимагає від них критичного мислення, рефлексії дій і вчинків з точки зору їхньої екологічної спрямованості. Рефлексія власної діяльності полягає у застосуванні критичного аналізу, який дозволяє особистості вийти за межі ізольованих фактів з метою глибшого усвідомленого розуміння власної поведінки та навколишнього світу в цілому.

В свою чергу, навички критичного мислення мають велике значення для дефективного функціонування сучасного суспільства. Адже фахівці в сфері освіти стверджують, що кожне наступне покоління потребує їх вищого рівня розвитку, ніж попереднє, що пояснюється зростанням та ускладненням бази знань. Цей тип мислення також потрібен для вирішення неординарних практичних завдань щодо збереження навколишнього середовища. Разом з тим рефлексія є необхідною умовою та невід'ємною частиною критичного мислення.

Сьогодні вчені розглядають критичне мислення як цілеспрямоване, саморегулююче судження, що характеризується інтерпретацією, аналізом, оцінкою, а також поясненням явних концептуальних, методологічних або контекстних ідей [4].

Дослідниця С. Федоренко, вивчаючи американський досвід у цій сфері, зазначає, що науковці в США виокремлюють такі характерні якості особистості, яка критично мислить:

- 1) готовність до планування як «невидимий і дуже важливий крок до критичного мислення»;
- 2) гнучкість як готовність розглядати нові варіанти та змінювати свою точку зору відповідно до наявних фактів;
- 3) наполегливість як готовність братися за вирішення завдань, що вимагають розумового напруження;
- 4) готовність виправляти свої помилки як прагнення до пошуку їх причин та здатність визнавати стратегії власних дій неефективними, вибираючи нові та удосконалюючи своє мислення;
- 5) усвідомлення як рефлексія власного процесу мислення та спостереження за своїми діями на шляху досягнення певної мети;
- 6) пошук компромісних рішень, які б задовольнили більшість [3].

Висновки. Викладене вище дозволяє зробити висновок, що екологічна грамотність включає знання, розуміння загальних принципів екології, критичне мислення та певні цінності, які можна назвати екологічними цінностями, оскільки вони безпосередньо ґрунтуються на усвідомленні екологічних проблем сьогодення та здатності до конструктивного їхнього вирішення. До екологічної грамотності також відносять гуманістичні цінності, які передбачають співпрацю щодо збереження довкілля на основі взаємоповаги між людьми та сприйнятті кожного як цінності. Перспективним напрямом подальших розвідок у цій сфері вбачаємо дослідження екологічних цінностей студентів у межах їхньої екологічної грамотності.

Список використаних джерел:

1. *Моисеев Н.Н. Судьба цивилизации. Путь раз ума / Н.Н. Моисеев. – М. : Языки русской культуры, 2000. – 224 с.*
2. *Пахомов Ю.Н. Формирование эколога : методологические принципы и программные установки / Ю.Н. Пахомов. – СПб.: Изд-во СПб ун-та, 2002. – 124 с.*
3. *Федоренко С.В. Вплив критичного мислення на формування гуманітарної культури особистості в межах когнітивної парадигми / С.В. Федоренко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький університет ім. Григорія Сковороди» : Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – Вип. 31 (1). – Т. 1 (43). – К. : Гнозис, 2013. – С. 402–408.*
4. *Facione P. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction [Electronic resource] / Peter A. Facione. – CA : California Academic Press, 1990. – 19 p. – Mode of access : https://assessment.aas.duke.edu/documents/Delphi_Report.pdf*
5. *Literacy for tomorrow [Electronic resource]. – Gamburg : UNESCO Institute for Education, 1997. – 16 p. – Mode of access : <http://www.education.unesco.org/uie>*

РОЛЬ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Зорій Н.І.

Україна, м. Чернівці,
Буковинський державний медичний університет

Роль гуманітарного образования в системе высших учебных заведений Украины.

В статье раскрываются основные методологические проблемы гуманитарного образования в системе высших учебных заведений Украины на современном этапе развития общества.

Головною рисою громадянського суспільства є здатність громадян розуміти його і впливати на його дії, з однієї сторони, спроможність членів співтовариства впливати на зміни соціальних відносин і на соціальні події – з іншої. Останні події в українському суспільстві свідчать про те, що в освіті, в тому числі і вищій є домінуючою орієнтація на розвиток освіченої особистості з високими моральними цінностями. Для України перспективним є тільки духовно-просвітницьке громадянське суспільство, що ґрунтується на пріоритеті духовно-моральних цінностей натомість споживацькій ідеології, що на даний момент панує у всіх сферах життя суспільства.

Отже, шлях до демократичного суспільства в Україні прокладається тільки через освіту, яка орієнтована на формування духовного розвитку людини, вільної особистості. Ще в 1995 р. (рішення колегії Міністерства освіти України від 27.12.95 р. № 13/4-8) були обґрунтовані концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (вища школа), де йшлося про значне посилення особистісного розвитку в усіх сферах суспільного життя, оскільки свідомо діяльність індивіда, який, прагнучи створити нову реальність і керується критеріями знання, професіоналізму, усвідомленням власної відповідальності як за себе, так і за суспільство в цілому – основна доміююча риса сьогодення. І вирішальною ланкою в цьому є гуманітарна підготовка майбутніх фахівців. Саме тут, вказується в документі, готується нова генерація української інтелігенції, ядро національної інтелектуальної еліти. На жаль, ситуація з того часу змінилася не на краще, оскільки мова в основному йде тільки про обсяг годин навчальних дисциплін суспільно-гуманітарного профілю в навчальних планах підготовки фахівців. На часі знову зміни до навчальних програм та планів щодо викладання суспільно-гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах.

З огляду на сьогодення гуманітарної освіти, залишився старий номенклатурний підхід у викладанні суспільно-гуманітарних дисциплін, що базується на принципах патерналізму та партійності. Нині в українському суспільстві спостерігається тенденція до зниження інтелектуального, правового та морального рівня суспільної свідомості. Ця тенденція пояснюється певними чинниками: деградація наукового та педагогічного співтовариства, завдяки

злидненому статусу вченого, педагога в нашій країні, а також моральної дискредитації науки; експансія в навчальних закладах антинаукових, містичних, езотеричних, вчень, практик, методик та ідеологій; витіснення наукового характеру освіти. Держава не спроможна через засоби масової інформації проводити науково-просвітницьку місію, оскільки не викристалізована, не визначена українська національна ідея, таким чином функції просвітництва беруть на себе випадкові люди від політики, від науки, від бізнесу тощо. Можна скільки завгодно сперечатися про вищі духовні цінності та інтелігентність, але падіння моралі, тотальну брехню одними економічними проблемами не можливо виправдати. Знову ж таки основною проблемою є розмитість та невизначеність одного з основних завдань гуманітарної освіти формування української національно-державної ідеї в майбутніх фахівців.

Гуманітарна освіта, яка визначає стан викладання суспільно-гуманітарних дисциплін, має якраз і забезпечувати освіченість фахівця, який би зміг бути взірцем громадянина країни, носієм високої моралі. Гуманітарна освіта має виконувати соціокультурну місію, дуже мало нині спостерігається представників негуманітарних наук, які б розмірковували про сенс життя, про щастя, про добро і зло, не виходячи за межі своєї науки.

Наступною проблемою в гуманітарній освіті є невідповідність форм та методів гуманітарної освіти. З уведенням кредитно-модульної системи змінилася тільки форма, а класно-урочні способи отримання знань в системі вищої освіти залишилися, що своєю чергою обмежує самостійність студента у здобутті знань. Необхідно також виключати тотальну модернізацію освіти, оскільки це призводить до багатьох проблем в педагогічній практиці. Особливістю сучасної системи освіти є великий розрив між освітньою системою і життям суспільства. Освіта втратила свою ціннісну орієнтацію у зв'язку з домінуванням в ній технократичного мислення. Відмінність освіти з іншими соціальними інститутами знижує соціальну ефективність сучасної освіти. Впровадження нових сучасних педагогічних технологій проводиться не завжди відповідно з традиціями вітчизняної освіти та педагогіки.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти виявилася особливість майже парадоксальна у педагогіці, коли спостерігається відчуження педагогів до своєї професії, викликана негативним відношенням суспільства до освітніх проблем, коли заложниками ситуації стали вчителі викладачі, що несуть відповідальність за проблеми в освіті.

Традиційна система навчання базувалася на формулі «Освіта – на все життя», чого було достатньо, коли знання поновлювалися один раз на 39 років. Нинішній час потребує лозунгу: «Освіта – впродовж всього життя».

Суспільство відмежувалося від гуманітарної освіти і прагматично направляє свою мету на оволодіння певних практичних професійних знань та навичок.

Система освіти – наш головний бастион, якщо він буде втрачений, то відповідно це приведе в Україну іншу еліту, інших національностей, які будуть нести іншу ідеологію.

Тому є потреба в перегляді основних структурних елементів гуманітарної освіти у підготовці майбутніх фахівців-медиків, зокрема:

1. Гуманітарна освіта була і є основою громадянського виховання українців, насамперед молоді в поєднанні духовно-моральної та правової свідомості. У зв'язку з цим необхідно посилити просвітницьку функцію гуманітарної освіти, підвищити відповідальність її за формування у студентів гармонійного громадянського світогляду, сучасної адекватної системи цінностей.

2. Гуманітарні дослідження мають включатися у вивчення актуальних та нових проблем суспільного життя, розробку стратегій розвитку України, участі в експертизі та створенні національних проектів.

3. Необхідно проводити гуманітарну та гуманістичну експертизу нових громадянських і державних проектів в галузі освіти. В реформуванні освіти керуватися виключно інтересами національної системи освіти та традиції вітчизняної української культури.

4. Активізувати систему гуманітарного знання в засобах масової інформації та наукових державних виданнях з метою протидії теоріям та поглядам, спрямованих на руйнацію української державності, приниження національної гідності.

5. Сприяти розвитку проблематики, яка пов'язана з соціальною обумовленістю публічного формування політичних ідей, але не в межах «соціального замовлення», на основі нових моделей соціального впливу на політичну інтелектуальну творчість.

6. Сприяти активізації комунікативній та інтегративній функції гуманітарної освіти в суспільстві.

7. Під час розробки стандартів освіти необхідно враховувати не кількість зазначених навчальних дисциплін суспільно-гуманітарного профілю, а їхню роль у формування вищих моральних якостей людини.

ЕФЕКТИВНІСТЬ АМБУЛАТОРНО-ПОЛІКЛІНІЧНОЇ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ У КУРСУ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

Мергель Т.В.

*Україна, м. Івано-Франківськ,
ДВНЗ «Івано-Франківський національний
медичний університет»*

***Анотація.** В статті показано, що проведення производственной практики на пятом курсе медицинского факультета ведется по концепции постоянного сотрудничества руководителей практики и студентов, при организации которой оценивается начальный уровень умений и навыков, ставится задача их закрепления и*

розвиття, а в кінці итоговий контроль степені оволодіння, котрий грає вирішальну роль для наступного етапу - інтеграції знань, умінь і навичок, самостійно углубленого обстеження і лікування хворих, і безпосередньої підготовки к державній атестації. Важливу роль грає той факт, що студенти проходять виробничу практику в течение семестра, що дозволяє теснее співпрацювати з керівниками со стороны преподавателей кафедр.

Концепція реформування охорони здоров'я України передбачає надання допомоги населенню на первинному (медико-санітарному), вторинному (спеціалізованому) і третинному (високоспеціалізованому) рівнях медичної допомоги [3]. При цьому лікарем «першого контакту» з пацієнтом є лікар загальної практики – сімейної медицини (ЗПСМ), який надає первинну медико-санітарну допомогу населенню сімейно-територіальної дільниці та іншого приписного контингенту незалежно від віку, статі та характеру патології. Вказана допомога надається у центрах первинної медико-санітарної допомоги (ЦПМСД), що створюються на базі поліклінік, а також шляхом їх об'єднання [1]. Діяльність лікаря ЗПСМ включає організаційну роботу щодо профілактики і діагностики найбільш поширених захворювань, лікування і реабілітації пацієнтів, надання термінової та невідкладної медичної допомоги, виконання медичних маніпуляцій. Реформування системи охорони здоров'я неможливо здійснити без якісної підготовки фахівців на всіх етапах становлення лікаря ЗПСМ, без відповідної його мотивації. Саме тому розвиток первинної медико-санітарної допомоги передбачає пріоритетність підготовки лікарів ЗПСМ.

У зв'язку з цим навчальні плани та програми у вищих навчальних медичних закладах були переорієнтовані саме на підготовку лікарів загальної практики, а система практичної підготовки студентів передбачає детальне ознайомлення зі специфікою роботи лікаря ЗПСМ в амбулаторії ЦПМСД [2]. Однією з найважливіших форм професійної підготовки майбутніх лікарів ЗПСМ у період навчання у ВНЗ є виробнича практика, важливим завданням якої є вироблення у студентів умінь безпосередньо спілкуватись із пацієнтами різного віку, визначити причини, які спонукали звернення до лікаря. Виробнича практика студентів V курсу проводиться протягом IX-X навчального семестру, коли студенти здобувають відповідні знання з основних клінічних дисциплін: внутрішньої медицини, педіатрії, хірургії та гінекології. Виробнича практика дозволяє закріпити практичні навички, отримані у процесі навчання, виробити здатність до прийняття самостійного рішення в питаннях діагностики і лікування, оволодіти порядком оформлення медичної документації, навчитися правильно поводитися у трудовому колективі та приймати колегіальні рішення, оволодіти правилами деонтології та медичної етики. Практика є досить важливим етапом пізнавальної діяльності як елемент матеріалізованої дії, критерій істинності знань. Треба також наголосити на тому, що підготовка студента під час проходження лікарської практики спрямована на формування мотиваційної, когнітивної та операційної складових подальшого професійного розвитку [1, 4]. Проведення виробничої практики на п'ятому курсі медичного факультету здійснюється за принципом постійної співпраці керівників практики та студентів, під час організації якої оцінюється початковий рівень знань, ставиться завдання щодо його закріплення і розвитку. Завершальним етапом практики є кінцева оцінка рівня здобутих знань, яка відіграє вирішальну роль для наступного етапу – інтеграції умінь та навичок, самостійно поглибленого обстеження і лікування хворих, а також безпосередньої підготовки до державної атестації.

Протягом останніх двох років виробнича практика студентів V курсу в ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет» проходить в ЦПМСД, де переважно працюють сімейні лікарі. Згідно з новим навчальним планом виробнича лікарська практика з внутрішньої медицини проводиться упродовж навчального року. Викладач кафедри здійснює загальне керівництво практикою, відповідає за взаємодію з органами практичної охорони здоров'я, проводить консультативно-пояснювальну роботу серед лікарів-кураторів і студентів, здійснює контроль та підбиття підсумків.

Нами визначено три основні напрямки навчання щодо методологічного обґрунтування виробничої практики зі спеціальності «Терапія», а саме: формування клінічного мислення, відпрацювання практичних навичок і засвоєння культури спілкування з хворим. Разом із лікарем-куратором студент проводить первинне обстеження хворих, визначає попередній діагноз, розглядає можливі варіанти лікування.

Наступним рівнем оволодіння спеціальністю є відпрацювання практичних навичок, а саме клінічних маніпуляцій, відповідно до запропонованого переліку, який висвітлений у програмі виробничої лікарської практики.

Не менш важливою складовою професійного навчання, якій необхідно приділяти увагу під час проходження практики, є формування людських якостей відповідно до фаху лікаря, а саме здатності контролювати себе, володіти власними емоціями, адекватно поводити себе в ситуаціях стресу. Досвід свідчить про те, що найбільш успішною формою виховної роботи зі студентами є співбесіди з питань лікарської етики та деонтології, ілюстровані конкретними клінічними прикладами [1, 2].

Студенти п'ятого курсу медичного факультету проходять виробничу лікарську практику з внутрішньої медицини на базі поліклінік міста. Поточний контроль студентів у відділеннях поліклінік здійснюється керівниками – викладачами практики від кафедр навчального закладу та керівниками виробничої практики від медичного закладу. Одним із видів діяльності студента та його контролю з боку керівника практики є ведення щоденника виробничої практики. Оцінювання попереднього дня практики здійснюється на наступний день за результатами практичної діяльності студента та за якістю заповнення щоденника практики, згідно з критеріями, розробленими на відповідній практичній кафедрі.

Логічним завершенням проходження студентами виробничої практики з внутрішньої медицини є складання ними підсумкового модульного контролю. Пройдення практики впродовж року надає можливість викладачам кафедри оперативно допомагати студентам під час виникнення поточних проблем, а також здійснювати більш ефективний контроль за дисципліною, яка викладається, а також відвідуванням упродовж модуля. Це вказує на

гармонійну і завершену співпрацю між викладачами та студентами. Є однією з умов успішного впровадження Болонського процесу у виробничу лікарську практику. Також особливий позитивний вплив на засвоєння переліку необхідних практичних навиків має постійна самостійна та під контролем викладачів робота у навчально-практичному центрі «Медицина». Під час проведення модульного контролю студенти демонструють набуті вміння та знання шляхом вирішення двох ситуаційних задач і застосування практичних навиків. У ході вирішення ситуаційних задач студенти обґрунтовують та формулюють клінічний діагноз, трактують принципи лікування, профілактики та невідкладної допомоги.

Проходження виробничої практики студентами впродовж навчального року має свої переваги та недоліки. До беззаперечних переваг належать: чітка організованість і контрольованість практичної роботи студентів викладачем групи; вищі вимоги до засвоєння теоретичного матеріалу та методики виконання маніпуляцій, заповнення звітної документації; об'єктивніша оцінка знань і вмінь. У той же час, негативними є відносно коротка тривалість заняття (3 чи 3,5 год. у порівнянні з шестигодинним робочим днем під час літньої виробничої практики), розбіжність у часі практичних занять з графіком виконання лікувально-діагностичних процедур у клініці, велика кількість студентів (8-11 студентів) у клінічній групі.

Таким чином, розроблені відповідно до сучасних вимог державні стандарти вищої медичної освіти рівня «спеціаліст» зорієнтовані не на змістовні, тимчасові і організаційні параметри навчального процесу, а, насамперед, на компетенцію, тобто готовність і здатність випускників вищих медичних навчальних закладів країни виконувати професійну діяльність після одержання диплому. Саме на таких методологічних принципах і професійно-педагогічному підході до цільової спрямованості навчального процесу зорієнтована лікарська виробнича практика для студентів-медиків. Адаптація теперішньої системи організації виробничої практики в контексті кредитно-модульної системи потребує поєднання самостійної теоретичної підготовки з відпрацюванням практичних навичок під контролем викладача та лікаря-куратора.

Зважаючи на вищевикладене, переоцінити роль якісної організації виробничої практики на медичному факультеті, як можливості закріплення практичних навичок у реальних професійних умовах, неможливо. Більше того, цілком зрозуміла необхідність перебудови системи її проведення згідно з вимогами Болонської декларації, яка успішно впроваджена на V курсі медичного факультету на кафедрі внутрішньої медицини №2 та медсестринства ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет».

Список використаної літератури

1. Білецький С.В. Викладання дисципліни «Загальна практика (сімейна медицина)» на до дипломному етапі навчання/ С.В. Білецький, Т.В. Казанцева, О.А. Петринич // *Матеріали Всеукраїнської наукової навчально-методичної конференції «Нові напрямки впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних і фармацевтичному навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації»*. Тернопіль. – 2011. – С.180.
2. Коваленко В.О. Комплексний підхід до організації позааудиторної діяльності / В.О. Коваленко// *Вісник Житомирського державного університету*. – 2012. – Вип. 66. – Педагогічні науки. – С. 169–171.
3. Місце та роль самостійної роботи студента в кредитно-модульній системі організації навчального процесу. Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадянського суспільства та основа інноваційного розвитку / В. М. Ждан, О.В. Бобирьов, С.М. Ніколаєнко [та ін.] // *Освіта України*. – 2005. - №24. – С.4-8.
4. Парахонський А.П. Розвиток продуктивного мислення студентів за допомогою стимулювання самостійної роботи / А.П. Парахонський, Е.А. Венгліньська // *Сучасні наукові технології*, 2009. – № 9. – С. 129 – 130.

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ КАФЕДРИ

Немченко Ю.В.

Україна, м. Київ,
НПУ імені М.П. Драгоманова

Анотація. Інформатизація образования создала условия для формирования образовательной среды, где используются информационно-коммуникационные и облачные технологии для эффективной совместной учебной деятельности.

Сьогодні вищі навчальні заклади пропонують достатньо велику кількість освітніх програм, що включають різні навчальні дисципліни, які, в свою чергу, повинні забезпечуватися відповідними навчально-методичними комплексами, до яких висуваються відповідні критерії щодо складу, змісту та актуальності їх компонентів. Контроль виконання цих умов і традиційне тиражування друкованих копій такої кількості документів перетворюється в достатньо складний і затратний процес. Поряд з цим, ми є свідками неспинного процесу інформатизації освіти з повсякденною практикою активної мережевої комунікації між учасниками освітнього процесу та широким доступом до електронних ресурсів. Як стверджує М.С.Чванова, до основних тенденцій сучасного етапу інформатизації освіти слід віднести: зміни засобів та способів освітньої взаємодії викладачів та студентів, перебудову методів та організаційних форм навчання, розбудову інформаційно-насиченого, динамічно поновлюваного навчального середовища [2]. Комп'ютеризація навчально-виховного процесу дозволила

організувати зберігання електронних версій всієї навчально-методичної документації. Активне використання учасниками освітнього процесу сучасних комунікаційних технологій створило передумови для оперативного обміну актуальними електронними версіями навчально-методичних матеріалів між зацікавленими особами. Проте, в зв'язку зі зростанням кількості напрямків підготовки все частіше виникають ситуації дублювання, помилкового видалення необхідних даних, ускладнився пошук необхідних матеріалів, збільшилися поліграфічні витрати.

Аналіз проблеми дозволив зробити висновок щодо необхідності створення віртуального сховища для систематизації розпорошеної по різних комп'ютерах інформації, що забезпечить: централізоване зберігання і розподілений цілодобовий доступ окремих категорій користувачів через доступні для них засоби Інтранет та Інтернет; оперативний контроль за обігом навчально-методичних ресурсів кафедри та активністю учасників навчального процесу; швидкий і простий інструментарій для пошуку необхідних матеріалів.

Аналітична модель електронного сховища відображає структуру навчально-методичних матеріалів та зв'язки, які формуються між об'єктами та суб'єктами освітнього процесу. Так визначено, що логічними елементами моделі є навчальні дисципліни, які викладаються на кафедрі. Кожна навчальна дисципліна має навчальну і робочу програми, теоретичні й презентаційні матеріали, перелік навчальної та допоміжної літератури, засоби для самоконтролю, модульного контролю та підсумкового контролю якості знань тощо. Кожна спеціальність (напрямок) підготовки має власний комплект навчальних дисциплін. Для забезпечення «цілісності» даних важливо прийняти організаційно-технічне рішення, яке забезпечить централізоване збереження матеріалів, при цьому розмежує права на використання ресурсів для окремих груп: системних адміністраторів, авторів, користувачів.

На нашу думку, існують два принципово відмінні підходи до реалізації моделі: створення сховища в локальній мережі інституту та побудова відкритих сховищ з доступом як в Інтранет, так і через Інтернет. Зважаючи на віддаленість окремих підрозділів університету, доцільність організації колективної (чи віддаленої) роботи фахівців з матеріалами, прогнозовані об'єми даних, які слід зберігати, головну увагу дослідження було зосереджено на технологіях створення відкритих сховищ.

У сучасних умовах серед систем колективного віддаленого збереження даних можна спостерігати швидкий розвиток хмарних технологій. Хмарні технології зберігання даних – це модель on-line сховища, в якій дані знаходяться на багатьох, розподілених в мережі серверах, що надаються для використання клієнтам. Дані зберігаються й обробляються у так званій хмарі, яка для клієнта є віртуальним сервером. Абстрагування від апаратних засобів у хмарі здійснюється завдяки заміні фізичних серверів віртуальними. Сучасні мережі доставки контенту забезпечують автоматичний контроль цілісності даних на кожному з серверів мережі. При цьому гарантується повна доступність контенту для кінцевого користувача у випадку втрати зв'язку між вузлами мережі. Віртуалізації підлягають також і системи фізичного зберігання даних.

Серед розглянутих нами сервісів хмарного збереження даних найбільшої уваги заслуговують Dropbox, Google Drive, Mega, Яндекс, Сору.com. Серед них найбільшою популярністю користується Dropbox. Проте, аналіз комунікативної активності викладачів кафедри засвідчив, що більшість із них уже мають акаунти в Google. Використовуючи один акаунт, учасники робочої групи одночасно отримують спільне робоче середовище, яке має всі необхідні програмні ресурси для самостійної (колективної) роботи, календар групи для планування, контролю та синхронізації спільної роботи. Ці та інші фактори визначили вибір сервісу Google Drive в якості інструменту для створення корпоративного сховища кафедри.

Упорядкувавши, синхронізувавши та систематизувавши навчально-методичні матеріали кафедри, викладачі отримали додаткові інструменти взаємодії із студентами: електронну пошту для обміну кореспонденцією, електронний диск для збереження і надання керованого доступу до навчально-методичних матеріалів, календар для планування навчальної роботи студентів та ін. У хмарних сервісах реалізується більша частина функціоналу віртуального навчального середовища, окрім розвинених інструментів для електронного оцінювання, таких як наприклад в Moodle [1]. Жодна з систем хмарних сервісів не передбачає журналу успішності, адже при розробці цих сервісів не враховувалася освітня специфіка. Проте, Google впровадила засіб інтеграції між Google Apps і Moodle, що дозволяє використовувати єдиний вхід в обидві системи. Таке рішення було розроблено компанією Moodle Rooms, яка реалізує розміщення системи Moodle в хмарі для освітніх установ з метою уникнення витрат на розміщення системи всередині компанії [4].

Отже, створення сховища навчально-методичних матеріалів кафедри на основі хмарних технологій дозволило вирішити ряд організаційно-технологічних завдань: навчально-методичні матеріали зберігаються централізовано, ліквідовано дублюючі копії, створено умови для колективної віддаленої роботи над спільними проектами; цілісність даних забезпечується за допомогою автоматично генерованих резервних копій; реалізовано колективне планування роботи викладачів кафедри, автоматичний контроль за виконанням доручень; активізувалися комунікації між учасниками навчального процесу, забезпечено цілодобовий, швидкий, контрольований доступ до навчально-методичних матеріалів різних категорій користувачів. Не вирішеною проблемою під час використання хмарного сховища даних залишається недостатня швидкість та надійність каналів доступу до мережі Інтернет [3].

Список використаних джерел

1. Грив'юк О. О. *Перспективи впровадження хмарних технологій в освіті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/1111/1/grybyuk-stattya1-hmary%2B_Copy.pdf*
2. Чванова М.С. *Інформатизація образовательного пространства: исторический экскурс / М.С Чванова // Школьные технологии. – 2005. – №5. – С.196*
3. Шаховська Н.Б. *Програмне та алгоритмічне забезпечення сховищ та просторів даних: Монографія / Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2010. – 194с.*

4. Niall Sclater. *eLearning in the Cloud/International Journal of Virtual and Personal Learning Environments (IJVPLE)*.1 (1), 10-19, January-March, 2010 – [Electronic resource]. – Access mode: <http://citep.rec.uba.ar/ubatic/wpcontent/uploads/2012/04/Journal-of-Virtual-and-Personal-LearningEnvironment.pdf>

ПОИСК СПОСОБОВ РАЗВИТИЯ КОГНИТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ, ОБУЧАЮЩИХСЯ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Попович А.П., Приходько А.Б., Емец Т.И.

Украина, г. Запорожье,

Запорожский государственный медицинский университет

Searching the ways of cognitive thinking development of the foreign students students in Russian language

A.P. Popovich, A.B. Prykhodko, T.I. Yemets

Study of the peculiarities of educational process of foreign students is the key to success in learning biology. It is established that the motivation and visualization are the most promising directions in its resolution. Their implementation will contribute to a high level of development of cognitive process, turning it from reproductive to searching.

Key words: teaching, thinking, motivation.

Вхождение Украины в Болонский процесс и расширение экономических связей содействуют увеличению числа иностранных студентов ближнего и дальнего зарубежья, обучающихся в вузах Украины. Подготовка таких специалистов становится престижной и существенно повышает рейтинг вуза на мировой арене.

Обучение иностранных студентов основывается на тех же принципах и методах, что и отечественных. Однако, это особая категория студентов, которая требует неординарных методов подхода к процессу преподавания [1]. Поиск, изучение и разработка этих методов – основа успеха обучения дисциплине.

Цель работы. Оптимизировать основные методы обучения дисциплине путем изучения особенностей познавательной деятельности иностранных студентов.

Материалы и методы исследования. На протяжении последних трех лет в группах иностранных студентов 1-го курса изучались особенности применения общепринятых методов обучения и методов компьютерных технологий.

Результаты и их обсуждение. Построение в сознании модели изучаемого предмета или явления обеспечивается взаимодействием двух процессов: перцептивного (т.е. восприятия и воображения) и когнитивного (познавательного) мышления [2]. Когнитивная компетентность – это уровень развития познавательных и интеллектуальных способностей, включающих в себя развитие языка, мысленные представления, навыки решения проблем и развитие памяти. В формировании этих качеств личности лежит процесс обучения. Знания, необходимые для усвоения предмета «Медицинская биология» не находятся в актуализированном состоянии. Все должно быть сначала изучено.

Наш опыт показывает, что преподавание предмета и развитие когнитивного мышления у иностранных студентов ближнего (Узбекистан, Казахстан, Таджикистан) и дальнего (Марокко, Сирия, Ливан, Эквадор) зарубежья требует учета их психофизиологических особенностей. При этом необходимо обращать внимание на следующее:

- у большинства студентов нет системной базовой подготовки, а фрагментарные знания не служат основой в изучении предмета;
- многие студенты обладают низким дисциплинарным уровнем, недостаточной работоспособностью и целеустремленностью в приобретении знаний.

Учитывая эти факторы, мы используем фасилитарный подход [3], когда преподаватель создает в группе атмосферу доверия, облегчает процесс обучения, оказывает помощь ученикам в личностном развитии, учит учиться. Одновременно решается проблема преодоления страха и неуверенности. Этому способствует оптимальное сочетание индивидуальной и групповой работы.

Групповая работа, как правило, предшествует индивидуальной. Например, дается общее задание по составлению и анализу родословных. После выполнения этой работы, отдельным, наиболее успевающим студентам, предлагается разработать родословную на примере наследования какого-либо признака членами их семьи, или предлагаются другие, более усложненные задания. Такой прием позволяет осуществить контроль знаний каждого студента в результате совместной работы в группе. Умение работать в команде вырабатывает цивилизованную манеру общения, толерантность к другому мнению, повышает самооценку, создает ситуацию успеха, позволяет преодолеть пассивное обучение, которое направлено лишь на воспроизведение информации, а не на ее анализ.

Проблемные задачи, которые предлагаются решить студенту, должны быть основаны на доступности материала, и в какой-то мере, учитывать личный опыт студента. Эти два фактора: доступность понимания и личный опыт, являются мощными стимулами мотивационного процесса. Вопросы, которые изучаются без учета этих факторов, познаются с трудом, как например, процессы клеточного метаболизма, молекулярная биология, разделы генетики. Темы по медицинской паразитологии (например «Пути и способы заражения гельминтами», «Профилактика малярии», «Меры борьбы с гельминтозами и трансмиссивными заболеваниями» и др.) воспринимаются намного легче и с большим интересом.

Заинтересованность студентов всегда начинается с создания проблемной ситуации, поисков путей и способов ее разрешения. С этой целью при изучении всех тем курса «Медицинская биология» мы разрабатываем и предлагаем студентам решить ряд ситуационных задач и направляем их деятельность на использование наиболее оптимальных вариантов решения. Например, изучая тему: «Строение и функции клетки и ее органоидов» мы ставим перед студентами проблему: «Что такое болезни накопления, причины их возникновения и возможные пути их лечения?».

Формирование учебной мотивации – это одна из центральных проблем, т.к. от начала обучения будет зависеть ее конечный результат. Чтобы заинтересовать студента, его надо убедить в значимости изучаемого материала. Учебно-воспитательный процесс организован оптимально, если студенту создаются такие условия, в которых он сам с интересом учится, а не учаг его.

Другим мотивационным фактором является образная, эмоциональная речь преподавателя, логичность подачи материала, доступность языка изложения. Эти приемы используются нами во время чтения всех лекций. С помощью лекции преподаватель придает изучаемой теме целостную, завершенную форму, индуктивно или дедуктивно описывая то или иное явление. Лекция не должна быть перегружена большим количеством фактов и цифр. В результате перегрузки информацией наступает быстрое утомление и пропадает интерес к обучению, уровень полученных знаний оказывается низким. Для формирования мотивации и развития когнитивного мышления, на лекции мы стремимся выделить аспекты учебного содержания, обеспечить возникновение, сохранение и преобладание в сознании студентов учебно-познавательного мотива. Особенностью чтения лекций в такой аудитории является также то, что начальные знания русского языка не дают возможности иностранным студентам понимать полностью суть излагаемого, т.е. обеспечить достаточный уровень знаний предмета. Поэтому, все новые термины и словосочетания мы записываем на доске. Эффективность лекции повышается, если студент конспектирует лекцию, выделяя главные идеи, факты, понятия. Этим также обеспечивается устойчивость познавательного процесса, что является одним из критериев его эффективности.

Согласно исследованиям психологов [4] изучение нового материала можно представить как восприятие и обработку новой информации путем ее соотнесения с понятиями и способами действий, которые известны обучающемуся посредством использования освоенных им интеллектуальных операций. Новая информация встраивается в существующие когнитивные схемы, преобразует их и формирует новые, устанавливая связи между известными понятиями и новыми знаниями. Поэтому, перспективным направлением в развитии когнитивного мышления у иностранных студентов и, тем самым, повышении эффективности обучения, является визуализация изучаемого материала. Новая информация усваивается и запоминается лучше, когда знания и умения запечатлеваются в системе визуально – пространственной памяти.

Визуализация учебного материала позволяет:

- быстро воспроизводить исходный материал;
- применять схемы или таблицы для его оценивания;
- находить и применять нужную информацию;
- быть готовым к постоянному самосовершенствованию.

Целенаправленное применение системы визуализации повышает способность к зрительному восприятию, развивает зрительную память, делает обучение более осмысленным. Словесное обучение всегда имеет существенное значение, но язык натуралиста – биолога – это язык опытов, наблюдений и демонстраций. Именно в этом заключается специфическая особенность биологии и как науки и как учебного предмета.

Многие разделы медицинской биологии требуют наличия большого количества демонстрационного материала, без которого невозможно усвоить механизмы протекания и целостности биологических процессов. Представление этих процессов на молекулярно-клеточном уровне, требует абстрактного мышления, которое недостаточно хорошо задействовано у значительной части студентов этой категории. Визуализация изучаемого материала сокращает цепи словесных рассуждений и синтезирует схематический образ большой емкости, например при создании анимационных моделей. Понятнейшее и визуальное мышление находят в постоянном взаимодействии, дополняя друг друга. Визуализация учебной информации позволяет решить ряд педагогических задач:

- обеспечить интенсивность обучения;
- активизировать учебную и познавательную деятельность.

Визуализация используется на всех этапах обучения: при объяснении нового материала, при обобщении и повторении, при контроле и самостоятельной работе. Специфика обучения иностранных студентов предполагает использование максимального количества наглядного материала. От целей зависят приемы, которые используются в процессе визуализации. Например, презентация помогает студенту наиболее полно и точно понять словесное сообщение. В ней, для концентрации внимания и усвоения изучаемого, предлагается разная цветовая гамма с использованием стрелок-указателей. Также, для формирования способности к анализу, сравнению, мы даем материал, содержащий признаки сходства и отличия (например «Сравнительная характеристика митоза и мейоза», «Изменчивость и ее формы», «Методы генетики человека»). На практическом занятии мы используем такие формы визуализации, как работа с рисунками, диаграммами, таблицами. Заполнение таблиц систематизирует знания, формирует навыки работы с учебным материалом, учит находить и выделять главное.

Выводы

1. Оптимизировать обучение иностранных студентов дисциплине «Медицинская биология» можно путем активации познавательной деятельности.
2. В развитии когнитивного мышления иностранных студентов ведущее значение имеют мотивация и визуализация.

3. Использование различных приемов и методов визуализации в ходе обучения позволяет достичь устойчивости познавательного процесса, что способствует развитию мышления, меняющего характер познавательной деятельности от репродуктивной к поисковой.

Список литературы

1. Тишулин П.Б. Когнитивно-компетентностное взаимодействие преподавателей и студентов вуза в процессе обучения иностранному языку. / П.Б. Тишулин // Гуманитарные науки. – 2010. – № 1(13). – С. 186-192.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе. / А.А. Вербицкий // М., Высшая школа. – 1991. – 207 с.
3. Загрекова Л.В. Теория и технология обучения / Л.В. Загрекова // Учебное пособие для вузов. – М., Высшая школа. – 2004. – 157 с.
4. Блейк С. Использование достижений нейропсихологии в педагогике США / С.Блейк, С. Пейп, М.А. Чотанов // Педагогика. – 2004. – №5. – С. 85-90.

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Сергєєва В.Ф.

Україна, м. Луцьк,

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

***Аннотация.** В статье рассматривается актуальный вопрос формирования умений речевой деятельности у старших дошкольников, что предполагает свободное и творческое использование языковых средств в различных ситуациях жизнедеятельности; акцентируется внимание на разграничении и соотношении понятий «язык» и «речь»; определяется основная задача современной дошкольной лингводидактики - комплексное развитие речи детей дошкольного возраста; подчеркивается, что в решении рассматриваемой проблемы важное значение имеет организованное развивающее обучение в условиях дошкольного образовательного учреждения.*

У сучасних умовах суспільного розвитку кардинально змінилась філософія освіти. Вона зорієнтована на потреби ХХІ століття; її тенденції відповідають принципам людиноцентризму. Сприяті реалізації повноцінного розвитку дитячої особистості покликана і її первинна ланка – українське дошкілля. Це виразно відображено у державному стандарті - «Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні».

Важливим стратегічним освітнім документом є «Концепція державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2016 року», в якій, зокрема, наголошується на необхідності формування в старших дошкільників здатності до мовленнєво-творчої діяльності як необхідної умови активного, усвідомленого ставлення до дійсності та цілісного сприйняття світу. А відтак, першочерговим завданням розвитку мовлення на етапі дошкільного дитинства визначено виховання мовної особистості, яку характеризує достатній рівень мовленнєво-комунікативних умінь, яка вільно і творчо застосовує мову в різних ситуаціях життєдіяльності.

Питання мовленнєвого розвитку особистості стали предметом досліджень таких учених, як Н. Бабич, М. Божович, А. Бородич, О. Білан, Л. Варзацька, Л. Виготський, Н. Гавриш, Є. Ільїн, Д. Ельконін, Т. Казакова, Є. Короткова, О. Леонтєв, М. Лісіна, О. Ушакова, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, О. Хорошковська та ін.

Український педагогічний словник трактує мову, як основний засіб спілкування і взаємного розуміння в людському суспільстві, сукупність відтворюваних основними органами звукових знаків для предметів, явищ дійсності і відображення їх у свідомості [3, с.123].

Вчені звертають увагу на розмежування понять «мова» і «мовлення», а також взаємозв'язок мовлення і мислення. Мовлення - це функціонування мови в процесах вираження та обліку думок, а мова існує у вигляді конкретних актів мовлення, в тому числі усного чи писемного [3]; при цьому мова розуміється як система, як упорядкована сукупність структур - одиниць мови: фонем, слів, граматичних форм синтаксичних схем, словосполучень і речень [6]. Мовлення - один із найскладніших процесів. Разом із мисленням воно посідає головне місце у навчанні особистості. Мова - знаряддя мислення людини і засіб її самовираження.

Таким чином, мовлення виступає як практичне відображення мови, оскільки мова реалізується через мовлення, а без нього будь-яка мова перестає існувати. Аналізуючи співвідношення мови і мовлення, лінгвісти стверджують, що мова є специфічно людським засобом спілкування, а мовлення - практичним користуванням мовою з різними комунікативними, виражальними і пізнавальними цілями. Мова живе тільки в мовленні й мовлення також неможливе без мови, без її словникового складу, граматичних законів і правил (А. Богуш, І. Синиця, М. Жинкін, О. Дьяченко та ін.)

У процесі спілкування люди користуються однією і тією ж мовою, але при цьому мовлення в них різне. Для мовлення характерні: словниковий запас, інтонація, фонетична вимова, темп, побудова речень, тощо. Саме тому мову називають суспільним явищем, а мовлення індивідуальним. Мовлення є практичною реалізацією мовної системи, її конкретним вираженням. Це сприяє з'ясуванню правильного співвідношення між мовними знаннями та мовленнєвими вміннями й навичками, які формуються у дітей дошкільного віку під впливом організованого навчання.

Сучасна дошкільна лінгводидактика - це загальна теорія навчання мови, зміст якої полягає у дослідженні закономірностей засвоєння мови, вирішенні питань змісту навчання на основі лінгвістичних досліджень, визначенні принципів, методів, прийомів навчання.

Термін «лінгводидактика» використовується науковцями і на позначення методики навчання мови. Метою сучасної дошкільної лінгводидактики є формування мовної особистості, яка вправно володіє не лише окремими мовленнєвими вміннями і навичками на основі елементарного усвідомлення мовних явищ, а й вільно і творчо застосовує мову в різних ситуаціях буття задля реалізації власних мовленнєвих завдань. Перш ніж конкретизувати означену мету, потрібно усвідомити, з яких структурних компонентів складається формування мовлення дошкільників.

Науковці (А. Богуш, О. Білан, Н. Гавриш, Ф. Сохін, Л. Федоренко) наголошують на структуруванні таких компонентів:

- *мовленнєва компетенція* як одна із ключових базисних характеристик особистості, яка виявляє готовність та спроможність особистості адекватно і доречно застосовувати мову в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, використовуючи для цього як мовні, так і позамовні та інтонаційні засоби виразності);
- *розвиток мовлення* - цілеспрямоване формування у дітей певних мовленнєвих навичок та вмінь (правильної звуковимови, добору сполучення слів, використання слів у відповідних граматичних формах тощо), які забезпечують функціонування мовлення відповідно до мовних норм.
- *навчання мови* - процес формування на основі елементарних знань та уявлень про мову й мовлення мовної компетенції та розвиток чуття мови. Навчання мови передбачає засвоєння дітьми форм, що склалися історично у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці та їх застосування у мовленнєвій діяльності.
- *мовленнєве виховання* пов'язане з прищепленням любові до рідного слова, вихованням прагнення правильно, культурно говорити рідною мовою; вихованням мовленнєвої культури як особистої якості, що відбиває рівень загальної культури й мислення дитини (вміння свідомо обирати найбільш доцільні варіанти мовленнєвої поведінки).

А. Богуш, зокрема, вказує на те, що в старшому дошкільному віці на всіх етапах формування мовлення дитини пріоритет надається організації мовленнєвої діяльності у процесі спілкування, провідною метою якого є комплексний мовний розвиток: (фонетика, граматики, лексичне багатство; зв'язність (діалог, монолог, полілог); мовлення відповідно до якісних і психічних новоутворень (контекстне, ситуативне, мовлення-повідомлення, опис, пояснення, міркування, констатація, мовлення-планування, інструкція, регулювання); створення життєвих мовних ситуацій для реалізації означених видів і форм мовлення [2, с.56].

Розвиток мовленнєвих умінь у дошкільному віці відбувається паралельно з активізацією розумової діяльності, збагаченням життєвого, емоційного та мовленнєвого досвіду, ускладненням форм спілкування. Результатом сформованих мовленнєвих умінь є словесно виражений продукт мовленнєво-розумової діяльності людини, якому властива завершеність, структурна цілісність та визначена цілеспрямованість (Б. Антонович-Давиденко, Л. Варзацька, О. Дьяченко, Т. Казакова).

Корифеї вітчизняної педагогіки К. Ушинський, О. Сухомлинський, Е. Тихеева пов'язували реалізацію завдань навчання дітей мовлення з формуванням «дару слова» - здатності зв'язно, логічно, граматично правильно висловлювати свою думку.

Починаючи з середини семидесятих років під керівництвом відомого психолінгвіста Ф. Сохіна проводилися системні дослідження з різних аспектів проблеми, що дало змогу визначити пріоритетний напрям щодо формування у дітей елементарного усвідомлення явищ мови і мовлення, розвиток мовного чуття. Завдання розвитку мовлення та навчання дітей мови були виокремлені у спеціальний розділ освітньої роботи, що спричинило певний прогрес в організації діяльності з формування мовленнєвих умінь дошкільників [5].

В сучасних умовах розвитку освіти в Україні дошкільна лінгводидактика концептуально інакше стала підходити до визначення завдань мовленнєвого розвитку дитини, розглядаючи їх у контексті загального розвитку культурної особистості.

«Базовий компонент дошкільної освіти» орієнтує на активну позицію дитини в процесі опанування мовленнєвими вміннями та навичками [1]. Адже робота з орієнтування в мовних явищах підводить дошкільника до формування елементарних мовних узагальнень, що на лексичному рівні виявляються в поглибленому розумінні семантики слів, на граматичному - у словотворенні та словотворчості, на рівні зв'язного розгорнутого висловлювання (тексту) - в умінні складати самостійне зв'язне висловлювання послідовно, логічно, виразно, граматично правильно.

Багаточисленні дослідження вчених (Л. Божович, Н. Гавриш, Д. Ельконін, Г. Костюк та ін.) свідчать про те, що дітям передшкільного віку притаманне внутрішнє мовлення, яке стає не тільки засобом спілкування, а й виконує пізнавальну функцію. Так, за даними психологів, перехід від зовнішнього мовлення до внутрішнього відбувається в дітей чотирьох-п'яти років (Д. Ельконін, Г. Люблінська, Г. Леушина). Паралельно з розвитком комунікативної і пізнавальної функцій розвивається регулятивна, плануюча і пояснювальна функції мови - найвищі форми оволодіння мовою (А. Богуш, А. Горелова, М. Лісіна та ін.).

Особливе значення надається пояснювальній мові, яка вимагає певної послідовності викладу, виділення головних зв'язків і відношень в ситуації, яку повинні зрозуміти слухачі. Як зазначають М. Поддяков і Ф. Сохін, в умовах спеціального навчання на кінець дошкільного віку діти оволодівають пояснювальною мовою як основою для міркувань і яка є необхідною в умовах шкільного навчання [5, с.123].

Таким чином, у дітей старшого дошкільного віку розвиток мовленнєвих умінь, як правило, досягає досить високого рівня. У процесі спілкування діти можуть брати участь у бесіді, висловлювати доречні репліки, формулювати запитання. Численні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців (О. Білан, І. Доман, Д. Доман, О. Дьяченко, О. Кононко, С. Ласунова, А. Погрібний, О. Ушакова та ін.) доводять, що на шостому році життя дошкільники можуть послідовно і чітко скласти описову та сюжетну розповідь на запропоновану тему; можуть висловлювати міркування, переконливо аргументувати доведення. У старших дошкільників активно

розвивається мовленнєво-творча діяльність, яка за умови правильно організованого навчання сприяє розвитку початкових літературно-художніх здібностей дітей, стимулює та збагачує інші види дитячої творчості (Н. Гавриш, Н. Орланова).

Не дивлячись на науковий доробок щодо педагогічної проблеми, яка розглядається, вимоги сучасної дошкільної практики актуалізують проблему формування у дітей мовленнєвих умінь й навичок в умовах організованого розвивального навчання в дошкільному закладі.

«Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» визначає основні завдання щодо оволодіння та розвитку у дітей мовленнєвих умінь:

- оволодіння різними типами розповіді (опис, повідомлення, міркування) на основі елементарних уявлень про структуру, функціональне призначення тексту, засобів виразності;
- формування якостей самостійного зв'язного висловлювання: цілісності, змістовності, логічної послідовності, образності, креативності;
- навчання дітей переказу текстів [1].

У дослідженнях А. Богуш обґрунтовано системний підхід до формування умінь зв'язного мовлення дошкільників, який становить реалізацію завдань трьох об'єднаних напрямків:

- *структурного* - формування структурних рівнів системи мови (фонетичного, лексичного, граматичного);
- *функціонального* - реалізація функцій спілкування (розвиток діалогічного мовлення, розвиток монологічного мовлення);
- *пізнавального* (когнітивного) - усвідомлення мовних явищ, реалізація інтелектуальної функції мовлення.

Як радять А. Богуш, Н. Орланова, О. Ушакова та ін., організацію навчання дошкільників мовлення потрібно здійснювати як в рамках спеціально організованих занять, так і поза ними у формі мовленнєвих ігрових ситуацій, самостійної художньо-мовленнєвої діяльності, творчих гуртків, дидактичних ігор, включення активного мовлення в предметну, рухову, пізнавальну, образотворчу, театралізовану діяльність [2; 4; 7]. Саме мовні ігри і вправи, ситуативні завдання ігрового навчального змісту мають значні можливості для розвитку мовленнєвих умінь і навичок у дітей. У них діти не просто відтворюють відомі їм одиниці мовлення, а й вибирають, комбінують їх щоразу по-новому. Саме в цьому й виявляється творчий характер мовленнєвої діяльності. Система навчальних завдань може стати основою для формування вміння переносити набуті навички в інші види діяльності, зокрема в художньо-мовленнєву, застосовувати їх в нестандартних ситуаціях. Розвивальний ефект такого навчання виявиться також в розширенні можливостей творчого самовираження дитячої особистості й розвитку її різноманітних мовленнєвих здібностей.

Отже, мовленнєвий розвиток дитини має бути комплексним і має відбуватися у контексті загального розвитку культурної особистості. Ми переконані, цілеспрямоване і систематичне розвивальне навчання, де позиція дошкільника є активною і творчо зорієнтованою, забезпечить формування у дітей вміння логічно мислити, міркувати, доводити власну думку у вигляді завершеного зв'язного висловлювання. Така організація навчання дошкільників сприятиме вичерпному розв'язанню багатопланової проблеми формування у старших дошкільників різноманітних мовленнєвих умінь і навичок.

Література

1. *Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) / Науковий керівник А.М. Богуш. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.*
2. *Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика / А.М. Богуш. - Запоріжжя: Просвіта, 2000.- 216с.*
3. *Гончаренко С.І. Український педагогічний словник / С.І. Гончаренко. - К.: Либідь, 1997. - 276 с.*
4. *Орланова Н.П. Наочність у навчанні творчого розповідання дітей шостого року життя / Н.П. Орланова // Дошкільна педагогіка і психологія. - Вип. 6. - К.: Рад. шк., 1972. -С. 41-46.*
5. *Развитие речи детей дошкольного возраста / Под ред. Ф.А. Сохина, М.М. Поддякова. - М.: Просвещение, 1984. - 223 с.*
6. *Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. 2-ге вид., випр., і доп. - К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. - 820 с.*
7. *Ушакова О.С. Развитие связной речи детей / О.С. Ушакова . - М.: Академия. - 2002. - 76 с.*

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ НА УРОКАХ МУЗИКИ

Строгаль Т.Ю.

НПУ ім. М.П.Драгоманова Інститут Искусств

Актуальність дослідження. Суспільство сьогодні робить акцент на розвиток людини мислячої, але при цьому її тонка чуттєвість, емоційність не береться до уваги, нівелюється. В епоху тотального технічного прогресу, засилля інтернету, мультимедійних засобів навчання молодь втрачає дещо цінне та незамінне – чуттєве сприймання явищ навколишньої дійсності. Постійне накопичення знань, які дає школа, засвоюються учнями безсистемно, без розуміння їхньої ролі та значущості в подальшому в житті. В результаті на певному етапі навчання учень стикається з проблемою вибору – що саме потрібно йому з усього необ'ємного пласту інформації – а що ні. Цей переломний момент настає в підлітковому віці – в той час, коли проблема вибору подальшого шляху вперше серйозно цікавить учня.

В умовах об'єднання в загальноосвітніх школах декількох предметів художньо-естетичного циклу, а також зменшення тижневого навантаження на ці предмети, а в деяких школах і переведення їх в розряд факультативних робить ситуацію просто катастрофічною.

Надмірне навантаження раціонального начала (мислення, пам'яті, уваги) та недовантаження емоційного (емоційність, чуттєвість, переживання) призводить до серйозних відхилень не лише в поведінці, а й у психіці сучасного підлітка.

Задача кожного педагога в загальноосвітній школі – допомогти учню не лише засвоїти конкретний предмет, але й зберегти психологічне здоров'я дитини, допомогти розвинути свої здібності та розкрити кращі сторони свого «Я». Задача вчителя мистецтва - зміцнювати психологічне здоров'я дитини засобами мистецтва, яке має для цього багатий та сильний потенціал. Уроки музичного мистецтва справляють на школяра значний педагогічний та психотерапевтичний вплив, знайомлячи учнів з кращими зразками світового та вітчизняного музичного мистецтва, знімає нервово-психологічне напруження, яке викликане іншими уроками. Саме на уроках музики можливо зняти підвищену тривожність та агресивність підлітків, налаштувати їх на сприйняття теоретичного матеріалу і навіть виявити приховані негативні стани. Сучасні умови, в які поставлені вчителі музичного мистецтва сьогодні, вимагають і сучасних методів навчання, серед яких заслужене місце посідає і арт-терапія.

Зв'язок з науковими працями. Теоретичний та практичний досвід використання арт-терапевтичних методів при роботі з підлітками висвітлено у працях зарубіжних психологів та педагогів В.І.Петрушина, Л.С.Брусиловського, М.Л.Лазарева, Т.Д.Зінкевич, О.М.Михайлова, Л.Д.Назарова, Л.Д.Лебедева, М.Е.Бурно, А.Н.Стрельнікової, Г.І.Побережної.

Ціллю застосування арт-терапії в освіті є «збереження або відновлення здоров'я учнів та їхня адаптація до умов освітнього закладу шляхом реалізації її психокорекційного, діагностичного і психопрофілактичного потенціалу». (Копитін А.І.). В деяких випадках арт-терапія може використовуватись в освіті в якості інструменту розвитку певних психологічних та особистісних якостей учнів.

Копитін А.І. вважає, що застосування арт-терапевтичних методів на уроках можливо лише за умови спеціальної підготовки вчителів, а тому доцільним є профільна підготовка вчителів мистецьких дисциплін - відвідування курсів з арт-терапії, семінарів, тренінгів. Сьогодні в Україні з кожним днем з'являється все більше можливостей для такої підготовки.

Підготовлений та свідомий вчитель може ефективно використовувати методи та прийоми арт-терапії на своїх уроках – проводити корекцію емоційних станів як окремих учнів, так і цілого класу, налаштувати учнів на сприйняття матеріалу, а при постійному використанні арт-терапевтичних методів – зміцнювати психологічне здоров'я дітей, розвивати учня як особистість, допомагати зростати духовно.

Арт-терапія має давнє походження. У певному сенсі її прототипом є різні види сакрального мистецтва, нерідко використовується з лікувальною метою і включає в себе сугестивному-магічний, дидактичний, естетичний і інші компоненти терапевтичної дії. Втративши атрибути сакральності в епоху панування ньютон-картезіанської наукової парадигми, так звана терапія враженнями чи терапія зайнятстю через різні форми творчої активності пацієнтів була досить популярною різновидом гуманної клінічної психотерапії ще до середини минулого століття. Проте в подальшому, у зв'язку з диференціацією психотерапевтичних підходів, вона була відтіснена на задній план. Термін арт-терапія ввів у вживання в 1938 р. Адріан Хілл. Піонери арт-терапії спиралися на ідею Фрейда про те, що внутрішнє "Я" людини проявляється у візуальній формі кожного разу, коли він спонтанно малює і ліпить, а також на думки Юнга про персональні і універсальні символи. Центральна фігура в арт-терапевтичному процесі - не пацієнт (як хвора людина), а особистість, яка прагне до саморозвитку та розширення діапазону своїх можливостей. Нове зростання інтересу до терапії творчістю, зокрема, до арт-терапії, відзначається приблизно з середини ХХ століття, коли вона стала все більш широко використовуватися в якості різновиду терапії зайнятстю переважно в психіатричних та загальносоматичних госпіталях. [6]

В останні два-три десятиліття арт-терапія, синтезувавши в собі досягнення більшості психотерапевтичних підходів, починає оформлятися в самостійний метод з власної методологією та різноманітним, високодиференційованим інструментарієм. Хоча накопичення та узагальнення емпіричних даних, пов'язаних з арт-терапією, трохи випереджає розвиток її теорії, застосування деяких теоретичних уявлень сприяло виходу арт-терапії на рівень самостійного психотерапевтичного методу. Серед цих теоретичних уявлень останнього часу найбільш значимими є, зокрема, наступні:

- психологія ігрової діяльності, концепції онтогенетичного розвитку різних видів ігрової активності;
- психологія змінених станів свідомості, що трактує арт-терапевтичну активність у стані творчого натхнення як прогресивний адаптаційний механізм, Один з безлічі компонентів цілісної реакції організму, спрямованої на досягнення динамічної рівноваги;
- сучасні уявлення загальної теорії систем, що стосуються психічної діяльності, зокрема, концепція множинності відповідей психіки на стану стресу, хвороби та духовної кризи. Згідно з цими уявленнями, зцілюють сили, властиві кожному живому організму і психіці, можуть діяти в двох напрямках. Після порушення організм і психіка можуть повернутися в своє колишнє стан внаслідок різних процесів самозбереження. З іншого боку, організм і психіку може охопити процес самотрансформації, що включає стадії кризи і переходу і приводить до зовсім іншого стану рівноваги. Творча активність розглядається при цьому як значимий фактор розвитку адаптивних реакцій даного типу;
- трансперсональна методологія, яка розглядає арт-терапію як універсальний метод, що сприяє інтеграції біографічного, перинатального і трансперсонального досвіду, а також балансу так званих кволо- і холотропічного модусу психічної діяльності. [6].

Словосполучення «арт-терапія» в науково-педагогічній інтерпретації розуміється як турбота про *емоційне самопочуття* і *психологічне здоров'я* особи, групи, колективу засобами художньої діяльності. Таким чином, на перший план виходять завдання розвитку, виховання, соціалізації. Кажучи офіційною науковою мовою, арт-терапія в освіті – це системна інновація, яка характеризується:

- 1) комплексом теоретичних і практичних ідей, нових технологій;
- 2) різноманіттям зв'язків з соціальними, психологічними і педагогічними явищами;
- 3) відносною самостійністю (відособленістю) від інших складових педагогічної дійсності (процесів навчання, управління і ін.);
- 4) здібністю до інтеграції, трансформації. (Ільченко)

Розрізняють групову та індивідуальну арт-терапію. Зрозуміло, що в умовах школи вчитель використовує арт-терапевтичні прийоми на уроці, з групою учнів або й з усім класом, а тому ми розглядатимемо методи саме групової арт-терапії. Групова арт-терапія дозволяє розвивати цінні соціальні навички;

- пов'язана з наданням взаємної підтримки членами групи і дозволяє вирішувати загальні проблеми;
- дає можливість спостерігати результати своїх дій і їх вплив на тих, що оточують;
- дозволяє освоювати нові ролі і проявляти латентні якості особи, а також спостерігати, як модифікація рольової поведінки впливає на взаємини з тими, що оточують;
- підвищує самооцінку і веде до зміцнення особистої ідентичності; розвиває навички ухвалення рішень (Ільченко)

Сьогодні під арт-терапією розуміють використання всіх видів мистецтв. Це метод розвитку та зміни свідомих та несвідомих сторін психіки особистості через різні форми та види мистецтва. В загальноосвітніх школах використовують 4 види терапії мистецтвом: музикотерапія, танцювально-рухова терапія, казкотерапія, ізотерапія.

Ми вважаємо, що при вдалому поєднанні декількох видів арт-терапевтичних методів можна досягти вищих результатів. Наприклад, для зняття емоційного напруження, заспокоєння учнів можна вміло поєднати ізотерапію (кольоротерапію) з прослуховуванням музики (музикотерапія). Для зняття стресу або вивільнення власних емоцій при роботі з підлітками можна поєднати ритмотерапію (начитування речетативом власних переживань або простіше – написання власного репу та «вистукування» при цьому ритму пальцями по парті, підключення простих шумових інструментів тощо) та навіть елементів танцювальної терапії (коли декілька учнів з класу спробують виразити цей емоційний стан в танці). Поєднання різних елементів арт-терапії одночасно дасть змогу задіяти більше учнів на уроці та підсилити терапевтичний ефект.

Такі заняття на уроках музики можуть займати від декількох хвилин до третини уроку – залежно від поставленої задачі. Можна використовувати матеріал зі шкільної програми, вдало поєднуючи його з творами сучасного мистецтва.

Підлітки з цікавістю реагують і на вправу «Якого кольору музика?». Ця вправа допомагає учням розібратись, який емоційний стан виникає у них під час слухання музичного твору, яку емоцію несе сама музика і яку емоцію вона викликає в кожного особисто. Відповіді різні – проте ця вправа змушує «зазирнути в себе» - допомагає розібратись у власних відчуттях. При прослуховування музики різних молодіжних субкультур виявилась спільна тенденція для деяких напрямків. Так, наприклад, готична музика викликала в учнів асоціації з чорним та сірим кольорами, рок – червоний та чорний, техно - з кислотними кольорами (зелений та яскравий синій). Та на питання «чому ви обрали саме такі кольори?» - підлітки не можуть чітко відповісти. Мабуть тому, що музика діє на підсвідомому рівні, і саме арт-терапевтичні методи допомагають у цьому розібратись. Значний ефект на вивільнення власних емоцій справляє малювання під музику. Це в основному абстрактні малюнки, де головною ознакою виступає вибраний колір. Інтерпретація таких творів проводилась за методикою Люшера. В одного підлітка по малюнку разом з психологом були виявлені суїцидальні нахили через нерозділене кохання. Вчасно проведена корекція допомогла підлітку пережити цей стан та зробити власні висновки.

Часто учні і самі не можуть словами описати, які емоції викликає у них твір мистецтва. В цьому випадку також на допомогу приходять методи арт-терапії. Так, танцювальна терапія допомагає виявити зажими в тілі учня, а іноді позитивні чи негативні реакції на музику допомагають зрозуміти, які труднощі відчуває підліток в спілкуванні з однолітками або в інших сферах власного життя.

Отже, використання вчителем музичного мистецтва методів арт - терапії у роботі з підлітками є позитивним елементом у структурі педагогічної взаємодії, який забезпечує психологічний комфорт та сприяє її гармонійному розвитку. Призначення арт-терапії, стверджує В. Беккер-Глош, не в тому, щоб виявляти психічні вади або порушення. Навпаки, вона звернена до сильних сторін особистості, а також володіє дивовижною властивістю внутрішньої підтримки і відновлення цілісності людини. [1]

Література

1. Беккер-Глош В. // Міжнародний журнал з арт-терапії «Зцілююче мистецтво». - 1999. - № 1. - С. 42 - 58.
2. Бурно М.Е. *Терапия творческим самовыражением*. М.: Медицина, 1989
3. Ільченко І.С. *Арт-терапія: навчальний посібник для студентів*. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. – 150 с.
4. Лебедева Л.Д. *Арт-терапія в педагогіці* // Педагогіка. – 2000. -- №9. – с. 27-34.
5. Лебедева Л.Д. *Практика арт-терапії: підходи, діагностика, система занять*. СПб.: Речь, 2003.
6. <http://refrend.ru/461248.html>

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ: НОВІ РИЗИКИ ТА ВИКЛИКИ

Титунь О.Л.

*Україна, м. Івано-Франківськ,
Прикарпатський національний університет
імені В. Стефаника*

The article deals with the peculiarities of children up-bringing in modern society. The author analyses the works of world famous personalities. The author defines the peculiarities and gives some pieces of advice how to deal with them.

Сьогодні особливістю сучасного виховання школярів є, те, що педагогічний вплив здійснюється у своєрідному інформаційному просторі, ознакою якого є космополітизм. З погляду виховання у зв'язку з цим постає серйозна проблема збереження національної культури й самобутності. З приводу цього читаємо у Махатми Ганді наступне: «Я не хочу, щоб мій дім з усіх боків був оточений парканом і щоб його вікна були закриті. Я хочу, щоб вітри культури віяли у моєму домі, наскільки можливо. Але я не хочу, щоб ці вітри збивали мене з ніг...» [1]. Ця думка індійського поборника за незалежність Індії від Великобританії перекликається з поглядами російського філософа Миколи Бердяєва, який у статті «Національність і людство» писав: «Усе життя наше має бути зорієнтоване на конкретних ідеях нації і особи, а не на абстрактних ідеях класу й людства.» «Людина входить у людство через національну індивідуальність – як людина індивідуальна, а не абстрактна.... Національна людина – щось більше, а не менше, ніж просто людина, у ній є родові риси людини взагалі, і риси індивідуально-національні. Можна жадати братерства і єднання росіян, французів, англійців, німців і всіх народів землі, але не можна жадати, щоб з обличчя землі позникали вирази національних лиць, національних духовних типів і культур. Культура ніколи не була абстрактно-людською, вона завжди конкретно-людська, тобто національна, індивідуально-народна, і лише в такій своїй якості вона сягає загальнолюдської» [2, с.155].

Отже, одним з важливих завдань виховання в умовах космополітизації є допомога учням усвідомити та зберегти цінність своєї культурної спадщини, нації та національності.

Слід також зазначити, що існування людини в інформаційному суспільстві перетворюється в існування у суперсимволічній реальності. За цих умов орієнтація дитини у просторі ускладнюється різким зростанням обсягів інформації. З одного боку, інформаційна інфраструктура дає дитині значні можливості для творчого розвитку, з іншого боку, ця ж інформація вражає ще не сформовану свідомість дитини та спричиняє розлади здоров'я.

Завдяки сучасним засобам комунікації відбуваються істотні зміни в характері спілкування між дітьми. Згідно з результатами дослідження, доступ до Інтернету в Україні мають понад 8 млн. користувачів, серед яких молодь складає 55% від загальної кількості [3]. Віртуальний світ для декого став альтернативою реальності. Сучасні діти добре орієнтуються у віртуальному просторі, спілкуючись у соціальних мережах, таких, як: «В Контакте», «Мой круг», «Мой мир», «Однокласники», «В кругу друзей», «Facebook», «Twitter» тощо. Соціальні мережі стали Інтернет-притулком, де кожен може знайти соціальну базу для створення свого віртуального «Я». Проте існує небезпека появи психосоматичних розладів на ґрунті залежності від спілкування в соціальних мережах.

Поширення електронних засобів, зокрема візуальних, впливає на зміну поведінки і ментальності підростаючого покоління, змушує підніматися над рівнем мови та семантики, посередництвом яких забезпечувалась об'єктивність мислення, розуміння світу і самого себе в світі. Все частіше визнається, що надмірне захоплення новими інформаційними технологіями веде до ізоляції учня, порушення законів мислення і діяльності.

У статті «Виховання в епоху глобалізації: нові можливості, нові ризики» Г.Лактіонова зазначає, що характерною рисою майбутнього буде поява й поширення принципово нових типів сімей. Якщо у ХХ ст. звичайним явищем стали сім'ї утворені в результаті міжнаціональних, міжконфесійних шлюбів, а також ті, де діти виховуються одним із батьків, переважно матір'ю, то ХХІ ст. передбачає зростання кількості дітей, які не матимуть батьків у традиційно біологічному аспекті. Насамперед ідеться про «дітей з пробірки», дітей, які виховуються в гомостатевих сім'ях, що вже існують у цілому ряді країн, зокрема в США, Нідерландах, Канаді та ін. Якими б дивними нам не здавалися зазначені види сімей, - пише авторка, усі вони стають дійсністю, з якою маємо рахуватися [4, с.4]. Досліджуючи проблему впливу інформаційної революції на виховання дітей Г.Лактіонова робить висновки, а саме: для епохи глобалізації характерні як нові можливості, так і нові ризики. Майбутнє залежатиме від того, якими будуть нові покоління. Є нагальна потреба у вдосконаленні системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів.

Говорячи про особливості сучасного виховання, слід сказати про тотальну фемінізацію школи. Сьогодні в Україні понад 80% працівників освіти – жінки, тоді як у Великобританії, США, Німеччині, Швеції, Японії їх менше 50%. Так само як і школи фемінізовано студентство педагогічних спеціальностей. У зв'язку з низьким соціальним статусом учителя, цю професію обирає, на жаль, не найталановитіша частина молоді.

Слід також зазначити появу в педагогічному обігу нового терміну: «діти-індіго». В українській педагогічній науці він широко не використовується. Хоча на заході ряд вчених у галузі психології, педагогіки, філософії та мистецтва серйозно розглядають проблему взаємодії з дітьми-індіго на різних рівнях: побутового спілкування, навчання, розвитку мистецьких здібностей тощо.

Українські та російські педагоги-науковці зазначають, що однозначної оцінки такому феномену сучасного суспільства як діти-індіго не можна дати, оскільки немає достатньої кількості наукових експериментів та досліджень. Діти-Індіго – це діти, поведінка яких докорінним чином відрізняється від стандартизованої, прийнятої у педагогіці типової поведінки дитини-дошкільника чи першокласника, це діти з підвищеною чутливістю, діти

асоціальні у своєму середовищі, так зазначають деякі науковці. Більш позитивна характеристика цих дітей стверджує, що це такі діти, які володіють новими незвичайними психологічними характеристиками і моделями поведінки. Це означає, що люди, що взаємодіють з подібними дітьми (особливо батьки та педагоги), щоб досягти успіху, повинні змінити свій підхід до них, методи виховання і способи лікування. Оскільки ігнорування нових моделей поведінки дітей може привести до психічної нестійкості і розладу мислення в дітей.

Застосування нових інформаційних та комунікаційних технологій спричиняє зміну систем освіти й виховання. Педагог вже не може навчити, як жити в майбутньому, бо досвід, яким він володіє, - досвід минулого й сьогодення. Вчитель має чітко усвідомити, що домінантною сучасного освітнього процесу має стати його творча функція, важливо будувати виховний процес не на протиставленні інформаційної і творчої функцій, а на засадах їх поєднання на основі діалектичного підходу.

Отже, процес виховання в сучасних умовах вимагає від вихователя усвідомлення того, що вчитель вже не зберігає за собою роль єдиного авторитета, здатного навчити як жити. Освіта та виховання для вибору стають бажаними стандартами й потребують поєднання зусиль та чіткої професійної підготовки.

Література

1. Астахова Е. «Преодолеть гипноз спины» // Зеркало недели. – 2004. - № 18/19. – С.20.
2. Бердяев Н. Національність і людство //Сучасність. - 1993. - №1. – С.154-157.
3. В Украине 8 миллионов пользователей Интернета [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://crimea.unian.net/rus/detail/10604>.
4. Лактіонова Г. Виховання в епоху глобалізації: нові можливості, нові ризики //Шлях освіти. – 2005. - № 4. – С.2-6.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ ВУЗІ

Юсухно С.І.

Україна, м. Чернігів,

Чернігівський національний технологічний університет

This article touches upon one of the most actual problems nowadays - teaching foreign languages by using new distant IT technologies at technical university. Throughout the distance course of learning foreign languages students are supported by a personal tutor who advises them on the right choice of the course, send the course materials and answer the questions. They can work in a flexible way and are free to choose place and time of learning and set their own learning rhythm.

Key words: distance course, personal tutor, learning methods and technologies, qualified tutor, regular feedback, assured quality, modular design.

В сучасних умовах глобалізації іншомовне спілкування стає істотним компонентом майбутньої професійної діяльності фахівця. У зв'язку з цим значно зростає роль дисципліни «Іноземна мова» в немовних вузах. Зростаючі за останні роки вимоги до якості мовної підготовки фахівців-нелінгвістів зумовили відповідні перетворення форм організації навчального процесу, методів та засобів навчання і контролю. Однак, у зв'язку зі скороченням кількості аудиторних занять назріла необхідність переглянути систему навчання іноземної мови. На передній план сьогодні виходять технології дистанційного навчання. Внаслідок чого, в рамках даної статті доцільно виявити актуальність дистанційного навчання для студентів технічного вузу, визначити найбільш оптимальні методи та засоби навчання і контролю з іноземної мови.

Перш за все, необхідно дати визначення дистанційного навчання. Дистанційне навчання - це форма організації навчального процесу, коли навчання, наприклад, іноземної мови відбувається на відстані за допомогою комп'ютерних телекомунікаційних мереж. Впродовж багатьох років ця форма навчання розглядалася як заочна. На відміну від різних форм заочного навчання, дистанційне навчання забезпечує багато додаткових можливостей для вивчення іноземної мови.

Ефективність будь-якого виду навчання на відстані залежить від чотирьох складових:

- ефективної взаємодії викладача і студента;
- ефективності використовуваних при цьому педагогічних технологій;
- ефективності розроблених методичних матеріалів;
- ефективності зворотного зв'язку.

В останні роки з'явилося поняття «Інтернет-освіта» для позначення освіти, що здійснюється з використанням ресурсів і технологій мережі Інтернет.

Інтернет-освіта може надаватися необов'язково при віддаленості викладача і студентів, а лише при забезпеченні їх доступу до мережі Інтернет, наприклад, з комп'ютеризованого класу. Тобто мережа Інтернет використовується в даному випадку в якості засобу навчання.

Можливість здійснення дистанційного навчання через Інтернет дозволяє виділити цілий ряд переваг:

- гнучкість, тобто можливість займатися в зручний для себе час, у зручному місці;
- широке охоплення: одночасне звернення великої кількості навчаються до багатьох джерел навчальної інформації; спілкування через мережі зв'язку один з одним і з викладачами;

- економічність: ефективне використання навчальних площ та технічних засобів;
- технологічність: використання в освітньому процесі новітніх досягнень, сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій;
- легкість оновлення змісту і можливості архівації старого матеріалу; будь-який навчальний матеріал може бути в будь-який момент затребуваний;
- стимулювання самостійності в навчанні, вміння критично мислити, мотивації, самодисципліни та відповідальності, наполегливості у досягненні мети.

Як і будь-який засіб дистанційного навчання, Інтернет має також свої недоліки:

- обмежені технічні можливості можуть призвести до затримок у передачі звуку, відео і графіки;
- дефіцит довіри до електронних засобів спілкування і навчання; слухачі хочуть бачити викладача і спілкуватися з ним «вживу»;
- успішність навчання залежить і від технічних навичок у управлінні комп'ютером, і від здібностей справлятися з технічними труднощами;
- комунікаційні технології призводять до ізоляції студентів, послаблюють контроль з боку викладача.

Крім того, одною з головних проблем є контролювання знань при дистанційному навчанні. Викладачеві досить складно визначити, чи дійсно студент сам правильно відповів на всі питання або йому хтось допомагає.

Основними концептуальними педагогічними положеннями, на яких ґрунтується курс дистанційного навчання іноземних мов, є наступні:

- Процес навчання передбачає самостійну пізнавальну діяльність студента.
- Система навчання має бути більш гнучкою, дозволяючи студенту здобувати знання в зручному для нього місці і в певний час.
- При дистанційному навчанні студент повинен не лише володіти навичками роботи з комп'ютером, а також вміннями працювати з автентичною інформацією, яку він отримує з різних Інтернет ресурсів. Для успішного виконання поставлених завдань студент має добре володіти різними видами читання: вивчаючим, пошуковим, ознайомчим, а також уміти працювати з електронними довідниками та словниками.
- Самостійне оволодіння знаннями не повинно носити пасивний характер. Навпаки, студент з самого початку повинен бути залучений в активну пізнавальну діяльність.
- При цьому дистанційне навчання, яке є індивідуалізованим за своєю суттю, не повинно виключати можливостей комунікації не тільки з викладачем, але і з іншими партнерами в процесі різного роду пізнавальної та творчої діяльності. Проблеми соціалізації є досить актуальними при дистанційному навчанні. Для іноземної мови ця проблема являється практично одною з центральних.
- Види контролю засвоєних знань, способів пізнавальної діяльності та умінь застосовувати отримані знання в різних проблемних ситуаціях повинні носити систематичний характер, будуватися як на основі оперативного зворотного зв'язку, так і відстроченого контролю (наприклад, при тестуванні).

Будь-яка модель дистанційного навчання повинна передбачати гнучке поєднання самостійної пізнавальної діяльності студентів з різними джерелами інформації, навчальними матеріалами, спеціальними розробленими з даного курсу (довідкові, додаткові матеріали), та оперативної, систематичної взаємодії з провідним викладачем курсу, а також групову роботу з учасниками даного курсу. Як правило, система дистанційного навчання успішно діє на базі інформаційного пакету, який являє собою систему управління вмістом сайту, спеціально створеного викладачами для забезпечення якісних online-курсів.

Модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище (від англ. Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) передбачає гнучку систему управління навчанням. Для створення контенту курсу використовуються різні програмні системи та редактори. Наприклад, можна зробити презентацію курсу в Microsoft Power Point або записати аудіо-лекцію у форматі MP3. Крім того, іноді виникає необхідність дати посилання на інший сайт або веб-сторінку, що дозволяє звертатися до автентичних джерел інформації.

Система дистанційного навчання має можливість створення викладачем інтерактивних елементів курсу таких як, тест, завдання, робочий зошит, форум, чат, опитування, глосарій, урок, анкети, семінар і т.д.

Особливий інтерес у студентів викликають наступні завдання:

- Watch the video and:
  - 1) write down as much information as you can ;
  - 2) explain the meaning of the following words from the video.
- Watch the video and say what it is about.
- Describe actions and feelings of the characters. Make up your own slogan.
- Prepare a 7-minute presentation on ...

Подібні завдання дають можливість «розбавляти» монотонний виклад матеріалу активними діями, задавати питання на розуміння, допомагають закріпленню матеріалу що вивчається. Крім того, студенти отримують зворотний зв'язок про результати своєї діяльності. Це допомагає їм зрозуміти, наскільки успішно вони працюють, що саме їм варто робити по-іншому. Як відомо, зворотній зв'язок в процесі навчання є вкрай необхідною частиною навчального середовища, а оцінка результатів - одним з найважливіших процесів у навчанні. Чітко розроблений тест надає необхідну інформацію для викладача про ступінь засвоєння матеріалу студентами. Система дає можливість задати велику кількість параметрів тестування. Тести варіюються, включаючи питання із загально сформованої бази питань у довільному порядку. Кожна спроба студента пройти тест автоматично фіксується, а в модуль тестування також входять інструменти для виставлення оцінок викладачем.

Як показує досвід роботи, дистанційне навчання може бути таким же ефективним, як і традиційне при використанні методів і технологій, що забезпечують взаємодію студентів між собою, зворотний зв'язок між викладачем і студентом, активність студентів на всіх етапах пізнавальної діяльності.

Література

1. *Bonk C. J. & Graham C. R. Handbook of distance learning: Global perspectives, local designs. San Francisco, CA: Pfeiffer Publishing, 2012, 187 p.*
2. *Watson J. Distance learning: The convergence of online and face-to-face education. North American Council for Online Learning. 2008, 156 p.*
3. *Oxford R. L. Teaching and Researching: Language Learning Strategies. Pearson Longman. 2011, 360 p.*

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ПАРАДИГМА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Якубовська М.С.

Українська академія друкарства (м. Львів)

Завдання статті: у статті на прикладі аналізу творчості письменниці та науковця Роксолани Зорівчак досліджується взаємодія естетичного феномену формування мовленнєвої компетенції як основи культурологічного світогляду студентів негуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Ключові слова: культурологічний світогляд, архетип творчого світу, парадигма педагогічного впливу, формування особистості.

Задание статьи: в статье на примере анализа творчества писательницы и научного исследователя Роксоланы Зоривчак рассматривается взаимодействие эстетического феномена формирования речевой компетенции как основы культурологического мировоззрения студентов негуманитарных специальностей высших учебных заведений.

Ключевые слова: культурологический мировоззрение, архетип творческого мира, парадигма педагогического воздействия, формирования личности.

Tasks Articles: Article on the analysis of writer and scholar Roksolany Zorivchak investigated the interaction aesthetic phenomenon formation of speech competence as the basis of cultural philosophy students nehumanitary specialties universities.

Keywords: cultural outlook, the archetype of the creative world paradigm pedagogical influence identity formation.

Освіта, як і будь-яка інша соціальна система, виживає лише в умовах безперервного саморозвитку. Розуміння цього зумовлене осмисленням глибокої суперечності між станом викладання і загальною соціокультурною ситуацією, в якій опинилось людство на зламі ХХ–ХХІ століть. Глобальні проблеми, що охопили сфери енергетики, екології, культури й моральності людини, вплинули на розуміння необхідності гуманітаризації всіх сфер соціального буття і освіти зокрема.

Роксолана Петрівна Зорівчак – видатний теоретик і практик сучасної перекладознавчої науки, численними своїми працями доводить, що лишень духовно одухотворене педагогічне середовище здатне сформувати умови для формування мовленнєвої компетенції студентів вищих навчальних закладів. Етапна книга у творчому доробку академіка Роксолани Петрівни Зорівчак «Боліти болем слова нашого...» присвячена пам'яті її Матері.

Тим самим письменниця і науковець Роксолана Петрівна Зорівчак не лише стверджує необхідність духовного зв'язку поколінь в усвідомленні свого місця в океані людської мови, а і формує архетип парадигми формування мовленнєвої компетентності кожної людської індивідуальності. Роксолана Петрівна Зорівчак – заслужений працівник освіти України (2005), академік Академії наук вищої школи України (1993) та член Президії АН ВШ України (2004), професор Львівського національного університету імені Івана Франка (1992), дійсний член та член Президії Наукового товариства імені Шевченка (1992), член Національної спілки письменників України (1997), відмінник освіти України (2002), лауреат нагород Ярослава Мудрого (2004 та Святого Володимира (2009) в галузі науки і техніки АН ВШ України (2004). За вагомий внесок у розвиток національної освіти і науки в Україні нагороджена Почесними грамотами Верховної Ради України (2004), Міністерства освіти і науки України (2007), медалями: «Імені Івана Франка» (2007), «20 років відновлення НТШ в Україні» (2009), «Почесна відзнака» Національної спілки письменників України (2009).

Як показує досвід письменниці, науковця Роксолани Петрівни Зорівчак, ціннісні основи культурологічної парадигми вищої педагогічної освіти варто тлумачити як зразки педагогічної культури, які не одноразово суспільно схвалені, а традиційно передаються з покоління в покоління; які виразно функціонують в культурному житті людства, в міжпоколінній взаємодії, врешті, в педагогічних теоріях, системах, технологіях. У своїх численних працях письменниця стверджує, що знання без усвідомлення ціннісного ставлення до них є мертвими, а згодом і небезпечними. Предмети культурологічного циклу, до яких належить перекладознавство, формують ціннісні орієнтації. Доктор філол. наук (1988), професор (1989), Р. П. Зорівчак – дослідник англійської фразеології, теоретичних проблем перекладу, історії та лінгвостилістичної специфіки входження українського художнього слова до англійського світу і англійських авторів до української літератури, засновник англійської Шевченкіани як окремої дослідчої галузі. У пошуковому полі Р. П. Зорівчак – проблеми відтворення засобами цільової мови

широкого спектру проблем: від передачі версифікаційної етноспецифіки, реалій і етноспецифіки субстандартних мовних пластів аж до комплексних проблем – як зберегти в перекладі вибухову силу Шевченкового Слова. Чимало зусиль віддає Р.П. Зорівчак випрацюванню концепції вишколу перекладачів, удосконаленню методики викладання перекладознавчих дисциплін».

Практика науково-педагогічної та літературної діяльності Роксолани Петрівни Зорівчак переконливо доводить інтеграцію родини і мистецького середовища, адже насамперед мистецькі дисципліни, завдяки творчо-інтерпретаційній природі художніх образів, здатні забезпечити належний розвиток проективної уяви, дивергентного мислення, педагогічної рефлексії тощо.

Інтегрований підхід до викладання таких дисциплін, як показує досвід Роксолани Петрівни Зорівчак, допомагає урівноважити лівопівкульний тип мислення механізмами асоціативно-образного сприймання, що владно корелює спосіб оцінювання майбутнім фахівцем-професіоналом як педагогічних явищ, так і світу в цілому. Письменниця, науковець стверджує, що саме через культуру людина відкриває і перетворює світ та своє „Я”, реалізує власний духовний потенціал, наближається до світових досягнень людської цивілізації. Існування культури неможливе поза людиною. Від того як людина відчуває і самореалізується у культурі, залежить і існування самої культури. За переконанням Роксолани Петрівни Зорівчак, мовленнєва компетентність стає базовою у формуванні особистості майбутнього професіонала-фахівця.

Синтетична природа мистецького образу апіорі передбачає інтегративний підхід до його опрацювання. Мистецькі дисципліни здатні якнайкраще і найповніше втілити ідею інтеграції. Ці думки стали основою культурологічної парадигми у таких подвижницьких працях Роксолани Петрівни Зорівчак: монографіях “Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою)” (1983), “Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози)” (1989), книжки “Боліти болем слова нашого...” (Львів, 2005; друге вид., допрацьоване і доповнене, – Тернопіль, 2008), розділу “Українсько-англійські літературні взаємини” (у кн.: “Українська література в загальнослов’янському і світовому літературному контексті”: У 5 т. – К., 1988 – Т. 3), розвідок (біля 1000) з перекладознавства, контрастивної лінгвістики та англістики в колективних монографіях, енциклопедичних виданнях (зокрема, в УРЕ, УЛЕ, ЕСУ, компендіумі “Українська мова”), матеріалах конференцій та симпозіумів, в українській та англійській лінгвістичній пресі.

Освітні інноваційні завдання професійної освіти вимагають корекційного підходу до культурології як елементу змісту освіти і як засобу формування культурологічного світогляду майбутнього професіонала-фахівця. Як показує досвід Зорівчак Роксолани Петрівни, формування мовленнєвої компетентності стає базовою основою для становлення культурологічної компетентності студентів вищих навчальних закладів. Таким чином парадигма мовленнєвої компетентності стає функціональною основою якісного покращення сучасної професійної освіти, яка може стати основою регуляції соціальної поведінки взаємин людей.

Творчість Роксолани Петрівни Зорівчак – це відчуття високого світу, де сплелися історія та сучасність, де мерехтять позаобрійні світи, опадає на нашу душу радість і смуток світлими дощами споминів і кризь призму своєї всеочищаючої любові вчить нас осмислювати сутність нашого великого, світу. Пізнавати світ по-материнськи – це пізнавати його кризь ракурс любові і спопеляючої ніжності. Книги Роксолани Петрівни Зорівчак – це велика енциклопедія народного духу і народної, материнської, моралі, в основі якої – любов, ніжність і ласка.

Архетип творчих родинних стосунків – засаднича парадигма єдиного процесу підготовки фахівця, які передбачають відхід вищої школи від авторитарної педагогіки, з її ставленням до студентства як пасивного об’єкта впливу, й оволодіння повною мірою педагогікою співробітництва, заснованою на діалогічному спілкуванні науково-педагогічних працівників і студентів як рівноправних суб’єктів навчальної діяльності.

Шекспірівські пристрасті, філософія почуттів епохи Відродження, романтизм XIX, інтелектуалізм XX століть – все це сконцентровано у творах Роксолани Петрівни Зорівчак. Увібравши тисячолітню історію розвитку світових цивілізацій, письменниця кризь призму мовленнєвих явищ робить своєрідний художній і філософський підсумок високого духовного життя суспільства. Пізнати таємницю найвищих почуттів – це пізнати світ, закони його творення і накреслити шляхи його удосконалення. Книга Роксолани Петрівни Зорівчак «Боліти болем слова нашого» появилася з’явилася як ніколи вчасно, у час нівеляції високих духовних устремлень, загострення світових катаклізмів, загальної глобалізації духовного життя людини.

Книги Роксолани Петрівни Зорівчак становлять розмову про духовний світ людини, про пізнання людиною самої себе, про непросту історію розвитку людського світу від найдавніших світових цивілізацій і до нинішнього часу.

Вони покликана утверджувати у суспільстві високоморальну систему цінностей, а також здатна стати внутрішньою саморегуляцією поведінки майбутніх фахівців. І у зворотному випадку – нехтування реалізацією духовних потреб і запитів сьогодення веде до кризи моральної, духовної, а відтак соціальної, економічної та політичної. Одна із причин даного явища полягає у тому, що виток духовності людини здебільшого мають зовнішні джерела. Людська духовність виникає і проходить становлення внаслідок практичної діяльності, яка відбувається за певних соціальних умов і є важливою основою для формування людської особистості. Мовленнєва компетентність є основою формування загального духовного світу особистості, в основі якого – парадигма культурологічної компетентності.

Таким чином, на прикладі аналізу творчості письменниці та науковця Роксолани Петрівни Зорівчак ми бачимо, як формується естетичний феномен мовленнєвої компетентності, що є основою культурологічного світогляду студентів негуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Література.

1. Васильєва М.П. *Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога.* – Харків, 2004.
2. Зорівчак Р.П. *"Боліти болем слова нашого..."* (Львів, 2005; *друге вид., допрацьоване і доповнене,* – Тернопіль, 2008).
3. Зорівчак Р.П. *Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою).*– Львів, 1983.
4. Зорівчак Р.П. *Реалія і переклад (на матеріалі англословних перекладів української прози).*– Львів, 1989.
5. *Педагогічна майстерність: Підручник /Л.А. Зязюн, Л.В. Крамуценко, І.Ф.Кривонос та ін.; Вища школа, 1997.*

**СУТНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ:
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Янченко Ю.І.

*Україна, м. Суми,
СумДПУ ім. А.С.Макаренка*

***Анотація.** Стаття посвячена проблеме определения сущности гражданской активности будущих педагогов. Рассмотрено некоторые точки зрения педагогов, психологов на обозначенную тему. Примерно определено сущность понятия, обозначено необходимость изучения в будущем.*

В час соціально-економічних змін, побудови громадянського та демократичного суспільства пріоритетом є розбудова освітнього простору, який відповідатиме стандартам ЄС. Однак, наявність освітньої платформи не гарантує досягнення результату – побудови держави майбутнього. Зауважимо, що головним суб'єктом надання освітніх послуг є вчитель, саме тому пріоритетного значення вимагає розгляд особистості вчителя (як громадянина країни, та надавача освітніх послуг, який прямо впливає на формування і розвиток якостей вихованців, їх громадянську позицію та активність в цілому). Особистість молодого вчителя є пріоритетною для розгляду не лише в межах освітніх програм, проектів, а й у структурі держави. Зміни, що відбуваються у світі, у державі кардинально впливають на суспільство провокуючи активність громади, пробуджуючи громадянську активність кожного громадянина.

На сьогодні поняття «громадянська активність» науковці та дослідники розглядають в різних площинах беручи до уваги філософський, психологічний, соціологічний, педагогічний, політологічний аспекти тощо. Вважаємо за потрібне об'єднати психологічний та педагогічний аспекти та теоретично уточнити сутність поняття «громадянська активність майбутніх педагогів» у психолого-педагогічному сенсі.

Розглядаючи тему звернемо увагу на праці Альбуханової К.А., яка вивчала психологічну складову змісту поняття активність. Науковець досліджує поняття активності у хронології його розуміння людиною, звертає особливу увагу на праці Ананьєва Б.Г., Рубінштейна С.Л., Узнадзе Д.Н. Ми приймаємо до розгляду результати дослідження Альбуханової К.А. звернемо увагу на результати роботи автора: активність є невід'ємною якістю і станом особистості. Автор через систему описує активність, яка є способом самовираженням та самореалізації особистості. Саме тому активність включає ініціативу (залежить від потреб, бажань, відносин особистості) та відповідальність. В рамках нашого дослідження важливим є дане твердження через його актуальність. Зауважимо, що в час кардинальних змін у державі, перегляду цінностей, зміни влади, особливо актуальним є питання відповідальності як громадян перед суспільством так і громадянина перед самим собою [1].

У педагогічному сенсі «громадянську активність» вітчизняні та зарубіжні науковці розглядають крізь призму системи освіти, яка впливає на виховний процес тим самим формуючи і розвиваючи молодих громадян. У нашій країні суттєву увагу у виховній роботі зі студентами займають проректори з виховної роботи, студентство (через роботу студентського самоврядування), куратори академічних груп, старости академічних груп, актив потоків студентів одного року зарахування.

Розуміючи специфіку обраної категорії для розгляду, студентства, визначаємо особливу змістову складову сучасного активного громадянина – наявність освіти, наявність диплому. На сьогодні вектор освіченості, розвитку, самоосвіти визначає не лише статус особистості в суспільстві, а й розвиток держави в цілому. Зауважимо, що на сьогодні ще є актуальним питання «відтоку кадрів», яке прямо впливає на відстрочку розбудови освітнього простору української держави

В рамках сучасних досліджень таких науковців, як І. Бех, М. Вознюк, І. Зязюн, Л. Крицька, О. Пенькова, актуальним є питання нових освітніх технологій, підходів до розуміння сутності змісту освіти в цілому. Однак, ці дослідження є ґрунтовними теоретичними здобутками педагогічної науки, які можуть бути реалізовані в законодавчих ініціативах громадян України. Саме з такого погляду, розгляд питання сутності громадянської активності є складним системним елементом як освіти так і психології, що визначає взаємовплив та взаємозв'язок освіти, психології, активності громадян, що утворюють підсистеми та елементи якісно нових стосунків у державі майбутнього[3].

Цінним для нас є роботи Бабкіної М.І., проблемою дослідження автором визначена категорія підлітків та особливості формування громадянської активності. Автором на основі аналізу філософських, соціологічних, психолого-педагогічних джерел визначено сутність поняття «активна громадянська позиція підлітків», яке трактується нами як стійкий компонент внутрішньої структури особистості підлітка, що визначає вмотивовану спрямованість її діяльності та реалізацію особистісних цінностей, власних прав, свобод і обов'язків; як система

ціннісних і соціальних орієнтацій, ставлень особистості підлітка до суспільства, держави, нації, до себе як до громадянина. Формування активної громадянської позиції підлітків Бабкіна М.І. розглядає як багатоаспектний, інтегрований процес, що перебуває під впливом низки взаємодіючих факторів, є продуктом широкого комплексу освітніх дисциплін і виховних заходів.

Для чіткого розуміння сутності поняття «громадянська активність» варто розуміти структуру активної громадянської позиції, яка включає 4 основні компоненти (за Бабкіною М.І.): когнітивний (громадянська компетентність), емоційно-ціннісний компонент (громадянські якості і цінності), громадянська активність, соціальна взаємодія [2].

Ми припускаємо, що громадянська активність тісно межує з категорією духовності, моралі. Звертаємо увагу на роботи Костик Є. В., яка на основі аналізу філософських, психолого-педагогічних досліджень визначає сутність духовно-моральних цінностей та їх роль у виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів. Автор зазначає, що структурними елементами виховання духовно-моральних цінностей визначено духовну, професійну і педагогічну культуру. Це ті складові які обумовлюють зміст послідовності виховання ціннісних орієнтирів. Змістом виховання духовно-моральних цінностей є створення у виховному процесі вищого педагогічного навчального закладу умов, які сприятимуть послідовності виховання духовно-моральних рис особистості майбутнього педагога [4].

Тож, отримані результати досліджень науковців дозволяють нам акцентувати увагу на необхідності виховання у студентів педагогічних навчальних закладів духовно-моральних цінностей, формування професійної, педагогічної, духовної, громадянської культури на базі конкретного навчального закладу.

Джерела:

1. Абульханова К.А. Психология и сознание личности (Проблемы методологии, теории и исследования реальной личности): Избранные психологические труды/ К.А. Альбуханова. — М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», — 1999. — 224 с.
2. Бабкіна М. Компоненти процесу формування активної громадянської позиції підлітків/ М. Бабкіна// Вісник Львівського ун-ту, Серія педагогічна. — 2008. — Вип. 23. — С. 23-30.
3. Бех В.П. Нова парадигма:[журнал наукових праць] / голов. ред. В.П. Бех; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; творче об'єднання «Нова парадигма» — Вип. 107. — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, — 2012. — 229 с.
4. Костик Є.В. Виховання духовно-моральних цінностей у студентів педагогічних університетів: автореф. Дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук 13.00.07 «Теорія і методика виховання»/ Є.В. Костик. — Луганськ, 2011. — 22 с.

Секція «Філософія, культура і дизайн»:

ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ЗОНУВАННЯ ОФІСІВ

Авраменко Д.К., Бажул Ю.О.

*Україна, м. Луцьк,
Луцький національний технічний університет*

Анотація в статті освітлені етапи еволюції основних концепцій функціонального зонирования офісних приміщень і здійснено їх розподілення на дві умовні групи класическу ("ізолированні личні кабинети, "фабричний формат" офісов, "Бюроландшафт", "Action Office" і частинно "co-working" офісы) і альтернативну (офісы "co-working" і "конец сидению").

Ключевые слова: офіс, робоче пространство, функціональне зонирование.

Здійснити раціональне функціональне зонування офісних приміщень для підвищення продуктивності праці людство намагалося з моменту виникнення перших офісів і продовжується по сьогодні.

Історично, перші офісні приміщення з'явилися в XVIII ст. в резиденціях купців. Вони прийшли на зміну бібліотекам і особистим кабінетам. Це були розкішні, індивідуалізовані приміщення, покликані вражати відвідувачів своїм блиском.

З розвитком на поч. XIX ст. капіталізму з'явився новий тип приміщень - офісні будівлі. Спочатку це були групи **ізолюваних особистих кабінетів** які розташовували вздовж довгих коридорів. Проте революційне використання у 1880-1930-их роках сталевих балок в будівництві докорінно змінює **функціональне зонування офісних приміщень**. **Адже** споруди, що не скуті вагою цегли і хиткістю дерев'яних перекриттів, підносяться на десятки поверхів у висоту, дають можливість розмістити на невеликій ділянці тисячі людей.

Визначальним фактором у концепції функціонального зонування офісів 1880-1930-их років є доступ у приміщення сонячного світла, яке було основним джерелом освітлення. Виходячи з цього проектувалися тектонічні елементи будівлі і здійснювалось їх функціональне зонування. Саме Чиказька архітектурна школа дала світові просторі приміщення у яких не було конструктивно необхідних **перегородок**, а для забезпечення освітлення і циркуляції повітря використовували вікна 2х3 м. Співробітники сиділи у просторих відкритих офісних залах (анг. open plan office) в довгих рядах столів на чітко визначених місцях і здійснювали "паперову" роботу спілкуючись між собою, а керівництво було **ізолюване за скляними перегородками у власних кабінетах**

(рис.1). Таким чином офіси 1880-1930-их років залишались умовним продовженням фабрики. Автором **"фабричної"** концепції функціонального зонування офісних приміщень є відомий раціоналізатор праці Ф. Тейлор.

Однак активне зростання оброблюваної офісними працівниками інформації, а головне її різноманітність вимагали відходу від **"фабричного формату"** офісів. Потрібно було створити кожному клерку спеціалізоване робоче місце, з певним відсотком кастомізації (індивідуальної адаптації та налаштування), а значить і приватності. Одночасно було потрібно посилити інтеграцію та полегшити спілкування між співробітниками. Тобто працівники мають отримати унікальне робоче місце, залишаючись при цьому згуртованою командою.

Рис. 1. "Фабричний формат" офісу

Рис. 2. Офіс "Бюроландшафт"

Рис. 3. Action Office" - кубікл

Рис. 4. Коуворкінг офіс

Рис. 5. Офіс "Кінець сидінню"

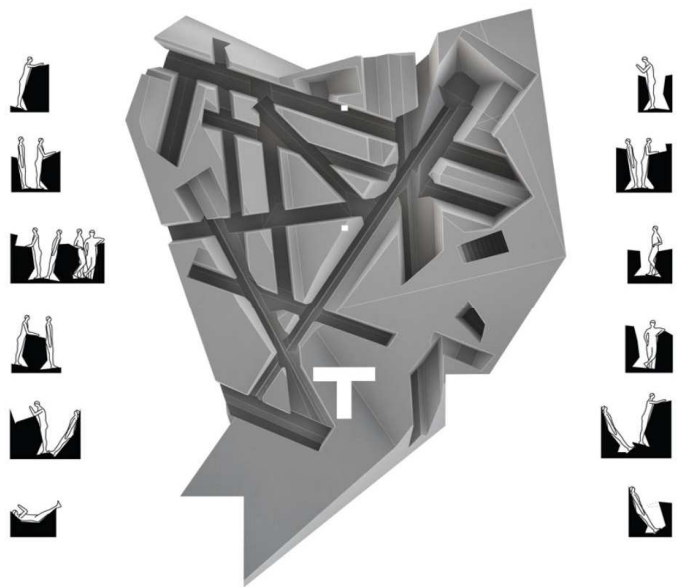

Рис. 6. Офіс "Кінець сидінню"

Відповідно новим потребам клерків у 1952 р. стала німецька концепція функціонального зонування офісів "Бюроландшафт" (нім. "Bürolandschaft"). Яка допускає відкритий простір (open office), де офісні столи розташовані групами, з деревами в діжках і зручними проходами, що максимально імітують ландшафтне середовище (рис.2). Основною ідеєю концепції "Бюроландшафт" є розміщення керівників і підлеглих за одними столами та повністю позбутися ієрархії у функціональному зонуванні простору.

У 1963 р. концепція "Бюроландшафт" була змінена американцем Р. Пропстом який представив власну ідею функціонального зонування офісів "Action Office", що стала відомою як кубікл (анг. cubicles) (рис.3). Ідея була проста до геніальності - взяти американський "фабричний формат" з довгими рядами столів і організувати його за німецькою "Бюроландшафт". Столи ставилися разом, і кожен відгороджувався ростовими або невеликими перегородками які не доходять до стелі. Так клерки отримували приватність і при цьому залишалися в відкритому просторі (open office). Згодом концепція кубікла розвинулась в кластери. У відповідності до якої ліквідувались перегородки між робочими групами, але залишались між відділами.

Концепція кубікла передбачала, можливість модифікації форми і розташування перегородок. Проте, почавши з символу свободи і самоорганізації, до кінця ХХ ст. "ферми кубіклів" стали невід'ємним символом несвободи (рис. 3). Керівна ланка працівників відмовлялися в них сидіти, прагнучи переїхати в окремі простори ізолювані кабінети.

Початок ХХІ ст. знаменує появу Інтернету, інтерактивних і бездротових технологій передачі інформації, що дозволило скоротити число офісних співробітників, а головне відірватись від концентрації елементів робочого місця довкола персонального комп'ютера. Тому робочі місця працівників можна вже було ставити як завгодно та й самі офіси стали втрачати сенс.

У контексті функціонального зонування офісів на поч. ХХІ ст. проєктанти стали відходити від кластерних кубіклів в сторону відкритого простору (open office) з художньо-образним рішенням інтер'єру та трендовим "екологічним дизайном". Однак це виявилось лише спробою повернутися до німецьких ідей "Бюроландшафт" – люди не хотіли більше працювати в офісах, працівникам потрібно зручне місце для креативної роботи.

Таким чином функціональне зонування і елементи обладнання офісних приміщення поч. ХХІ ст. мають відповідати критеріям максимальної адаптації робочого простру під індивідуальні запити працівників. Відповіддю новим запитам працівників є концепція коуворкінгу (англ. co-working — спільна праця) і "кінець сидінню" (англ. end of the seat).

Автором концепції коуворкінгу є Б. Ньюберг який у 2005 р. орендував велике приміщення та поєднав у ньому офіс та фріланс (англ. freelancer - вільний списоносець) з його свободою і незалежністю (рис.4). Коворкінг пропонує ідеальну організацію - відкритого простру, який організований для зручного поділу команд на функціональні зони, кожна з яких відгороджена декоративними елементами, що позбавляє їх від шуму, але не дозволяє повністю усамітнитись. При цьому в коворкінг офісах весь простір можна реорганізувати в будь-яку хвилину, а у кожного працівника є своє фіксована місце. Але вони не замкнені в кубіклах і можуть вільно спілкуватися з сусідами.

Винахідниками концепції "кінець сидінню" є дизайн-студія і художник Б. Віссер, які ставили мету "побороти" залежність людини від середовища. Вони створили фасетну масу із різних геометричних форм (рис. 5,6). Працюючи в такому середовищі працівник має змогу сам підібрати для себе зручні умови праці. Основним завданням спроектованих форм із неевклідової поверхні було звести нанівець типові елементи робочого простру стіл і стілець, а також забезпечити функціональність для зв'язку зі своїм простором. У нашому суспільстві майже завжди були розроблені умови праці для сидіння, в той час як дані з медичних досліджень показують, що занадто багато сидить справляє негативний вплив на здоров'я. Концепції "кінець сидінню" є універсальною для всіх. Навіть якщо набридне стояти – завжди можна вибрати для себе зручне місце для сидіння або навіть лежання.

Висновок. Отже, основні концепції функціонального зонування офісів можна умовно розділити на дві умовні групи класичний (з фіксованим робочим місцем) і альтернативний (з його індивідуальним вибором). Класичний офіс включає наступні послідовні етапи: ізольовані особисті кабінети (поч. ХІХ ст.); "фабричний формат" офісів (1880-1930 рр.); "Бюроландшафт" (1952р.); "Action Office" (1963р.) і частково "co-working" офіси (2005р.). Альтернативні концепції функціонального зонування офісів включають "co-working" офіси (2005р.) та офіси "кінець сидінню" (англ. end of the seat) (2010р.).

Література

1. Gillen, N. M. (2006). *The Future Workplace, Opportunities, Realities and Myths: A Practical Approach to Creating Meaningful Environments*. In J. Worthington (Ed.), *Reinventing the Workplace* (2nd ed., pp. 61–78). Oxford: Architectural Press
2. Davis, M. C., Leach, D. J., & Clegg, C. W. (2011). *The Physical Environment of the Office: Contemporary and Emerging Issues*. In G. P. Hodgkinson & J. K. Ford (Eds.), (Vol. 26, pp. 193–235). Chichester, UK: Wiley.

СИСТЕМАТИЗАЦІЇ І КЛАСИФІКАЦІЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ

Авраменко Д.К., Бондарук Ю.

Україна, м. Луцьк,

Луцький національний технічний університет

Анотація в статтє осуцествлена класифікація візуалізації інформації по наиболее показательними соотношениями двух параметров: глобального содержательного направления и специфики отображения информации.

Ключевые слова: *систематизации визуальной информации, визуализация данных, инфографика,*

У більшості з існуючих класифікацій, напрямки візуалізації інформації не висвітлено цілісно, а обмежено одним рідше двома течіями [5], [6] або не застосовано принципи таксономії [1], [2]. Також помилковим критерієм у більшості класифікації інфографіки є їх виключне тематичне розмежування [3], [4]. Адже у ХХІ ст. різноманітні об'єкти візуалізації інформації висвітлюють надзвичайно широкий спектр тематичний даних, що практично не піддається детальній раціонально-логічній класифікації.

Під час формування власної класифікації об'єктів візуалізації інформації ми, відштовхнувшись від запропонованого J. Heer, M. Bostock & Ogievetsky [6] поділу інфографіки на п'ять типів візуалізаційних категорій – дані часового ряду, розподіл ймовірностей, карти, ієрархія та мережа і виокремили наступні ключові та найбільш показові співвідношення двох параметрів: глобального змістовного спрямування та специфіки відображення інформації. Адже не вдаючись у надмірну деталізацію, а спираючись на історичні закономірності змістовної візуалізації інформації практично увесь її широкий спектр розмежується на два умовні, глобальні напрямки, порівняльний та описово-локалізаційний. Таким чином враховуючи глобальні тематичні напрямки власна класифікація сформована на основі виокремлення з історії розвитку інфографіки трьох опорних течій: картографії, графіка і діаграми поєднання яких у певній послідовності сформувало похідні напрямки: картограми, хронограми і формографії. Утворення похідних напрямків інфографіки спричинене поєднанням способів візуального опису або проєкціювання інформації. Зокрема комбінування графічної мови графіків та діаграм на певному етапі еволюції візуалізації інформації спричинило появу - хронограм, а діаграм і картографії - картограм. Відповідно "поєднання" графіків та картографії уторило формографію. Варто зауважити, що відмінним від опорних і похідних напрямків

візуалізації інформації є нодграфія (вузлографія). У графічній мові якої відсутні координатні осі, адже нодграфіка заснована на ідентифікації центрів, місць перетину або концентрації виразних зв'язків.

Таким чином, визначення класифікації об'єктів візуалізації інформації базується на глобальних змістовних засадах і специфіці відображення даних. Зображальна характеристика є ключовою для деталізації класифікації оскільки велика кількість зорових образів може бути використана для відображення одного переліку даних. Тому вкрай важливо визначити відповідний спосіб візуалізації для переліку інформації, беручи до уваги особливості графічної мови, такі як позицію, розмір, форму, колір тощо. Для всебічного аналізу класифікації застосуємо наступну диференціацію: вид – підвид – типологічна група – тип – підтип.

Необхідно зауважити, що переважна більшість назв сучасних об'єктів візуалізації інформації мають англомовне походження, а адаптованого україномовного аналогу просто не існує. Тому їх тлумачення та транслітерація так і не набула гідного означення. Таким чином, нам доведеться використовувати назви об'єктів інфографіки мовою англійського оригіналу.

У відповідності до аналітично-порівняльної характеристики об'єктів візуалізації інформації, можна виокремити наступні типологічні групи: картограма, діаграма, хронограма і графік. Відповідно описово-локалізаційної характеристики об'єктів візуалізації інформації, підвид візуального опису формує типологічну групу формографія, локалізаційно-орієнтаційний започатковує картографію, а особливості розкриття змісту зв'язків генерують появу нодграфіки (рис.1).

Досліджені зразки візуалізації інформації дозволяє поділити типологічні групи на окремі типи і підтипи, кожен з яких має свою графічну структуру і відповідні компонувальні ознаки. Таким чином подальший поділ типологічних груп на типи і підтипи визначений зовнішніми візуально-графічними ознаками об'єктів, що дозволяє скласти уявлення про сучасну інфографіку.

Найбільш поширеною серед зразків візуалізації інформації є типологічна група картограма, яка формує наступні типи: дотграма (крапкограма); лінкограма (зв'язкограма); дорлінграма; демерсграма; картодіаграма; хороплет (відтінкова карта регіонів), що поділяється на відтінковий та призматичний підтип (рис.1). Усі типи типологічної групи картограми об'єднує головна особливість - використання географічних карт для фіксації аналітично-порівняльного показника.

Другою найбільш поширеною типологічною групою серед зразків візуалізації інформації після картограм є діаграма в яку входять наступні типи: гістограма яка поділяється на інтервальну та дотичну; колограма до якої входить секторний, дуговий, гребінчастий і кільцевий підтип; плейнтграма (площинограма) що поділяється на ділянкову, мозаїчну та пелюсткову; веннограма. Головним об'єднуючим елементом для всіх типів типологічної групи діаграма є площинний характер візуалізації кількісно-числового показника для отримання аналітично-порівняльних висновків (рис.1).

Морфографія ввійшла в активну стадію свого розвитку орієнтовно з поч. XVI ст., її типологічну групу складають наступні типи: формографія яка розмежовується на підтип фізично-реалістичний і формалізований; структурографія, що поділяється на сім підтипів поперечна, повздовжня, місцева, виносна, накладна, вирізна і компонентна. Усі типи типологічної групи морфографія здійснюють зовнішній або внутрішній опис об'єкта. Зауважимо, що поділ морфографії на формографію і структурографію пояснюється безпосереднім розумінням значення слова "форма" яке тлумачиться як зовнішня оболонка речі, тобто, те, що ми бачимо, коли дивимося на річ. З одного боку це правильне трактування поняття, але те, що ми бачимо, не є форма речі - це її "зовнішній прояв". Структурографія візуалізує внутрішній устрій пов'язаний з категоріями цілого і його частин.

Типологічну групу хронограми складають два типи: тайм лайн (часова лінія) яка поділяється на три підтипи потоковий, притоковий і рівномірний; гармонограма (часовий відрізок). Спільним принципом візуалізації інформації у хронограмах є стадійність.

До типологічної групи графік відносяться наступні типи візуалізації інформації: крапковий який поділяється на два підтипи розсіювальний і маркувальний; лінійний; слопграфік (табличний); кумулятивний (площинний). Зауважимо, що спільним для усіх типів і підтипів графіка є показ візуалізації тенденційності кількісно-числового показника.

Типологічну групу нодграфія (вузлографія) складають два типи: ієрархія і мережографія (рис.1). Ієрархія поділяється на деревовидний і лаковий підвид, а мережографія на матричну, аркову, доцентрову і довільну. Фундаментальна об'єднуюча особливість цієї типологічної групи – є візуалізації зв'язків між об'єктами і явищами.

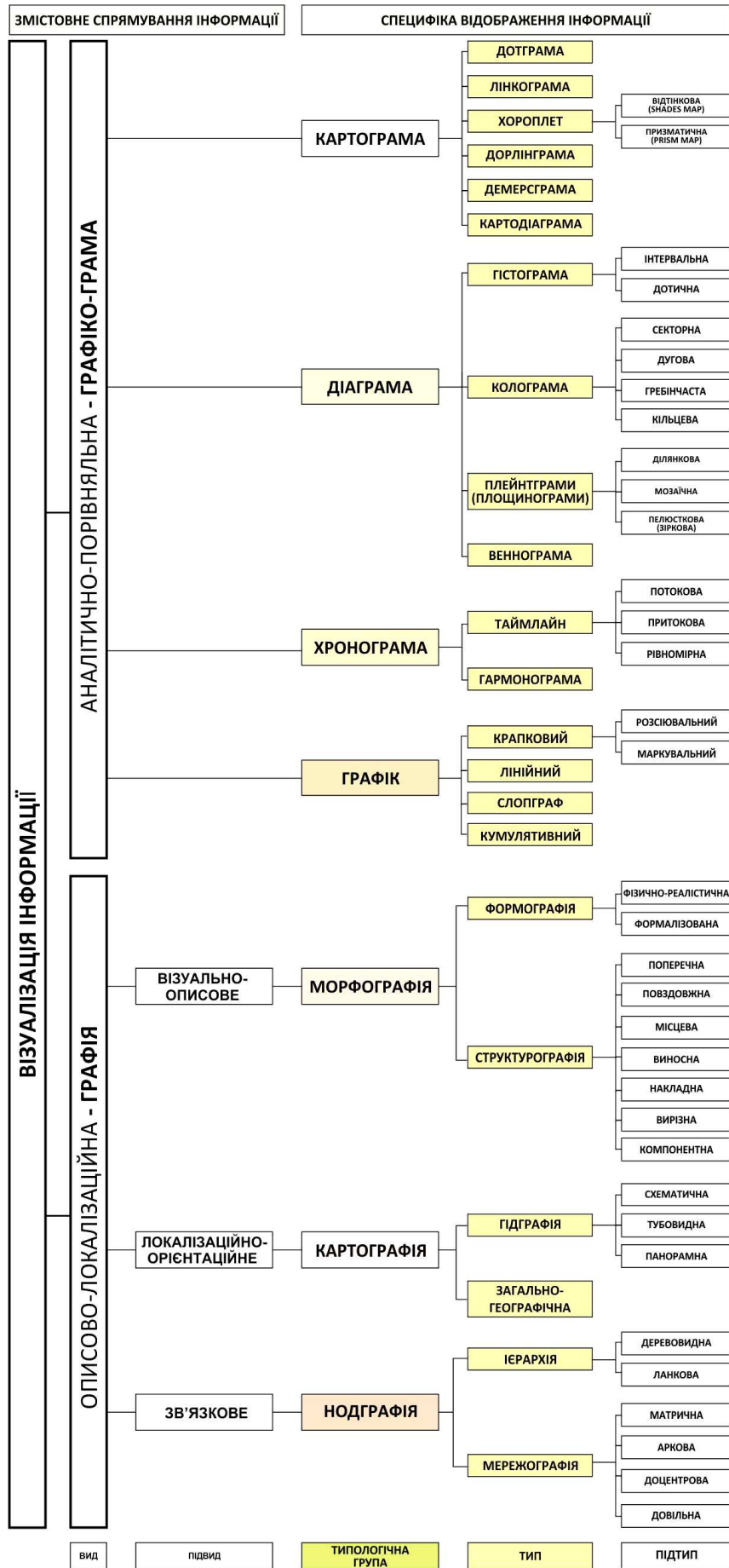

Рис. 1 Систематизація і класифікації візуалізації інформації

Картографія є однією з найстаріших інфографік яка бере свій початок з перших навігаційно-орієнтаційних карт 1160 до н.е.. Картографія поділяється на загально-географічну і гідграфію. Саме остання є об'єктом нашого

дослідження і поділяється на: схематичну, тубовидну і панорамну.

Поза сумнівом, що у сучасному, насиченому інформацією віртуальному і предметному середовищі зразки інфографіки досить важко віднести до одного типу чи підтипу. Тому більшість її об'єктів має комбінований характер.

Окрім класифікації яка базується на глобальних змістовних засадах і специфіці відображення даних об'єкти візуалізації інформації у контексті технічного втілення можна розмежувати в залежності від носія на: статично-поліграфічну, динамічно-анімаційну, інтерактивну. Проте класифікація у контексті технічного показника втілення візуалізації інформації не є визначальною.

Зауважимо, що корективи та зміни у класифікацію об'єктів візуалізації інформації безперечно будуть вноситись проте у більшості випадків вони ґрунтуватимуться на бажанні поєднати базові і похідні об'єкти візуалізації інформації для можливої появи нових зразків класифікації.

Отже, широкий спектр типологічних груп візуалізації інформації засвідчує наявність розгалуженої графічно-морфологічної системи, що сформувалася у рамках комбінування графічної мови трьох опорних течій: картографії, графіка і діаграми поєднання яких у певній послідовності сформувало похідні напрямки: картограми, хронограми і формографію. Утворення похідних напрямків інфографіки спричинене поєднанням способів візуального опису або проєкціювання інформації.

Література

1. Желязны Д. *Говори на языке диаграмм.*— М.: Манн, Иванов и Фербер, 2012.—320 с.
2. *Техника и технология СМИ: печать, телевидение, радио, Интернет / В. В. Тулунов [и др.]*.— СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2006— 320 с.
3. Швед О.В. *Инфографика как средство визуальной коммуникации*/О.В. Швед // *Science and Education a New Dimension: Philology. Issue:13.*— 2013 – №1 (3). – С. 189-193.
4. Heer, J., Bostock, M., & Ogievetsky, V. (2010). *A tour through the visualization zoo. Communications of the ACM*, 53(6), 59-67.
5. Spiegelhalter, D.J. *Surgical audit: statistical lessons from Florence Nightingale* // *Journal of the Royal Statistical Society, Series A.*— 1999.— № 162.— P. 45 – 58
6. Tufte E. *The Visual Display of Quantitative Information. 2nd ed.*— Cheshire: Graphic Press.— 2001.— 213 p.

ТРАНСФОРМАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ НОРМ І ПОНЯТТЯ «ДЕВІАЦІЯ» У ПОСТМОДЕРНІСТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Кіріченко І.А.

Україна, м. Одеса,

Одеська національна академія харчових технологій

Рассмотрены философские аспекты осмысления девиации в качестве социокультурного явления в эпоху постмодернизма. На основе анализа различных точек зрения и научной литературы сделан вывод, что данное культурное направление не только определяет многие социальные процессы в современном обществе, но и ведет к релятивизации понятия «девиация», стиранию традиционных социальных норм, как поведенческих ориентиров.

Для дослідження проблем девіації велике значення має осмислення сутності культурних норм у різні періоди розвитку суспільства. Культурні норми на протязі тривалого часу виступали своєрідними орієнтирами у поведінці індивідів, бар'єрами для розповсюдження девіантних проявів. Однак в наш час ситуація почала швидко змінюватись. Вже у другій половині ХХ ст. західний світ був захоплений новим культурним плином, що одержав назву «постмодерн». Ця подія стала відбиттям повороту в самосвідомості західної цивілізації, глобальної зміни відносно європейської людини до себе й своїй культурі. Світ, створений людиною, що прагнула роз'язати всі проблеми за допомогою розуму, буквально втратив внутрішній стрижень. Домінуючою тенденцією в культурі став плюралізм, – одмінний від плюралізму попередніх епох своєю радикальністю, майже універсальністю. У культурі постмодерна зникає диференціація на ортодоксальний культурний центр і периферію, де накопичуються маргінальні елементи. Багато з тих явищ, що раніше існували, образно виражаючись, на узбіччі культури, у другій половині ХХ ст. виходять на авансцену. Злочинність, психологічні відхилення, різноманітні сексуальні перверсії – все це почало популяризуватись через різноманітні канали елітарної культури, осмислюватись в рамках неординарних філософських систем.

Серед головних теоретиків постмодерна Мішель Фуко особливо багато міркував про проблеми людської сексуальності, і гомосексуальності. Сексуальність для нього – не природна даність, а культурна модель, зміст якої може змінюватись залежно від часу й місця. Сама по собі вона не існує, але задається суспільством. Згідно до ідей Фуко, сексуальність прямо пов'язана із проблемами влади й підпорядкування. Влада навмисно створює опозиційне середовище, щоб самоактуалізуватися через нього. «Вислизнути від влади неможливо», тому що «вона й констатує те саме, що їй намагаються протиставити» [1, 181]. І однією з таких опозиційних форм є сексуальність і, як її приватний варіант, гомосексуальність. В такому розрізі сексуальні збочення починають розумітись як своєрідний протест проти існуючого соціального ладу. Деяко пізніше до розряду «бунтівних стратегій індивіда» зараховують іґроманію, наркоманію та деякі психічні розлади. Додержання норм все більше розуміється постмодерністами як конформізм по відношенню до репресивного суспільства.

Теорія Фуко перегукується з актуальними в сучасній соціології уявленнями про соціальне конструювання. Хоча ці уявлення не називаються прямо постмодерністськими, ми бачимо, що їх формування відбувається в той же час, що й становлення культури постмодерна. З'ясовується, що багато соціальних інститутів і феноменів не стільки існують об'єктивно, скільки штучно сконструйовані. На думку філософів, що підтримують ідеї М. Фуко, це стосується і девіантних явищ: злочинності, наркоїзму, проституції [2].

Автори роботи «Нові напрямки в соціологічній теорії» П. Філмер, М. Філіпсон, Д. Сілверман, Д. Уолш, які є прихильниками феноменологічного напрямку в суспільних дослідженнях, висловились за конвенціональний характер і девіантності, і злочинності. «Злочин – це не «об'єктивна» категорія дії, причини якої можуть бути вивчені. Це сукупність повсякденних соціальних значень, що використовуються членами суспільства для позначення якогось роду дій і осіб. Штампування «злочинців» – виступає різновидом соціальної роботи, вона є продуктом практичної діяльності деяких організацій, що підтримує уявлення їх співробітників про соціальну структуру» [3, 98]. Фактично те саме можна сказати і про феномен девіації, який несе значно більше змістовне і філософське навантаження, ніж поняття «злочинність».

Російська дослідниця О.М. Проворова поставила закономірне питання: а чи не приведе подальший розвиток культури в напрямку посмодернізму до повного хаосу, де все дозволене, а добро не відрізняється від зла? Відповідаючи на нього вона зробила висновок, що в постмодерністичному соціумі кожен отримує свободу дій. Злочин все більше розуміється як характеристика закону, суспільства, культури, а не конкретної особистості або ситуації. Описувати зміни в культурі через поняття «добра» і «зла» більше неправомірно, оскільки самі ці поняття є її породженням [4]. Під таким кутом зору девіантні прояви релятивізуються, стають допустимими.

В постмодерністській філософії розроблено ряд концепцій щодо осмислення соціальної сутності індивідуалізму і його зв'язку з розвитком особистості та соціалізації девіантів. Однією з них є концепція науковця В. Г. Кременя, який вказує на те, що зміст постмодерністських поглядів на суспільство обумовлюється культурною атмосферою кінця ХХ ст., онтологічну основу якої становить постіндустріальне або інформаційне суспільство. Діалогічність, культурна поліфонія, плюралізм і лібералізм сучасного західного суспільства створили передумови для вироблення радикального перегляду проекту модерної методології та її розуміння історії і соціуму. Постмодернізм сьогодні є новою тенденцією в культурному самоусвідомленні розвинених західних суспільств, яка містить недовіру до наративів, вихід за рамки «наративного механізму легітимації» попередньої доби, який тримався на зверненнях у майбутнє ідеях прогресу, послідовного розвитку свободи. У соціальній теорії постмодернізм означає новий напрямок, який ставить за мету пояснити процеси навколишньої дійсності, стимулює розробку багатовимірних уявлень про пріоритети, цілі й завдання людства, ініціює виникнення поліваріантних способів, засобів, стратегій їх здійснення [5, 266-267].

Для польсько-американського вченого З. Баумана постмодерн – це певний стан ментальності, відмінний від ментальності модерну. Ментальність постмодерну не націлена на пошук остаточних істин. Постмодерністське мислення, по суті, припускає прийняття амбівалентності як природного стану речей. Тому це мислення толерантне, тому що воно ухвалює існування відмінностей як природну даність. Розповсюдження толерантного мислення тим більше необхідно у вигляді появи й співіснування численних співтовариств і організацій, які функціонують відносно самостійно і не виявляють тенденцію до солідарності [6].

Сучасна людина об'єктивно поставлена в ситуацію вічного вибору, змушена перестати бути одномірною, ззовні-орієнтованою особистістю. Соціальний компроміс в сучасному суспільстві можливий лише за умови толерантності до інших культур, готовності сприймати нові цінності і нові враження. Звідси важливість здорової конформності сучасної людини, важливість конформізму ставленні до девіантних провів поведінки, особливо, якщо їх демонструють представники інших культур. Для окремої людини проблема адаптації в навколишньому світі пов'язана осмисленням величезної кількості інформації, з необхідністю вибору, із свободою і особистою відповідальністю. Для конкретного суспільства, країни все більш проблемним стає поняття власного суверенітету і права власного вибору шляху [7].

Порушення норми сьогодні – це вже даність, цілком нормальне явище. Посмодернізм підводить людину до висновку, що можна порушити якщо не всі, то більшість соціальних норм. Результатом цього процесу є розмивання уявлень про добро і зло, розповсюдження вседозволеності, гедонізму, падіння морального рівня людей у провідних країнах світу. Багато в чому цьому сприяє масова культура, яка привчає індивідів до насолоди життям, пошуку різноманітних задовольень. Пануючою стає точка зору, згідно з якою кожний вирішує для себе сам, що нормально, а що – ні. Сучасна людина вільна вибирати ступінь відхилення від норми.

Таким чином, можна зробити висновок, що постмодернізм як культурний напрям сприяє розмиванню соціальних норм, призводить до релятивізації поняття «девіація», стиранню традиційних уявлень про добро і зло. Поведінкові орієнтири все більше формуються з урахуванням стереотипів масової культури та культури споживання.

Список джерел та літератури

1. Фуко М. Воля к знанию // Воля к истине: По ту сторону знания, власти и сексуальности // Мишель Фуко. – М., 1996. – С. 180.
2. Гилинский Я. Девиантология / Яков Гилинский. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 520 с.
3. Филмер П., Филипсон М. и др. Новые направления в социологической теории / П. Филмер, М. Филипсон. – М. : Прогресс, 1978. – 329 с.
4. Проворова Е. Н. Гомосексуализм в эпоху постмодерна. Смещение границ нормативности / Е. Н. Проворова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – № 54. – С. 182-184.

5. Кремень В. Г., Ільїн В. В. *Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К. : Книга, 2005. – 528 с.*
6. Бауман З. *Спор о постмодернизме // Социологический журнал. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.ido.rudn.ru/ffec/philos/chrest%5Cbauman.html>.*
7. Глушкова Т. А. *Социально-философский анализ современного конформизма. Автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата философских наук. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.disserscat.com/content/sotsialno-filosofskii-analiz-sovremennogo-konformizma>.*

ПРИНТ-МЕДІА УКРАЇНЦІВ БІЛОРУСІ (ГАЗЕТА «ГОЛОС БЕРЕСТЕЙЩИНИ»)

Кудряшов Г.О.

*Україна, м. Полтава,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка*

Стаття посвячена першому періодическому изданію українцев Беларуси – газете «Голос Берестейщины». Автор рассматривает историю издания, прослеживает его становление, характеризует контент и рубрикацию, анализирует причины прекращения выпуска газеты. Основное внимание в статье автор акцентирует на роли принт-медиа украинцев Брестской области в сохранении национальной идентичности в период культурного возрождения в конце 80-х – в начале 90-х годов ХХ столетия.

У період національно-культурного відродження на зорі пострадянської доби (кінець 80-х – початок 90-х років ХХ століття) однією з дієвих форм реалізації товариствами українців Білорусі своєї культурно-просвітницької програми стало створення власних періодичних видань – принт-медіа, покликаних інформувати українську громаду, а також своїх зарубіжних читачів про події на етнічній батьківщині та в українськомовному колі Білорусі. Створення власних друкованих органів для діаспор віддзеркалює потребу в публічній комунікації, зорієнтованій на висвітлення всіх аспектів життєдіяльності етнокультурних груп [1, с. 1]. Тому одним із першочергових завдань кожного громадського об'єднання, поряд з офіційним закріпленням свого статусу, стає заснування та реєстрація власного періодичного видання.

18 лютого 1990 р. в м. Бресті було створено «Українське громадсько-культурне об'єднання Брестської області» (далі – УГКО БО), основними завданнями якого стало збереження та подальший розвиток мови, традицій, культури корінного населення Берестейщини – українців. Правління УГКО БО називало Берестейщиною регіон компактного проживання українців у Брестській області. Це Малоритський, Кам'янецький, Брестський, Жабинківський, Кобринський, Березівський, Дрогичинський, Іванівський, Пінський, Столинський райони і частково Пружанський, Івацевичський, Ганцевичський, Ляховицький і Лунинецький райони [3, с. 1]. У статуті організації серед інших пунктів (дбайливе ставлення до історико-культурної спадщини українського народу, розширення сфери застосування української мови, сприяння її вивченню на курсах та у школах, організація лекцій, семінарів, конференцій, фотовиставок, тематичних концертів тощо) – заснування власного періодичного видання, у якому б публікувалися матеріали про діяльність УГКО БО, спрямовану на виконання статутних положень товариства. Видання (газета, часопис або ж інформаційний бюлетень) повинно було заповнити специфічну лакуну в інформаційному просторі Берестейщини – у краї, де проживала найчисельніша українська громада.

Тож за відсутності українськомовного видання, яке б задовольняло інформаційні запити українців, постала гостра потреба в заснуванні друкованого органу. І вже 24 березня 1991 р. на звітно-виборній конференції членів об'єднання було затверджено редакційну колегію «Голосу Берестейщини» – першої українськомовної газети Білорусі, яка функціонувала на засадах етнічної журналістики. До редакції газети увійшли активісти українського руху: М. Козловський, М. Ячник, В. Мордик, С. Демешко, В. Леонюк. Видання увійшло до реєстру друкованих засобів масової інформації Білорусі 14 квітня 1991 р., коли з'явилося де-факто: вийшло його перше число. Де-юре газету було засновано 1 квітня 1991 р., і вже за десять днів після офіційної реєстрації її перший номер підписали до друку. Газета виходила в світ на чотирьох сторінках формату А3 високим друком. За логотип видання було обрано символічного зубра на фоні поліських ялин та Кам'янецької вежі – унікальної пам'ятки оборонної архітектури XIII ст. Виробничий етап редакційно-видавничого процесу відбувався спочатку у Львові, в Українському науково-дослідному інституті поліграфічної промисловості, згодом – у Ковельській міській друкарні (Волинська область). Наклад першого числа становив 900 примірників.

О. Сушук, ветеран Великої Вітчизняної війни, читач з м. Кобрин, з оптимізмом сприйняв вихід у світ першого числа «Голосу Берестейщини»: «Вірю, буде рости його тираж, міцнітиме звучання. Адже покликаний він найріднішою батьківською мовою нести нам розуміння вічності культурної традиції предків. Слухаймо ж цей голос у собі, не зрадьмо йому» [9, с. 4]. Цей голос почули – наклад видання став перманентно збільшуватися. У 1993 р. тираж кожного номера становив уже 3000 примірників і майже не зменшувався до останнього випуску газети.

Періодичність виходу газети в світ – раз на квартал [5, с. 103]. Проте вже з третього числа цей регламент було порушено – новий номер побачив світ у березні 1992 р., із перервою майже в дев'ять місяців. Причиною зникнення газети з кіосків «Союздруку» стала відмова останнього в розповсюдженні її накладу. «Союздруку» діяв на підставі рішення Брестського обласного виконавчого комітету № 225 від 23 вересня 1991 р. про відмову в реєстрації Статуту УГКО БО. Це відбулося через певні нестиковки на законодавчому рівні. Редакційна колегія зробила припущення, що основною причиною «заборони розповсюдження газети» став її зміст [2, с. 1]. Утім згодом, 24

лютого 1992 р., установчий документ УГКО БО було зареєстровано, і вже в березні «Голос Берестейщини» повернувся до свого читача.

Редакція у справі змістового наповнення газети спиралася на власних кореспондентів. Створення кореспондентських бюро на місцях стало одним із пріоритетних завдань редколегії. У проєкті Державної програми допомоги українцям Берестейщини в галузі збереження й розвитку мови, культури, традицій [7, с. 1] серед інших пунктів – допомога у виданні газети «Голос Берестейщини» шляхом інформаційної підтримки видання, а також закріплення за газетою одного журналіста-професіонала для участі в її роботі. Неодноразово редакція «Голосу Берестейщини» зверталася до своїх шанувальників, аби й вони долучалися до змістового наповнення газети та її розповсюдження.

Контент видання складала історичні матеріали «без перекозів і деформацій» [8, с. 1], присвячені походженню українського етносу на Берестейщині, історії української мови та культури; матеріали про сучасне суспільно-політичне життя краю; літературно-мистецькі сторінки. Популярними стали рубрики «Наша історія», «Нам пишуть», «Полісся у дзеркалі преси», «Вісті з України», «У земляків за Бугом». Для наймолодших читачів створили рубрику «Дитячий куточок». Нові книги земляків презентували в книгознавчій рубриці «Нові українські видання». Згодом з'явилися колонки літературно-мистецького й культурологічного змісту: «Поезія», «Обряди наших предків», «Народна пісня Полісся». Водночас газета, публікуючи статутні положення, різноманітні ухвали та звернення УГКО БО, виконувала функцію офіційного друкованого органу української національно-культурної інституції Берестейщини.

3 травня 2010 року, у Всесвітній день свободи друку, у редакції білоруської суспільно-політичної газети «Брестський кур'єр» відкрили виставку «Белорусская независимая пресса в современности. Requiem», на стендах якої представили оригінали республіканських, обласних та районних періодичних видань Білорусі 1990–2003 років, які з тих чи тих причин припинили своє існування [10]. До списку брестських друків, які увійшли до так званого «газетного мартирологу», увійшов і «Голос Берестейщини» – перше періодичне видання української громади Білорусі. Останнє число газети вийшло в світ 1 липня 1997 року (усього випустили 19 номерів), і дотепер випуск першої офіційної газети української громади Білорусі не відновлено. Чому видання припинило своє існування? Після підписання Президентом Республіки Білорусь Декрету № 2 від 26 січня 1999 р. «Про деякі заходи щодо впорядкування діяльності політичних партій, професійних спілок, інших громадських об'єднань» окремим товариствам було відмовлено в перереєстрації, у тому числі й «Українському культурно-просвітньому товариству Брестської області». Проте не можна пов'язувати припинення виходу в світ «Голосу Берестейщини» зі зникненням відповідальної за її випуск організаційної структури. (Так сталося з іншою газетою – «Берестейським краєм», яку випускало українське громадське об'єднання «Просвіта Берестейщини» імені Тараса Шевченка. У 1999 р. вийшло останнє її число – одразу після відмови білоруської влади в перереєстрації видавця, «Просвіти Берестейщини».) Під час перереєстрації громадських об'єднань 1999 р. республіканська комісія відмовила УГКО БО в перереєстрації (рішення № 29 від 24 вересня 1999 р.). Офіційне припинення діяльності пов'язано з рішенням Управління юстиції Брестського облвиконкому № 2456 від 12 листопада 1999 р. Тож останній номер газети «Голос Берестейщини» побачив світ за два роки до закриття громадського культурно-просвітницького товариства українців Берестейщини. Тому за офіційну версію закриття газети вважаємо брак коштів на її утримання.

Не можна не погодитися з білоруською дослідницею Н. Зубчонак, що історія кожної газети – «це, у першу чергу, цінний досвід видавничої діяльності, котрий нам сьогодні необхідно засвоювати, аби не загубити свого читача, не втратити ті коштовності, якими століттями запасалися наші попередники-журналісти. Один зі складників цього досвіду – велика популярність видання» [4, с. 347]. Газета «Голос Берестейщини», обстоюючи на своїх сторінках культурні й національні права українців краю, лишила помітний слід в історії преси закордонного українства саме як популярне україномовне видання. Це перша українська газета, яка рідною мовою впевнено заявила про формування в Білорусі української діаспори – нині однієї з найчисельніших та найактивніших у республіці.

Література

1. *Гасанов Анар Мовсум оглы. Средства массовой информации диаспор в структуре этнической журналистики: на примере средств массовой информации азербайджанской диаспоры в России : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.01.10 / Анар Мовсум оглы Гасанов. – Москва, 2007.*
2. *До наших читачів // Голос Берестейщини. – 1992. – № 1 (3). – Березень.*
3. *Звернення до населення Берестейщини // Голос Берестейщини. – 1991. – № 1. – 14 квітня.*
4. *Зубчонак Н. Ад «Трактара» да «Беларус–МТЗ обозрение»: з гісторыі выдання / Н. Зубчонак // Журналістыка-2009: стан, праблемы і перспектывы : матэрыялы 11-й Міжнар. навук.-практ. канф., прысв. 65-годдзю факультэта журналістыкі БДУ, 3-4 сн. 2009 г., Мінск / рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і інш.]. – Вып. 11. – Мінск : БДУ, 2009. – С. 347–349.*
5. *Леонюк В. Словник Берестейщини / В. Леонюк. – Львів: Видавнича фірма «Афіша», 1996.*
6. *Наші цілі й напрямки // Голос Берестейщини. – 1991. – № 2. – 27 червня.*
7. *Проект державної програми допомоги українцям Берестейщини в галузі збереження й розвитку мови, культури, традицій // Голос Берестейщини. – 1993. – № 2 (8). – Червень.*
8. *Слово на початок // Голос Берестейщини. – 1991. – № 1. – 14 квітня.*
9. *Суцук О. Рідне слово // Голос Берестейщини. – 1991. – № 2. – 27 червня.*
10. *Цапков В. Виставка «Белорусская независимая пресса в современности. Requiem» открылась в «Брестском курьере» [Электронный ресурс] / В. Цапков. – Режим доступа: <http://www.bk-brest.by/ru/18/news/503>. – Назва з екрана.*

Мацьоха А.В., Скляренко Н.В.

Україна, м. Луцьк,

Луцький національний технічний університет

Анотація. В публікації раскрыта суцність комунікативної функції віртуальної реклами, виділені уровни комунікації (індивідуальний, груповий, масовий). Реклама рассматривается как рекурсивное единство человеческого общества и информационной комунікації. Раскрыта суцність реклами как явления, процесса и стіля жизни, проанализированы их особенности.

Ключевые слова: реклама, комунікація, функція, віртуальное пространство.

Актуальність теми. Протягом останніх років сформувалися передумови для широкомасштабного переходу до інформаційного суспільства, що зумовлює розвиток віртуальної реклами в цілому. Оновлення засобів масової комунікації і впровадження нових інформаційних технологій, призвело до того, що взаємодія людей в сучасному суспільстві все більше набуває віртуального характеру.

У результаті інтенсивної інформатизації та глобалізації соціальних і культурних процесів стала можливою поява нового соціального простору розвитку реклами, що потребує формування кардинально інших підходів до проектування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатоаспектний характер теми дослідження вимагає огляду наукової літератури, насамперед, праць по рекламі у віртуальному просторі в цілому, так і комунікації реклами зокрема. Серед авторів необхідно виділити Т.Бокарева [1], А. Себранта, Н.Зверевой [2], чії публікації присвячені актуальним питанням різних видів Інтернет-реклами та її комунікації. Серед зарубіжних авторів виділяються дослідження впливу реклами на користувача в Інтернет Я. Нільсена [4], а також праці Т.Кеглера [3], Б.Тейлора, які розглядали види реклами у віртуальному просторі, їх вплив на комунікацію в соціокультурному аспекті. Незважаючи на активний інтерес наукової спільноти до всіх проявів реклами та комунікації, до теперішнього часу немає робіт, присвячених безпосередньо комплексному аналізу комунікативної функції реклами в Інтернеті.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є виявлення сутності комунікативної функції реклами у віртуальному просторі. На основі поставленої мети виділено наступні завдання: визначити роль комунікації в рекламі у віртуальному просторі; виділити рівні комунікації реклами у віртуальному просторі та їх особливості.

Вклад основного матеріалу. Суспільство створює рекламу, а реклама формує культуру суспільства та впливає на свідомість людей. Віртуальна реклама виступає елементом людського суспільства, яке її створює і налагоджує комунікативні зв'язки між аудиторією та рекламодавцем. Рекламне повідомлення – це інформація, яка виступає окремою дизайн-системою, проте в той самий час вона інтегрована як елемент соціальної організації – суспільства. Утворюється загальна рекурсивна єдність, організована на основі взаємодії інформації і взаємодії між людьми, що являє собою цілісний процес комунікації.

Реклама змінюється залежно від позиції людини по відношенню до неї: реклама формується як явище, як процес або виступає як стиль життя. Кожне рекламне повідомлення унікальне, індивідуальне (реклама виступає як явище), але комплексно вони взаємозалежні і пов'язані між собою. Їх організаційна практика здійснюється на основі масових взаємодій, що забезпечують об'єднання їх у рекламні майданчики та мережі (реклама в цьому випадку реклама виступає як процес).

Реклама як явище у віртуальному просторі впливає на кожного споживача окремо, проте така дія є тимчасовою. На індивідуальному рівні комунікації рекламне повідомлення представлено у вигляді e-mail розсилання та носить одиничний характер. Аналіз типів рекламних повідомлень чітко виявляє вплив дизайн-особливостей на комунікативну функцію повідомлення та доступність донесення інформації для кожного споживача індивідуально. Груповий рівень комунікації проявляється через промо-сайти, лендінги, корпоративні сайти, блоги та форуми, які спрямовані на спілкування у певних групах, пов'язаних спільними інтересами.

Сьогодні віртуальна реклама – це глобальне соціально-комунікативне явище, що є різноманітним за об'єктом рекламування, структурою, використанням графічних засобів та способом їх представлення. Віртуальне середовище визначає специфіку рекламних повідомлень, що базується на основі нових комунікативних взаємозв'язків зі споживачем, які ефективно реалізуються через інтерактивність рекламного повідомлення. Види інтерактивності: безпосередня (пряма, споживач автоматично задіюється) та опосередкована (відбувається після виконання споживачем певної дії). Безпосередня комунікація проявляється у автоматичній дії, наприклад відкривання вікна при запуску сайта (медійна, вірусна, аудіо- та відео-реклама, прихована реклама). Опосередкована комунікація відбувається через можливість споживача виконати дію для того, щоб розпочати інтерактивний процес (так, у веб-сторінковій рекламі потрібно перейти на сайт, зареєструватись чи зробити замовлення). Інтерактивна реклама у віртуальному просторі стала наслідком розвитку рекламних і цифрових технологій, а найголовніше, наслідком зміни психології сприйняття потенційних споживачів.

Ускладнення структури та дизайну рекламних повідомлень у віртуальному просторі та збільшення кількості охоплення аудиторії в мережі слугують критерієм масовості реклами. Масовий рівень комунікації реалізується через інформаційно-торгівельні веб-сервіси, банерообмінні та соцмережі, охоплюючи весь спектр споживачів реклами.

Рекламні Інтернет-комунікації визначають як непряму форму переконання, яка базується на інформаційному чи емоційному описі переваг продукту. Її вплив може носити як прямий (пряма реклама, безпосередньо впливає на споживача), так і непрямий характер (прихована реклама, виражається через опосередкований та прихований

вплив на споживача). Прихована реклама характеризується прагненням наслідувати героя, забезпечує стереотипізацію поведінки людини. Прихована реклама впливає на підсвідомість, споживач сам стає розповсюджувачем реклами, а реклама, таким чином, забезпечує формування суспільної свідомості та культури суспільства. Реклама як спосіб життя, є тривалою, включає в себе постійні явища, процеси та комунікативні зв'язки, існує при повній взаємодії усіх рівнів комунікації.

Реклама як особлива форма комунікації має опосередкований вплив на формування думок, поведінки людей, суспільної свідомості. Internet з його доступністю і величезною аудиторією стає високоефективним засобом комунікації та способом маніпуляції людьми за допомогою рекламних повідомлень.

Висновки. В ході дослідження виділено три рівні комунікації рекламних повідомлень у віртуальному просторі: індивідуальний рівень – комунікація як явище; груповий рівень – комунікація як процес; груповий – комунікація як спосіб життя. Взаємодія суспільства і реклами виявляється двоєдиним процесом: суспільство розвиває та інтенсифікує рекламну діяльність, а рекламні технології, у свою чергу, дають відповідний стимул соціально-економічному розвитку суспільства.

Список джерел і літератури

1. Бокарев Т.А. *Энциклопедия Интернет-рекламы [Электронный ресурс]* / Т. А. Бокарев. – Режим доступа: <http://book.promo.ru/boolc/aTlicell> (10.03.2009).
2. Зверева Н. *История интернет-рекламы [Электронный ресурс]* / Н. Зверева. – Режим доступа: <http://www.ccm.kz/article/default.aspx?ArticleID=226> (10.03.2009).
3. Кеглер Т. *Реклама и маркетинг в Интернете* / Т. Кеглер и др. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2003. – 640 с.
4. Нильсен Я. *Игры в «Верю-неверю» с посетителем веб-сайта [Электронный ресурс]*. – Режим доступа: <http://www.webmascon.com/topics/designdetails/32a.asp>.

ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ ТА МОНУМЕНТАЛЬНИХ РОЗПИСІВ КАТЕДРАЛЬНОГО СОБОРУ ПРЕОБРАЖЕННЯ ГОСПОДНЬОГО УГКЦ У МІСТІ КОЛОМІЯ

Рудак О.М.

*Україна, м. Івано-Франківськ,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

В статті освічені особливості архітектури і монументальних росписей Катедрального Собору Преображення Господня в Коломиє - як одного з крупнейших современных храмов Украины. Проанализировано стилистику архитектуры и монументальных росписей интерьера, охарактеризованы формы образной выразительности в оформлении храма.

Сучасне церковне мистецтво є малодослідженим і потребує детального вивчення. З початком XXI ст., почалась нова сторінка у формуванні культової архітектури України. Розвиток храмобудування в наш час крім своєї позитивної основи має, також, негативні сторони. Архітектура церковних будівель характеризується поєднанням різних стилів, переспівами минулого, в тій чи іншій мірі професійно інтерпретованого, а також від якості самого будівництва. Різноманіття храмів від багатопридільних і щедро наповнених декором, до примітивних, побудованих без проекту некваліфікованими будівельниками. Архітектурно-просторові рішення часто залежать від смаку жертводавця або настоятеля храму, які часто не володіють необхідними знаннями в області храмової архітектури та храмового інтер'єру. Серед великої кількості новозбудованих храмів можна виділити такі, в яких вдало виконане поєднання церковних традицій та сучасних будівельних технологій, зовнішнього і внутрішнього простору [3]. До них можна віднести Катедральний Собор Преображення Господнього у Коломиї.

Основу дослідження склали матеріали зібрані під час мистецтвознавчої розвідки у Катедральному Соборі Преображення Господнього у м. Коломиї. Основна увага, при цьому, приділялася архітектурі та внутрішньому монументальному розпису храму. Використані матеріали, також, з електронних ресурсів [2,3], зокрема, із офіційного сайту Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ [1,4,5].

19 серпня 2013 року у центрі Коломиї освятили один із найбільших храмів у Західній Україні - Катедральний Собор Преображення Господнього. Собор належить до Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ. Саме 19 серпня 1999 року Владика Павло, перший Архиєрей Коломийсько-Чернівецької єпархії, разом із майбутнім Владикою Миколаєм Сімкайлом та духівництвом освятив та заклав наріжний камінь під Собор. Площа споруди становить 48x42 м., висота – 52 м., загальна площа верхнього і нижнього храму приблизно 1,5 тис. кв.м. Одночасно верхній і нижній храм Собору може прийняти до 5 тис. людей. Для обігріву будівлі використано енергозбережні технології, зокрема, капілярну систему опалювання підлоги. На першому поверсі облаштовано санвузол [2].

Після відкриття Катедрального Собору будівництво поблизу продовжуватиметься і надалі. В перспективі має бути грандіозний релігійний центр з 8-поверховою дзвіницею (наріжний камінь під неї освятили 19-го серпня), підземним паркінгом та триповерховим адміністративним центром. Прообразом Собору в Коломиї став храм Святої Софії в Константинополі з

поєднанням принципів модерної архітектури. У престол Собору заклали мощі Блаженного священномученика єпископа Миколая Чарнецького, який був святителем на священника Владика Павла Василика. Глава УГКЦ відзначив, що коломиїський храм стане взірцевим для всіх храмів спархії.

Собор представляє собою унікальну двоярусну споруду. Храм побудовано із цегли, його склепіння – із залізобетонних конструкцій, а дерево використовували лише для покрівлі. Куполи собору зроблено з мідної бляхи, кошти на яку пожертвував Йоан Павло II під час свого візиту в Україну. Потрібно відзначити, що до будівництва собору долучилися тисячі християн не лише з Коломиї та України, багато коштів надійшло із- за кордону [2].

Архітекторами Собору стали Віктор та Наталія Мицай. Будівельну частину проекту розробляла Наталія Косован. Було подано кілька проектних пропозицій і серед них - цікавий ультрамодерний проект відомого архітектора зі США Зенона Мазуркевича, батьки якого походили з Коломиї. У Сполучених Штатах він проектував атомні електростанції, але окрім того, й кілька храмів для української громади. Проект храму для Коломиї був цікавим. Однак, при розгляді архітектурною радою цей проект було відхилено, оскільки він не вписувався в архітектурну ситуацію міста. Натомість було запропоновано будувати храм за проектом одного з провідних архітекторів України Віктора Мицай [1]. Як згадує митрополит Івано-Франківський Володимир (Війтишин) про катедральний собор у Коломиї: «Коли йдеться про саме будівництво – то спочатку до розгляду було представлено кілька проектів. Для Коломиї потрібно було щось унікальне, ми всі знаємо що таке Коломия. Тому ми розуміли, що обираємо проект не тільки для Івано-Франківщини, але і для цілої України. Коломия є унікальним містом в нашій мозаїці, тому і необхідне було щось неповторне. Проект архітектора Віктора Мицай, який кілька разів був виправлений, за узгодженням владика Павла остаточно був затверджений до виконання. Коли ми дивимось на цей собор, те що архітектор вклав у нього, то насправду потрібно віддати йому належну похвалу. Там все дуже цікаво продумано, він гарно і цікаво виглядає знизу, а, коли дивитися з літака на нього, то ми бачимо хрест. І проект, і його втілення, на мою думку, є дуже-дуже вдалим. Тепер, коли всі роботи йдуть до завершення, то все більш наглядно стає те, що він був чудово задуманий» [4].

Храм домінує над простором міста, справляє враження своєю урочистою монументальністю, пишною святковістю і можна стверджувати, остаточний вибір був вдалим. Головним художником Коломиїського Катедрального Собору Преображення Христового став Роман Василик, який є братом покійного єпископа Павла Василика. Роман Василик – Заслужений діяч мистецтв України, Народний художник України. Завідувач кафедри сакрального мистецтва Львівської Національної академії мистецтв, професор [1].

До роботи були задіяні також провідні фахівці кафедри сакрального мистецтва Львівської Академії мистецтв. Автором багатьох розписів був Роман Кислий. Активну участь у роботі також брали відомі іконописці: Кость Маркович, Андрій Винничок, молоді викладачі Василь Сивак, Тарас Лесів, випускники кафедри Василь Скрикуляк, Андрій Сивак, Мирон Півтораніс, Тарас Новак, їм також допомагали Ігор Теплий, Ігор Пиріг, Олександр Лещенко. Загалом, на Коломиїському проекті були задіяні близько 20-ти людей. Тут, доречно зауважити, що роботи були розпочаті за владика Павла Василика, нині покійного, тривали за його наступника владика Володимира Війтишина, нині митрополита Івано-Франківського. Левова ж частка праці з оздоблення храму виконана і завершувалась при владіці Миколі Сімкайлові. І Володимир Войтишин, і Микола Сімкайло були учнями і послідовниками владика Павла Василика, працювали у підпіллі, брали активну участь у процесах легалізації, відродження та становлення УГКЦ. Всі розписи на початковій стадії були узгоджені з владикою Павлом. Говорячи про стиль розписів, то він є ближче до візантійської традиції, аніж до українського барокової культури [1].

За власними ескізами Романа Василика студенти Львівської академії мистецтв створили овальне мозаїчне панно «Спас Нерукотворний» на фасаді храму. Величні, просторі і світлі вітражні композиції на центральному фасаді виготовлені у майстерні-студії Володимира Блащука. Масивні, катедральні двері з корабельного дерева замовлені у польському місті Ченстохові.

Як згадує Роман Василик: «Увійшовши до храму вперше, ми були вражені розмірами його внутрішнього простору... Перш за все, храм Преображення Господнього – храм христологічний. На загал тема «Преображення» є надзвичайно цікавою. Щось одне стає іншим, - це і є суттю преображення. Тому й у храмі поступово з виконанням поліхромних робіт відбувалося своєрідне преображення середовища, від одного стану до іншого» [1]. За літній та осінній періоди 2007-го року художники розмальовували чотири півсфери із зображеннями: Різдва, Преображення, Богоявлення, Воскресіння, святих апостолів та пророків. Зайшовши до храму, по розписах можна прочитати цілу історію церкви, від земного життя Христа аж до сьогоденного дня, до мучеників XX ст., які загинули в комуністичні часи. Присутні сюжети дванадцяти головних свят Церкви, які й символізують оновлений світ. Ці сюжети є новим календарем для світу, преображеного Христом, від Благовіщення до Воскресіння та Вознесіння Христового. Тема святих є частиною теми преображення. Серед них є українські святі -

мученики, праведники, блаженні: від тих, які хрестили нашу державу і преображали її, як Антоній і Теодосій Печерські, до новомучеників церкви ХХ століття. Стиль розпису – «візантійсько-український», як його називають митці на даний час, із золотавим колоритом. Весь розпис храму є символічним, кожний сюжет має якесь символічне значення.

Колорит розписів, в основному, побудований на наближених тонах. Акцентами кольору, переважно червоного, виділені головні фігури у композиціях. Тут немає поперечних червоних ліній, але бачимо, що червоні орнаменти спадають від хреста до низу. Це символ Божественної Благодаті, яка сходить від хреста до людей. Права сторона Собору, якщо заходити в центральні двері, як канонічно заведено у всіх храмах, присвячена Хрестові, його земному життю, проповідям і стражданням. Вона завершується розп'яттям. Важливу роль в орнаментально-декоративному оздобленні відіграють текстові смуги, які не тільки ритмічно організують простір, а й несуть глибоке змістове навантаження.

В основі розпису центрального куполу ліг сюжет Вознесіння Господнього, – величного дійства, що поєднує Небо і Землю і символізує Небесну опіку над людством. Півфігура Христа – на східній стороні склепіння має розмір, від ліктя до ліктя – 8 метрів, а обличчя має площу 3,5 квадратних метрів. Програма розписів святилища традиційно пов'язується з літургією, яка є урочистою оправою для здійснення найбільшого Таїнства Христової Церкви – Святою Євхаристією. Тому головною сценою апсиди є розміщена в середньому ярусі святилища монументальна композиція «Причастя апостолів». Акцентом цієї композиції, як, зрештою, і всієї церкви, є велична постать Спасителя в червоному одязі, що символізує як його Божественну природу, так і пролиту ним кров на хресті. Над Спасителем зображена півфігура Оранти. На її грудях у колі зображено маленького Ісуса. В нижньому ярусі святилища розміщено фігури святителів та Отців церкви. Висота постатей святих сягає 4,5 метрів.

Лева частка розписів присвячена Богородичній тематиці. Тут є зображення Різдва Богородиці, ікони Введення в храм, Стрітіння, Успіння Присвятої Богородиці. Художники відобразили ідею мети приходу Христа в цей світ - преображення людини і світу, зміни світу. Власне, ця ідея є ключовою в програмі, яку заклали в розписи.

Важливу роль у храмі також відіграє світло. Через систему вікон і внутрішніх джерел освітлення створюється враження містичності і, водночас, величності храмового дійства. Важливим є використання художниками сусального золота. Блиск його поверхонь сприймається, як Божественне світло, як знак одкровення і просвічення.

Коломийський собор, безсумнівно, вважається однією з найвеличніших святинь України. За розмірами поступається хіба, що Патріаршому Собору у Києві. Це храм, який справедливо посяде належне місце в новітній історії українського сакрального мистецтва. Архітектура та іконопис церкви має стати прикладом для творчого наслідування і матиме вплив на подальший розвиток церковного мистецтва.

Література:

1. Бабинський А. «Роман Василік: «Ми прагнули, щоб виходячи з цього храму людина почувала себе преображеною» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kolomyia.org/se/sites/np/45722/>.
2. Гриджук І. «Катедральний Собор Преображення Христового у Коломії – як Покутський Тавор» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volya.if.ua/2012/08/katedralnyj-sobor-preobrazhennya-hrystovoho-u-kolomyji-yak-pokutskij-tavor/>.
3. Кеслер М. «Современная церковная архитектура» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archi.ru/lib/publication.html?id=1850569921&fl=5&sl=1>.
4. Перцович В. ««Все робилося з любов'ю», - митрополит Івано-Франківський Володимир (Війтишин) про катедральний собор у Коломії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kolomyia.org/se/sites/np/45538/>.
5. Перцович В. « «Концептуально ми хотіли відобразити ідею мети приходу Христа в цей світ - преображення людини і світу» , - Роман Василік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kolomyia.org/se/sites/ep/45727/>.

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ В РЕШЕНИИ ДИЗАЙНА ИГРОВЫХ ПРОСТРАНСТВ ДЕТСКИХ ПЛОЩАДОК

Цяо Шубей,
научн. рук. **Кривуц С.В.**
Украина, г. Харьков,

Харьковская государственная академия дизайна и искусств

The article deals with the basic requirements and factors create a design of gaming space playgrounds. Permanent changes social conditions, the development of innovative technologies require contemporary designer review the conceptual approach to the formation of game objects.

Игровые пространства детских площадок прошли долгий путь развития с тех самых первых дней, когда они представляли собой, преимущественно, стандартно-примитивные стальные конструкции и небезопасные качели для самых маленьких детей. В условиях современного дизайна многие из них поражают удивительным нестандартным решением, в котором тесно переплетаются творческое воображение и изобретательность их авторов.

Аналізуючи матеріал дослідження, слід відзначити, що в сучасному дизайні ігрового простору існує різноманітність форм комбінацій гри, які цінні для різних типів фізичного та інтелектуального розвитку підліткового покоління. Варіації в розв'язанні дизайну ігрового обладнання на відкритому просторі та створення необхідних можливостей для гри – основні умови, які дуже важливі для розвитку здорових творчих особистостей. Відкрите ігрове простір (playspaces) має ряд переваг для фізичного та творчого розвитку дітей та володіє наступними необхідними функціями. Відзначимо найбільш важливі з них: 1) формування можливості проведення різних типів гри, в тому числі маючих декілька функцій: моторного розвитку дітей, навичок будівництва, соціально-драматичної, та гри з певними правилами; 2) створення професійного дизайну ігрових площадок для забезпечення дітям генерування великої кількості ідей, що сприяє розвитку інтерпретації та уявлення; 3) створення умов з'єднання з природою та розвитку стосунків з оточуючим світом. Зв'язок з природою в дизайні відкритого ігрового простору сприяє формуванню ігрових об'єктів на основі тематичної та будівельної гри; 4) здійснення гри на відкритій дитячій площадці – сприяє розвитку любові та повазі до оточуючого середовища; 5) наявність відкритих ігрових площадок – створює умови для соціального розвитку дитини; 6) вплив різних видів гри – сприяє розвитку більш творчих та щасливих дітей; 7) забезпечення певної свободи від меж та правил гри, а також забезпечення можливості для дивергентного мислення дитини. Метод творчого мислення, який застосовується для розв'язання проблем та завдань. Зосереджується на пошуку великої кількості рішень однієї та тієї ж проблеми.

Крім цього, в умовах сучасного дизайну для підвищення естетичних характеристик в розв'язанні дитячих площадок (як спеціалізованого обладнання, так і загальної композиції ігрового простору) слід враховувати наступні важливі аспекти їх створення: екологічний, функціональний, гігієнічний, психофізіологічний.

Для розв'язання екологічних питань в формуванні ігрового простору, на сьогоднішній день застосовуються такі засоби екологічної захисти, як: 1) активне включення елементів «живих» рослин, насаджень; 2) застосування «зеленої» кровлі в дизайні дитячих площадок.

Якісні функціональні перетворення території дитячих площадок в умовах сучасного дизайну формуються, завдяки наступним факторам: 1) збільшенню простору прогулянкових зон; 2) якісному підбору різних видів покриттів ігрових площадок, спортивної зони, тротуарів; 3) використанню різних фактур покриттів, а також їх кольорових та геометричних поєднань; 4) використанню різних матеріалів покриття: тротуарної плитки, бруски, еластичних покриттів, піску, гравію.

Гігієнічні вимоги в створенні дизайну дитячих площадок вирішуються на рівні вдосконалення мікрокліматичних параметрів ігрової середовища шляхом використання засобів захисти від опадів. До них належать: навіси, козирки, екрани, сітки, розсіваючі решітки.

Психофізіологічні вимоги до формування професійного ігрового простору виключають можливість виникнення незвичайних ситуацій. В цих цілях, як свідчить аналіз матеріалу, архітекторами забезпечується розв'язання комплексу завдань просторової орієнтації на території дитячої площадки: 1) обладнання безпечних меж огорожувальними конструкціями, насадженнями, квітниками; 2) обладнання засобами навігації (включення в планувальну структуру системи візуальної орієнтації); 3) зміна видів покриття; 4) зміна кольору та фактур покриття; 5) використання комбінованих систем освітлення.

Одним з яскравих прикладів формування ігрового простору з урахуванням великої кількості факторів є інтерактивна площадка, яка встановлена в місті Ейндховен. В основному, ігрове простір складається з обладнання з елементами балансування борту в середині, яка може бути використана для активної та енергійної гри, а також функціональної структури, так званої "скамейки" навколо неї, на якій діти можуть підніматися та грати більш спокійно. Елементи структури містять спеціальні конструктивні вузли, які можуть загорятися різними кольорами, в залежності від взаємодії елементів балансування. Ця концепція ігрового обладнання була представлена компанією Stik Design в час проведення голландського фестивалю Design Week та нагороджена Соціальним призом Design Award.

Професійно розроблений дизайн ігрового простору дитячих площадок включає також *методику формуючого експерименту*. В час формуючого експерименту в дизайні ігрового простору дитячих площадок вирішуються наступні завдання:

- створення емоційно-приємної обстановки для дітей, яка спрямована на виявлення творчих здібностей дитини, організацію ігрової середовища для збагачення та розвитку ігрових задумів;
- забезпечення правильної організації сюжетно-рольової гри для дітей в відповідності з їх віковими можливостями.

На першому етапі цього експерименту формується предметно-ігрова середовища, яка стимулювала б дітей до гри, т.е.:

сюжетно-ігрової діяльності – створення ігрового обладнання, нагадує персонажів з улюблених казок, а також тварин та птахів;

музичної діяльності – внесення в розв'язання дизайну площадки різних музичних елементів спеціалізованого обладнання. Створення дизайну ігрового простору з урахуванням музичної діяльності вирішується трьома шляхами: а) діти починають активну гру, де спілкування відбувається через трубки, з'єднані між собою під землею. Вони слухають, як звук їх голосів залежить від резонансної частоти трубок, коли вони шепчуть, поють або говорять через відкриті їх кінці; б) в акустичному просторі між двома параболічними блюдами з нержавіючої сталі звуки орієнтовані на відбиття, а, потім, ці елементи передаються дітям різноманітними рухами. Діти можуть слухати відбиття звука, коли він звучить, посилений на всьому просторі

между двумя блюдами; в) удар кулаком в центр гонга. После этого, интересно прочувствовать вибрацию после удара, коснувшись осторожно гонга рукой.

На современном этапе профессионального решения игрового специализированного оборудования детских площадок существенным также является *метод побуждения детей к проявлению инициативы*: постановка проблемных ситуаций. Данные задачи могут быть решены следующим образом: группой специалистов, куда входят промышленные дизайнеры, педагоги, ландшафтные дизайнеры, технологи - предлагается решение игрового оборудования с внедрением интерактивных, сенсорных элементов. Среди лучших из них можно назвать образцы новой серии электронного оборудования ICON. Компания КОМПАИ, создавшая интерактивное оборудование преследовала следующие задачи: создание возможностей для организации современной игровой пьесы при комбинировании с интерактивными компьютерными играми и забавами на открытом воздухе. Дети могут играть индивидуально или объединяться в группы, обсуждать правила игры и ее стратегии и проводить много времени на открытом воздухе. Кроме этого, они могут играть и в темное время суток, когда светящиеся огни оборудования притягивают детей вокруг игровой зоны. За разработку специализированного оборудования ICON компания получила Международные сертификаты для Соединенных Штатов Америки и Канады. Основными преимуществами данного оборудования являются: электромагнитная совместимость (ограничения электромагнитного излучения и защита), низкое напряжение (электрическая безопасность).

Формирование детской площадки с использованием цифрового оборудования предполагает также внедрение *методики контрольного эксперимента*. Контрольный эксперимент заключается в проведении наблюдений взрослыми за самостоятельной игровой деятельностью детей и оценке уровня развития у них игры. Таким образом, основной задачей для дизайнера является создание такой обстановки игрового пространства, при которой комфортно наблюдать, насколько в настоящий момент произошли изменения в развитии творческой игровой деятельности детей, а именно: создание нового, оригинального; проявления воображения; реализации своего (детского) замысла; самостоятельности и легкости нахождения средств для его воплощения. О новизне данной точки зрения говорить не приходится. Достаточно вспомнить идею «визуального» обучения В.Гропиуса в подготовке специалистов Баухауза или психоаналитический метод ВХУТЕМАСа – ВХУТЕИНа.

Таким образом, результаты исследования дают возможность выявить основополагающие факторы решения игрового пространства: социокультурный, экологический, психофизиологический, гигиенический. Дальнейший процесс исследования проблемы уточняет полученную информацию, сохраняя и углубляя наиболее важные характеристики создания как специализированного игрового оборудования, так и общей композиции детской площадки. Полученные результаты дают возможность дизайнерам продемонстрировать на практике свои творческие возможности и профессиональные навыки.

Литература:

1. *Ананьев Б.Г, Рыбалко Е.Ф. Особенности восприятия пространства у детей. – М., 1964. – 86с.*
2. *Артамонова О. Предметно-пространственная среда: ее роль в развитии личности // Дошкольное воспитание. – 1995. - №4.*
3. *Гринявичене Н.Т. Игра и новый подход к организации предметно-игровой среды. / Творчество и педагогика (материалы Всесоюзной научно-практической конференции). – М., 1988.*
4. *Ильин, Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е.П. Ильин. – СПб: Питер, 2012.*
5. *15 детских площадок со всего мира [Электронный ресурс]. – URL: <http://flavorwire.com/284670/15-amazing-playgrounds-from-all-over-the-world>*

ДЛЯ НОТАТОК:

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ СВІТОВОЇ НАУКИ: Збірник статей учасників тридцятої міжнародної науково-практичної конференції "**ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СВІТОВОЇ НАУКИ – ХХІ СТОРІЧЧЯ**" (19-25 січня 2015 р.). – Том 1. Науки гуманітарного циклу. – Видавництво ПГА. – Запоріжжя, 2015. – 58 с.

Адреса оргкомітету:

69057, м. Запоріжжя, вул. Клари Цеткін, 76

Підписано до друку 31.01.2015 р.

Друк офсетний. Папір типографський. Тираж 100 прим. Замовлення № 9982